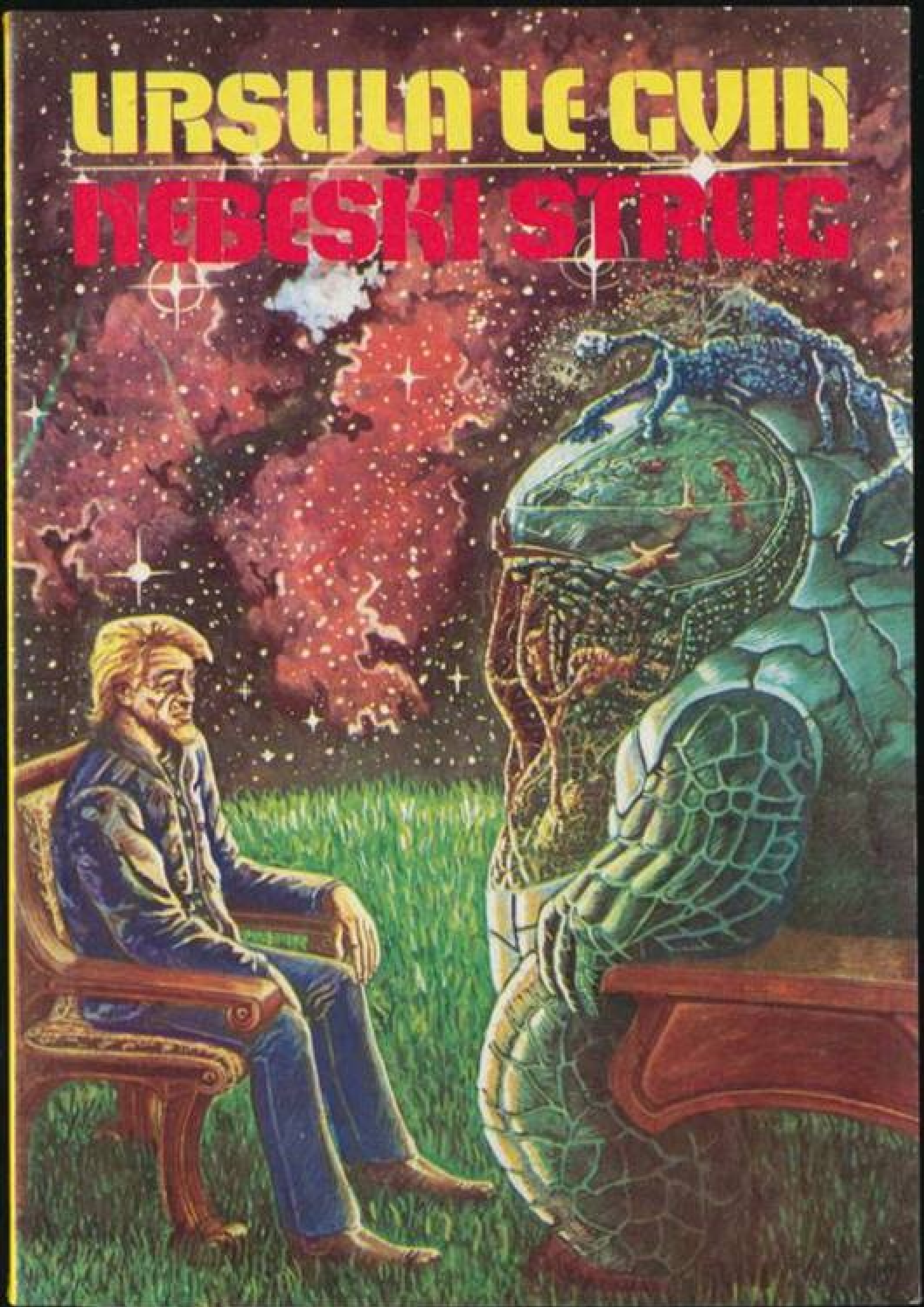

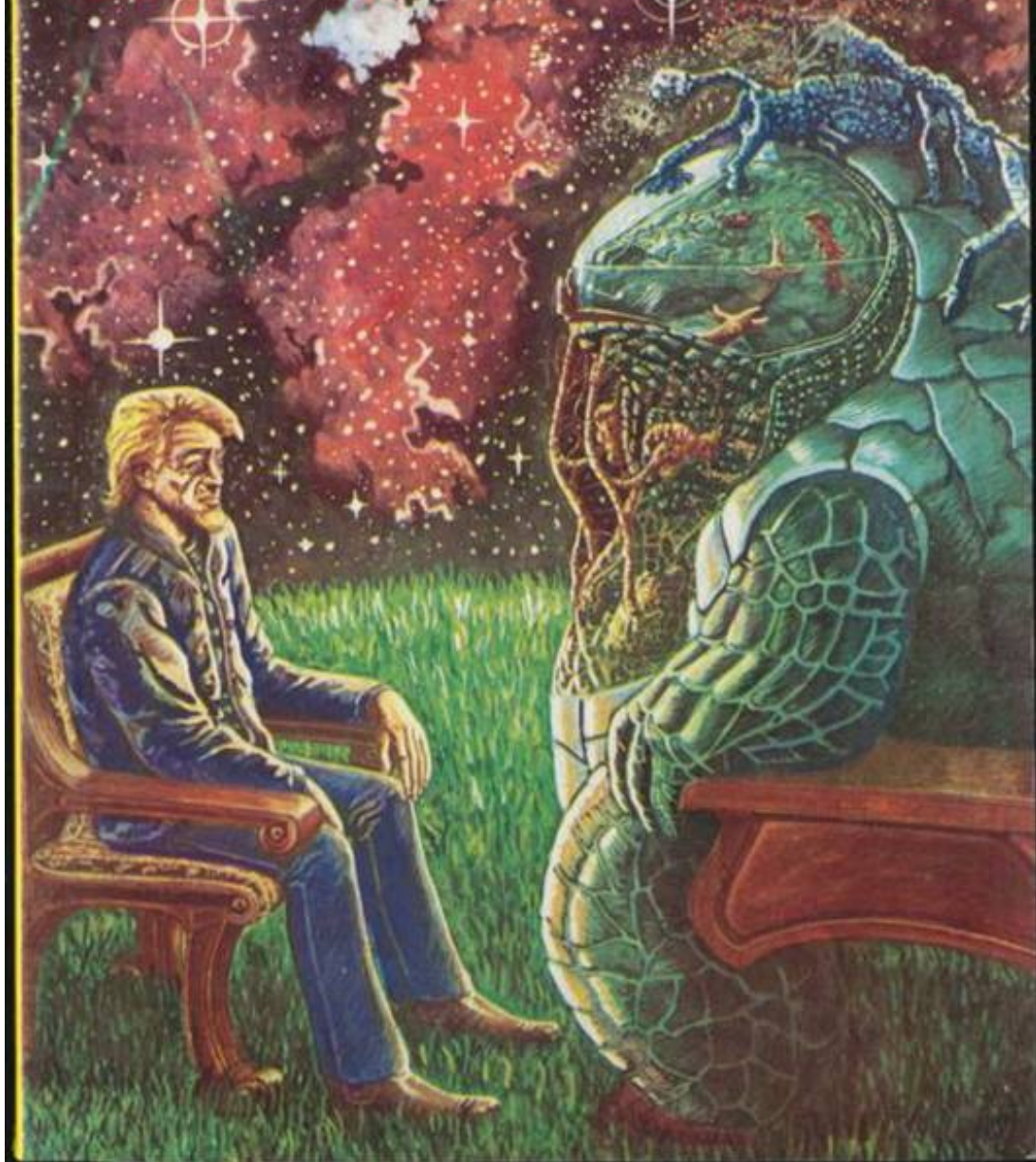
URSULA LE GVIN

NEBESKI STRUC

URSULA LE GVIN

NEBESKI STRUC

ZOROASTER

Naslov originala: Ursula Le Guin: Lathe of heaven

Copyright c for Yugoslavia by Branislav Brkić

Urednik: Branislav Brkić

Adresa redakcije: Branislav Brkić, 11070 Novi Beograd,

Poštanski fah 22

Štampa: „Simbol”, Opovo

Grafičko uređenje: Nikola Bakalić

Lektura: Mirjana Grujić

Ilustracija na naslovnoj strani: Vladimir Vesović

Saradnici: Mirko Milićević i Branko Đaković

Recenzent: Hrvoje Prčić

Tiraž: 1500 primeraka

Izdanje prevodilaca

Beograd, april 1987. godine

I izdanje

URSULA LE GVIN
NEBESKI STRUG

Preveli: Zoran Jakšić i Branislav Brkić

1

Konfučije i ti ste snovi, a ja, koji kažem da ste snovi, isto tako sam san. To je paradoks. Možda će to sutra neki mudrac umeti da objasni; ali to sutra neće doći ni kroz deset hiljada generacija.

- Čuang Ce: II

Dok je nose struje, bacaju talasi, silno rastržu bezgranične moći okeana, luta meduza plimskim ponorima. Svetlost je probija, tama prodire u nju. Dok je nošena, bacana, rastrzana od nemila do nedraga — jer na debelom moru ne postoji kompas, već samo bliže i dalje, više i niže — meduza lebdi, njiše se; neprimetno i brzo, prožimaju je drhtaji, dok svakodnevnih pokreti saleću more kojeg pomera Mesec. Lebdi, njiše se, drhti, najranjivije, nematerijalno stvorenje, a zaštita su mu silina i snaga celokupnog okeana kome je prepušteno njeno biće, njeno postojanje i njena htenja.

Ali, evo gde se uzdižu hiroviti kontinenti. Šljunčani sprudovi i kameniti grebeni ponosito štrče iz vode u vazduh, taj suvi, užasni prostor blistave svetlosti i nestabilnosti, gde nema mogućnosti za život. A sada, sada je struje navode na pogrešan put a talasi izdaju, prekidaju svoje beskonačno kruženje i pršte kao glasna pena dok udaraju o kamenje i vazduh, lome se...

Sta će stvorenje, sve sazdano od morskih struja, činiti na suvom pesku dnevnog svetla; i šta će um svakog jutra kada se probudi?

Očni kapci bili su mu spaljeni, tako da nije mogao da zatvori oči i usplamtela svetlost bola mu je mozak. Nije mogao da pokrene glavu, jer blokovi srušenog betona prikovali su mu telo za tlo, a čelične šipke, koje su virile iz njih, zarobile su mu glavu. Kada je svega toga nestalo, ponovo je mogao da se pokrene; seo je. Nalazio se na betonskom stepeništu; pored ruke cvetao mu je maslačak koji je rastao iz pukotine na stepeništu. Nakon izvesnog vremena ustao je, ali čim se našao na nogama bilo mu je užasno loše, a on je znao da je to bolest izazvana zračenjem. Vrata su se nalazila na samo dve stope od njega, jer njegov dušek je, kada se naduva, ispunjavao sobu do pola. Prišao je vratima, otvorio ih i pošao kroz njih. Napolju se pružao beskonačni hodnik poda pokrivenog linoleumom, dugačak miljama, malo neravan, a daleko dole, vrlo daleko, nalazio se toalet. Pošao je prema njemu i pokušao da se osloni o zid, ali nije bilo ničega za šta je mogao da se uhvati i zid se pretvorio u pod. „Polako. Hej, polako.”

Lice domara lebdelo je nad njime poput papirnate svetiljke, bledo, kratko ošišane, prosede kose.

„To je zbog zračenja”, kazao je, ali Mani kao da ga nije razumeo, jer kazao je samo: „Polako.”

Ponovo se obreo na krevetu u svojoj sobi.

„Napio si se?”

„Ne.”

„Uzeo neku drogu?” „Bolestan.” „Sta si to popio?”

„Nisam mogao da nađem odgovarajući”, kazao je, jer mislio je na to kako je pokušavao da zaključa vrata kroz koja stižu snovi, ali nijedan ključ nije odgovarao bravi.

„Dolazi lekar sa petnaestog sprata”, kazao je Mani, jedva razumljivo zbog huke morskih talasa.

Nespretno se micao i pokušavao da dođe do daha. Neki nepoznati čovek sedeo je na njegovom krevetu s injekcijom u ruci i gledao ga.

„Tako je već bolje”, kazao je nepoznati. „Dolazi sebi. Osećate se grozno? Samo polako. I treba da se osećate grozno. Sve to ste odjednom progutali?” Pokazao je na sedam malih omotača od plastične folije, kupljenih u autoapoteci. „Gadna mešavina, barbiturati i deksedrin. Sta ste to hteli sa sobom?”

Bilo je teško da diše, ali više se nije osećao rđavo, već samo strašno iscrpljeno.

„Svi su od ove nedelje”, produžio je lekar, mladić sa smeđim konjskim repom i ružnim zubima. „To znači da nisu svi sa vaše zdravstvene kartice i zato vas moram prijaviti zbog korišćenja tuđe. Ne volim to, ali pozvan sam ovamo i nemam izbora, shvatate? Ali bez brige, korišćenje tih droga nije ozbiljan prekršaj, samo ćete dobiti poziv da se javite u policijsku stanicu, a odande će vas poslati do medicinskog fakulteta ili oblasne klinike na ispitivanje, pa će vas uputiti na nekog dr. med. ili na analizu na DTT - dobrovoljni terapijski tretman. Već sam ispunio formular na

vaše ime, prema podacima sa lične karte. Sada me samo zanima koliko već vremena koristite više tih droga nego što vam je prepisano?”

„Nekoliko meseci.”

Lekar je škrabao po papiru na svome kolenu. „A od koga ste uzeli

zdravstvenu karticu?” „Od prijatelja.” „Trebaju mi imena.”

Nakon izvesnog vremena lekar je kazao: „Bar jedno ime. To je najobičnija formalnost. Nikoga nećete uvaliti u nevolje. Znae, oni će samo dobiti pismenu opomenu iz policije, a kontrola ZKZ proveravaće im zdravstvene kartice sledećih godinu dana. Najobičnija formalnost. Jedno ime.

„Ne mogu. Hteli su da mi pomognu.”

„Čujte, ako nećete da kažete imena, znači da pružate otpor, pa ćete ili u zatvor, ili ćete zaglaviti na prisilnoj terapiji, u nekoj specijalnoj ustanovi. Ionako mogu da uđu u trag karticama na osnovu podataka iz autoapoteke, ovo im samo štedi vreme. Hajde, recite mi samo jedno ime.”

Prekrio je lice rukama da bi se sakrio od nepodnošljive svetlosti i kazao: „Ne mogu. Ne mogu to učiniti. Treba mi pomoć.”

„Uzajmio je moju karticu”, kazao je domar. „Tako je. Mani Arens, 247—602—6023.” Lekareva olovka je radila škrab škrab.

„Nikada nisam uzimao tvoju karticu.”

„Pa pređi ih malo. Neće ni proveravati. Ljudi stalno koriste tuđe zdravstvene kartice, to se ne može proveravati. Ja dam svoju, uzmem tuđu i stalno tako. Imam čitavu gomilu tih njihovih opomena. Sta oni znaju. Uzimao sam stvari za koje ZKZ nikad nije ni čuo. Ti ranije nisu upotrebljavao takve stvari. Ne brini, Džordž.”

„Ne mogu”, kazao je, misleći da ne može dopustiti Maniju da laže zbog njega, da nikako ne može da ga natera da prestane da laže zbog njega, da ne može da se ne brine, da više ne može da izdrži.

„Kroz dva, tri sata biće vam bolje”, kazao je lekar. „Ali nemojte danas izlaziti. Ionako je u predgrađu pravi haos, vozači iz GPRT opet su stupili u štrajk, oni iz nacionalne garde pokušavaju da dovedu u red saobraćaj na podzemnoj, a u vestima kažu da je nastala grozna zbrka. Ostanite tu. Ja moram da pođem. Idem pešice na posao, vrag ga odneo, na deset minuta hoda odavde, u državnom bloku zgrada dole na Makadamu.” Krevet je poskočio kada je ustao. „Znae li da samo u tom bloku ima dvesta i šezdesetoro dece koja boluju od kvašiorkora? Sva su iz porodica s niskim primanjima ili onih koje primaju državnu pomoć i ne dobijaju dovoljno proteina. I šta ja da radim? Poslao sam pet zahteva da ta deca dobiju minimalne proteinske porcije i ništa ne stiže, sve same službene formalnosti i izgovori. Stalno mi govore da ljudi koji žive od državne pomoći imaju dovoljno novca da kupe

potrebnu hranu. Izvinite, ali šta ako uopšte nema hrane da se kupi? Eh, do vraga s tim. Pa im dajem injekcije vitamina C i pretvaram se da je umiranje od gladi u stvari samo skorbut...”

Vrata su se zatvorila. Krevet je poskočio kada je Marti seo tamo gde je sedeo lekar. Osećao se slab miris, slatkast, kao od sveže pokošene trave. Iz tame zatvorenih očiju, dok je odasvud nadirala magla, dopro je daleki Manijev glas: „Zar nije lepo živeti?”

2

Vratnice do boga su nepostojanje.

- Čuang Ce: XXIII

Ured dr Vilijama Habera nije gledao na Maunt Hud. Bio je to poslovni apartman na šezdeset i trećem spratu Vilijametskog istočnog tornja, zatvoren sa svih strana i nije gledao ni na šta. Ali na jednom od zidova na kojima nije bilo prozora nalazila se velika zidna slika sa fotografijom Maunt Huda i dr Haber je gledao u nju dok je razgovarao sa svojom sekretaricom.

„Ko je taj Or što treba da stigne, Peni? Histeričar sa leproznim simptomima?”

Nalazila se na samo tri stope daleko od njega s druge strane zida, ali uredski interfon, kao i diploma na zidu, uliva osećaj poverenja u pacijenta, isto koliko i u doktora. Sem toga, ne odlikuje jednom psihijatru da otvori vrata i drekne: „Sledeći!”

„Ne, doktore, to je g. Grin, sutra u deset. Ovo je pacijent koga je uputio dr Volters sa medicinskog fakulteta, slučaj za DDT.”

„Uživanje droga. Dobro. Imam ovde njegove podatke. U redu, pošaljite ga ovamo kada bude stigao.”

Još dok je govorio, mogao je da čuje zujanje lifta i zvuk njegovog zaustavljanja, šum vrata koja se otvaraju; zatim korake, oklevanje, otvaranje spoljašnjih vrata. Mogao je takođe, sada kada je slušao, da čuje vrata, zvuk pisanih mašina, glasove, kloktanje toaleta u uredima s obe strane hodnika, kao i iznad i ispod njega. Stvar je bila u tome da se nauči način kako da ih ne čuje. Jedine preostale čvrste pregrade nalazile su se u njegovoj glavi.

Sada je Peni prolazila kroz rutinski postupak predviđen za prvu posetu pacijenta, a dok je čekao, dr Haber je ponovo pogledao zidnu sliku. Upitao se kada je fotografija mogla biti snimljena. Efekat staklene bašte postepeno se povećavao i Haber, rođen 1962. godine, jasno se sećao plavog neba svojeg detinjstva. U današnje vreme veći snegovi nestali su sa svih planina u snegu, čak i sa Everesta, pa i sa Erebusa, usplamtelog na širokoj obali Antarktika. Ali, naravno, možda su i prefarbali savremenu fotografiju, dodali plavo nebo i bele vrhove; ko zna?

„Dobar dan gospodine Or”, kazao je i nasmešio se, ali nije pružio ruku, jer su u današnje vreme mnogi pacijenti imali izražen strah od fizičkog dodira.

Pacijent je nesigurno povukao svoju napola pruženu ruku, nervozno dotakao prstima svoju ogrlicu i kazao: „Drago mi je.” Ogrlica je u stvari bila najobičniji dugi lančić od posrebrene čelika. Obično, standardno činovničko odelo. Kosa konzervativno podšišana do ramena, kratka brada. Svetle oči i kosa, nizak, vitak, pristao čovek, malo neuhranjen, dobrog zdravlja, između 28 i 32 godine. Neagresivan, miran, povučen, konvencionalan. Najvredniji period odnosa sa pacijentom, često je govorio Haber, su prvih deset sekundi.

„Sedite, g. Or. Pušite li? Ove sa smeđim filterom sadrže blago sredstvo za smirenje, bele stimulišu.” Or nije pušio. „A sada, da vidimo jesmo li obojica dobro shvatili vaš položaj: kontrola ZKZ želi da zna zašto ste od svojih prijatelja uzimali zdravstvene kartice da biste iz autoapoteke dobili više stimulativnih pilula i pilula za spavanje nego što vam je prepisano. Je li tako? Pa su vas poslali do momaka sa faksa, a oni su preporučili dobrovoljni terapijski tretman i poslali vas ovamo na terapiju. Je li sve tačno?”

Slušao je svoj prijatan, umirujući glas, sračunat da opusti sagovornika; ali ovaj prikan još uvek je bio daleko od opuštanja. Cesto je žmirkao, sedeo je previše kruto, ruke je držao suviše pažljivo: klasična slika prigušene bojazni. Klimnuo je glavom kao da je istovremeno progutao knedlu.

„Dobro, u redu, ništa to nije strašno. Da ste gomilali pilule da biste ih preprodavali narkomanima ili da biste pomoću njih nekoga ubili, onda biste bili u nevolji do guše. Ali pošto ste ih samo upotrebljavali, jedina kazna će vam biti nekoliko seansi sa mnom! Sada bih, naravno, voleo da čujem zašto ste ih uzimali, da bismo zajedno mogli da smislimo bolji način života za vas, koji će vas najpre dovesti unutar granica doza sa vaše zdravstvene kartice, a kasnije možda u potpunosti osloboditi zavisnosti. Inače, vaša terapija”, oči su mu se na trenutak spustile na fasciklu koju su mu poslali sa medicinskog fakulteta, „predviđala je da par nedelja uzimati barbiturate, pa da na nekoliko dana pređete na dekstroamfetamin, a zatim ponovo na barbiturate. Kako je to počelo? Nesanicom?”

„Dobro spavam.”

„Ali imate ružne snove.”

Čovek je prestravljeno digao pogled: bljesak najčistijeg užasa.

Izgledalo je da je u pitanju prost slučaj. Uopšte nije imao izgrađenu odbranu.

„Nešto slično”, kazao je hrapavo.

„Bilo mi je lako da pogodim, g. Ore. Uglavnom mi šalju sanjare.” Nasmešio se malom čoveku. „Ja sam specijalista za snove. Bukvalno. Onirolog. Snovi i spavanje su mi struka. Dobro, sada mogu da još malo nastavim s učenim pogađanjem, a to je da ste fenobarb koristili za potiskivanje snova, ali ste otkrili da ih droga sve manje suzbija što ste je više uzimali, dok na kraju dejstvo nije potpuno prestalo. Slično se zbilo i s deksedrinom. Pa ste ih pomešali. Je li tako?”

Pacijent je kruto klimnuo glavom.

„Zašto vam nikada nije bilo dosta deksedrina?”

„Pomagao mi je da se razmrdam.”

„Kladim se da jeste. A ta poslednja kombinacija koju ste uzeli bila je baš šašava. Mada sama po sebi nije bila opasna. Ipak, g. Ore, ono što ste činili bilo je vrlo rizično.’ Zastao je radi boljeg efekta. „Lišavali ste se snova.”

Pacijent je ponovo klimnuo.

„Pokušavate li da se lišavate hrane i vode, g. Or? Jeste li u poslednje vreme pokušali da živite bez vazduha?”

Glas mu je bio šaljiv i pacijent je uspeo da izvuče iz sebe kratak, nesrećan osmeh.

„Znate da vam je spavanje potrebno. Kao što su vam potrebni hrana, voda i vazduh. Ali shvatate li da spavanje nije dovoljno, da vaše telo jednako zahteva i svoju dozu snova? Ukoliko ga budete stalno lišavali snova, mozak će početi da vam čini neke vrlo čudne stvari. Postaćete nervozni, gladni, nećete moći da se koncentrišete — da li vam ovo zvuči poznato? Nije to bilo samo zbog deksedrina! — počecete da sanjarite, više ili manje, zavisno od lične reakcije, postaćete zaboravni, neodgovorni, patićete od paranoidnih fantazija. Najzad ćete biti prisiljeni da sanjate — nije važno šta. Ni jedna od postojećih droga neće vas sprečiti da sanjate, osim ako vas ne ubije. Na primer, teški slučajevi alkoholizma dovode do stanja koje se naziva centralna pontina mienoliza i koje je smrtonosno; uzrok mu je lezija u ponsu koja nastaje usled nedostatka snova. A ne zbog nedovoljnog spavanja! Usled nedostatka vrlo posebnog stanja do kojeg dolazi za vreme spavanja, stanja sna, REM faze, d—stanja. Ali vi niste ni

alkoholičar ni mrtvac, a ja znam da je sve što ste uzimali radi potiskivanja snova moglo da deluje samo delimično. Zato: (a) fizički ste u jednom stanju, što je izazvano delimičnim lišavanjem snova i (b) pokušali ste da pođete ćorsokakom. E, sad: Sta vas je privuklo ćorsokaku? Strah od snova, od ružnih snova, pretpostavljam, ili onoga što vi smatrate ružnim snovima. Možete li mi reći nešto o tim snovima?" Or je oklevao.

Haber je otvorio usta i ponovo ih zatvorio. Toliko često je znao šta njegovi pacijenti žele da kažu i umeo je to da izloži na bolji način od njih samih. Ali oni su bili ti koji su morali da naprave odlučujući korak. On ga nije mogao učiniti umesto njih. Na kraju krajeva, njegove reči bile su samo priprema, zaostatak iz zlatnih dana psihoanalize; njihova jedina uloga bila je da mu pomognu da odluči kako da pomogne pacijentu, da li je bolje pozitivno ili negativno uslovljavanje, šta treba da uradi.

„Mislim da nemam više košmara od većine“, govorio je Or pogleda spuštenog na svoje šake. „Ništa naročito. Ali... bojim se snova.“

„Bojite se ružnih snova.“

„Svih snova.“

„Shvatam. Imate li ideju kako je do toga straha došlo? Ili čega se u stvari plašite, šta želite da izbegnete?“

Pošto Or nije odmah odgovorio, nego je i dalje sedeo i gledao svoje šake, rumene šake koje su previše mirno počivale na njegovim kolenima, Haber je malo pomogao. „Da li je ono što vas čini nespokojnim iracionalnost, nepokoravanje bilo kom pravilu, nemoralnost snova?“

„Da, na neki način. Ali iz posebnog razloga. Vidite, tu... tu ja...“

Tu je srž, ključ, pomislio je Haber, takođe zagledan u te zgrčene šake. Jadni tip! Ima vlažne snove i oseća krivicu zbog toga. U detinjstvu je mokrio u krevet, imao je strogu majku...

„Tu počinje deo u kome mi više nećete verovati.“

Mali prikan bio je bolesniji nego što je izgledalo.

„Čovek koji se bavi snovima, bilo da su u pitanju sanjarenja u budnom stanju ili ono što se odigrava za vreme spavanja, nije previše obuzet verovanjem i neverovanjem, g. Or. To nisu pojmovi koje mnogo koristim. Nigde ne odgovaraju. Zato ih zaboravite i nastavite. Baš me zanima.“ Da li je zazvučao previše pokroviteljski? Bacio je pogled na

Ora da bi video da li je ovaj pogrešno protumačio njegovu izjavu i na trenutak mu susreo pogled. Neobično lepe oči, pomislio je Haber i ta reč ga je začudila, jer ni lepota nije bila pojam koji je mnogo upotrebljavao. Dužice su mu bile sive ili plave, vrlo bistre, kao prozračne. Na trenutak Haber se zaboravio i zagledao u te bistre, varljive oči; ali samo na trenutak, tako da mu je svest jedva zabeležila čudnovatost toga doživljaja.

„Pa”, kazao je Or s nekom čudnom odlučnošću, „imao sam snove koji su uticali na... svet van snova. Na stvarni svet.” „Svi ih imamo, g. Or.” Or je zurio u njega. Čestiti čovek!

„Delovanje snova iz d—stanja neposredno pre buđenja na emocionalni nivo psihe ponekad je...”

Ali ga je čestiti čovek prekinuo. „Ne, nisam na to mislio.” Malo je oklevao. „Hteo sam da kažem, sanjao sam nešto i to se ostvarilo.”

„U to nije teško poverovati, g. Or. Ozbiljno govorim. Tek otkako se naučni način razmišljanja stvarno razvio, takve izjave sve se manje primaju sa nevericom, koliko god da se ranije sumnjalo u njih. Proroci...”

„Nisu proročki snovi. Ništa ja ne mogu da predvidim. Ja prosto menjam stvari.” Šake su mu bile čvrsto stegnute. Nije čudo da su ga glavonje sa medicinskog fakulteta poslale ovamo. Uvek su Haberu slali najtvrdje orahe.

„Možete li mi dati neki primer? Recimo, da li se sećate kada ste prvi put imali takav san? Koliko ste bili stari?”

Pacijent je dugo oklevao i najzad rekao: „Šesnaest godina, čini mi se.” Još uvek je bio voljan da sarađuje; u izvesnoj meri plašio se teme, ali se nije ponašao odbrambeno ili neprijateljski prema Haberu.

„Ispričate mi o prvom slučaju za koji ste sigurni.”

„Imao sam sedamnaest godina. Još uvek sam živeo s roditeljima, a s nama je bila i sestra moje majke. Upravo se razvodila i nije bila zaposlena, nego je primala državnu pomoć. Bila je izgleda malo zaostala. Bio je to običan trosobni stan i ona je stalno bila u njemu. Pritesnila je moju mamu. Nije bila mnogo pažljiva prema drugima, mislim teta Etel. Stalno je visila u kupatilu — u tom stanu smo još uvek imali privatno kupatilo. I ovaj, šalila se sa mnom. Napola ozbiljno. Ulazila je u moju spavaću sobu u spavaćicama bez gornjeg dela i tako to. Imala je tek tridesetak godina. To me je nekako uznemiravalo. Još nisam imao devojkicu i... znate. Mlađarija. Lako je popaliti dečka. To mi

se nije dopadalo. Bila mi je tetka.”

Bacio je pogled na Habera da bi se uverio da doktor shvata šta mu se nije dopadalo i da to odobrava. Preterane slobode kasnih godina dvadesetog veka proizvele su isto onoliko seksualne krivice i strahova koliko i preterano puritanstvo kasnih godina devetnaestog veka. Or se bojao da će Haber biti šokiran što nije hteo u krevet sa sopstvenom tetkom. Haber je napravio izraz lica koji nije odavao njegov stav, ali je ukazivao na zainteresovanost, pa je Or navalio dalje.

„Pa, imao sam puno nekih teskobnih snova, a ta tetka uvek se pojavljivala u njima. Obično izmenjena, onako kakvi su ljudi ponekad u snovima. Jednom je bila bela mačka, ali sam ja i tada znao da je to Etel. Uglavnom, jedne večeri kada me je nagovorila da je odvedem u biskop i pokušala da me nagovori da je pomazim, a zatim kada smo otišli kući pa mi se vrtela oko kreveta i pričala da su mi roditelji zaspali i tako dalje, pa, kad sam je konačno sklonio iz sobe i legao da spavam, imao sam taj san. Vrlo živ. Sasvim dobro se sećam kada sam se probudio. Sanjao sam da je Etel poginula u automobilskoj nesreći u Los Anđelosu i da je stigao telegram. Mama je plakala dok je spremala ručak, a meni je bilo žao zbog mame, pa sam želeo da mogu nekako da joj pomognem, ali nisam znao šta da radim. To je bilo sve... Ali kada sam ustao, otišao sam u dnevnu sobu. Etel nije bila na ležaju. Nije bilo nikoga sem mene i mojih roditelja. Ona nije bila tu. Nikada nije ni dolazila. Nisam morao da pitam. Sećao sam se. Znao sam da je teta Etel poginula na autoputu kod Los Anđelosa pre šest nedelja, dok se vraćala kući iz posete advokatu u vezi s razvodom. Saznali smo za novost preko telegrama. Ceo san bio je kao oživljavanje onoga što se stvarno dogodilo. Samo što se nije dogodilo. Sve do sna. Hoću da kažem ja sam isto tako znao da je živela s nama i spavala na ležaju u dnevnoj sobi, sve do prethodne noći.”

„Ali nije bilo ničeg da to pokaže, nikakvog dokaza?”

„Ne. Ništa. Nije je bilo. Niko se nije sećao da je bila tu, osim mene. A ja nisam bio u pravu. Sada.”

Haber je procenjivački klimnuo i rukom pogladio bradu. Ono što je izgledalo kao lakši slučaj navikavanja na droge sada je ukazivalo na ozbiljan poremećaj, ali nikada do sada sistem deluzija nije mu predstavljen ovako direktno. Or je mogao biti inteligentni šizofreničar koji mu je pričao izmišljotine, pretvarao se, s tipičnom šizoidnom dovrtljivošću i okolišanjem; ali nedostajala mu je ona izvesna doza arogancije i obuzetosti sobom kakvu su ispoljavali takvi ljudi, na šta je Haber bio naročito osetljiv.

„Zašto mislite da vaša majka nije primetila da se stvarnost izmenila od prethodne noći?”

„Pa, ona to nije sanjala. Hoću da kažem, san je u stvari promenio stvarnost. Stvorio je drugačiju stvarnost, unazad, a ona je bila njen deo. Pošto je bila u njoj, nije se sećala druge. Ja jesam, sećao sam se obe, jer bio sam... tamo... u trenutku promene. To umem jedino tako da objasnim. Znam da nema nikakvog smisla. Ali moram imati nekakvo objašnjenje, ili se suočiti s činjenicom da nisam normalan.”

Ne, prikan nije bio mačji kašalj.

„Ja se ne bavim donošenjem presuda, g. Or. Ja tragam za činjenicama. Ono što se dešava u umu, verujte mi, za mene predstavlja činjenicu. Kada vidite nečiji san zapisan crno na belom pomoću elektroencefalografa, kao što sam ja video deset hiljada puta, više ne mislite da su snovi 'nestvarni'. Oni postoje; predstavljaju stvarne događaje; ostavljaju trag iza sebe. Dobro. Shvatio sam da ste imali još snova koji su možda delovali na takav način.”

„Neke. Ne često. Samo kad sam pod pritiskom. Ali učinilo mi se... da se to dešava sve češće. Počeo sam da se plašim.”

Heber se nagao. „Zašto?” Or ga je prazno gledao. „Zašto ste se plašili?”

„Zato što ne želim da menjam stvari!” kazao je Or, kao da iznosi nešto što se samo po sebi razume. „Ko sam ja da se mešam u način na koji se odvijaju stvari? A stvari menja moja podsvest, bez ikakve kontrole. Pokušao sam s autohipnozom, ali nije vredelo. Snovi su nedosledni, sebični, iracionalni — nemoralni, kazali ste maločas. Oni dolaze iz onog našeg dela koji nije socijalno prilagođen, nije li tako, bar delimično? Nisam hteo da ubijem jednu Etel. Samo sam želeo da mi se skloni s puta. Eto, u snovima je vrlo verovatno da će rešenje biti drastično. Snovi idu prečicom. Ubio sam je. U sudaru na hiljadu milja odavde, pre šest nedelja. Ja sam odgovoran za njenu smrt.”

Haber je opet pogladio bradu. „I odatle”, kazao je, Jekovi za potiskivanje snova. Da biste izbegli dalju odgovornost.”

„Da, droge sprečavaju snove da se razviju i postanu verni. Jer samo neki, oni vrlo jaki, postaju...” Tražio je reč. „Delotvorni.”

„Dobro. U redu. Sada da vidimo. Neoženjeni ste. Radite kao tehnički crtač u Bonevil—Amatilskom odeljenju za uređenje voda. Kako vam se dopada posao?”

„Dobar je.”

„Kakav vam je seksualni život?”

„Imao sam jedno probno venčanje. Raskinuo sam prošlog leta, posle nekoliko godina.”

„Jeste li vi započeli, ili ona?”

„Oboje. Nije želela dete. Stvar nije bila zrela za pravo venčanje.”

„A od tada?”

„Pa, bile su neke devojke iz mog ureda. U stvari ja nisam... baš neki pastuv.”

„Kako inače stojite s međuljudskim odnosima? Smatrate li da su vam kontakti s drugima zadovoljavajući, jeste li izborili mesto za sebe u emocionalnim odnosima vaše okoline?”

„Valjda jesam.”

„Znači da možete reći da je vaš način života u redu. Je li tako? Dobro. Sada mi recite: da li želite, da li stvarno želite da se otarasite te zavisnosti od droga?”

„Da.”

„Dobro, u redu. Sada da vidimo ovako: uzimate droge zato što želite da se otarasite snova. Ali nisu svi snovi opasni: samo određeni, oni životni. Sanjali ste tetku Etel kao belu mačku, ali se ona sledećeg jutra nije pretvorila u belu mačku, jel' tako? Neki snovi su u redu — bezbedni su.”

Sačekao je da Or potvrdno klimne glavom.

„Sada razmislite o ovome. Sta mislite o tome da celu stvar ispitamo i pronađemo način kako da sanjate sigurno, bez straha? Da vam objasnim. Kod vas je subjekt straha prilično opterećen emocijama. Bukvalno se plašite snova, zbog toga što osećate da neki od vaših snova imaju sposobnost da pogađaju stvarni život na način koji ne možete da kontrolišete. E sada, to je možda složena metafora, puna značenja, kojom vaš podsvesni deo uma pokušava da poruči svesnom nešto o stvarnosti — vašoj stvarnosti, vašem životu — što niste spremni da racionalno prihvatite. Ali uzmimo metaforu sasvim doslovce; u ovoj tački nema potrebe da je prevodimo u racionalne pojmove. Trenutno je vaš problem sledeći: bojite se snova, a snovi su vam potrebni. Pokušali ste da ih potisnete pomoću lekova; nije uspelo. Dobro, hajde da pokušamo suprotno. Hajde da namerno izazovemo

snove, da vas navedemo na san, snažan i veran, upravo ovde, pod mojim nadzorom, pod kontrolisanim uslovima. Tako da vi sami zadobijete kontrolu nad onim što izgleda kao da vam je izmaklo iz ruku.”

„Kako mogu da ih uređujem dok spavam?”

„U palati snova doktora Habera, možete! Jeste li nekada bili hipnotisani?”

„Kod zubara.”

„Dobro. U redu. Sistem je sledeći: dovodim vas u hipnotički trans i govorim vam da ćete zaspati, da ćete sanjati i šta ćete sanjati. Nosićete trankap, da bismo obezbedili da snovi budu prirodni, da ne dobijemo hipnotički trans. Dok sanjate, sve vreme ću vas posmatrati, fizički i preko EEG. Zatim ću vas probuditi, pa ćemo porazgovarati o snu. Ako sve bude išlo kako treba, možda ćete biti malo mirniji kada sledeći put bude trebalo da se suočite s snom.”

„Ali ovde neću sanjati delotvorno; to se dešava samo jednom u deset ili sto snova.” Orova odbrambena racionalizacija bila je vrlo dosledna.

„Ovde možete sanjati bilo koju vrstu snova. Motivisan subjekat i uvežban hipnotizer mogu gotovo u potpunosti kontrolisati sadržaj i delovanje snova. Bavim se time deset godina. Bićete tu, uz mene, jer ćete imati trankap. Jeste li ga ikada nosili?”

Or je zavrteo glavom.

„Ali znate šta je to.”

„On preko elektroda šalje u mozak signale i time ga stimuliše.”

„O tome se otprilike radi. Rusi ga koriste već pedeset godina, Izraelci su ga usavršili, onda smo ga se konačno mi dokopali i počeli s masovnom proizvodnjom, kako za profesionalno korišćenje, radi smirivanja psihotičnih pacijenata, tako i za domaću upotrebu, za izazivanje snova ili alfa—transa. E sad, ja sam pre par godina radio na lintonском odeljenju za prisilnu terapiju sa pacijentkinjom koja je patila od teške depresije. Kao i mnoge druge depresivne osobe nije mogla da spava, a naročito joj je nedostajalo d—stanje, snovi; budila se kad god bi zašla u d—stanje. Efekat začaranog kruga: što više depresije — manje snova; što manje snova — više depresije. Trebalo ga je prekinuti. Kako? Ni jedan od lekova koje imamo ne poboljšava snove. ESM — elektronska stimulacija mozga? Ali za to je potrebno

usađivanje elektroda, i to duboko, da bi se došlo do centara za san; bolje je izbeći operaciju. Upotrebio sam na njoj. trankap da bih joj podstakao snove. Sta bi se desilo kada bi se difuzni niskofrekventni signal više prilagodio, kada bi se usmerio tačno na neku određenu oblast mozga? O da, doktore Haberu, u tome je stvar. Ali kada sam konačno mogao da krenem s potrebnim elektronskim istraživanjima, za razradu osnovne mašine trebalo je samo nekoliko meseci. Onda sam pokušao da stimulišem mozak pacijenta snimkom moždanih talasa zdravog subjekta u odgovarajućem stanju, određenom stadijumu sna. Bez mnogo uspeha. Signal preuzet iz drugog mozga može, ali ne mora da izazove reakciju kod subjekta; morao sam da naučim da uopštrm, da napravim prošek iz stotinu snimaka normalnih moždanih talasa. Zatim, u toku rada s pacijentom, da ga ponovo sužavam, krojim; u trenutku kada mozak subjekta počne da radi ono što želim, ja snimim taj trenutak, proširim ga, povećam i produžim, ponovo ga pustim i stimulišem mozak da radi prema sopstvenim najzdravijim porivima, ako mi dozvoljavate da se tako izrazim. E sad, za sve to potrebno je vrlo mnogo enaliziranja povratnih signala, tako da u posao ulazi i kombinacija EEG plus trankap.” Pokazao je na elektronsku džunglu iza Ora. Veći deo bio je sakriven iza plastičnih pregrada, jer su se pacijenti uglavnom ili plašili mašinerije ili previše poistovećivali s njom, a pak je zauzimala četvrtinu ureda. „To je Mašina Snova”, kazao je sa smeškom, „ili, prozaičnije, augmentor, pojačavač. Za vas će učiniti sledeće: obezbediće da zaspate i počnete da sanjate - i to kratko i lako ili dugo i duboko, kako god želimo. Uzgred, depresivna pacijentkinja puštena je letos iz Lintona kao potpuno izlečena.” Nagao se napred. „Voljni da pokušate?” „Sada?”

„Šta biste čekali?”

„Pa ne mogu da zaspim u pola pet popodne...” A zatim je smušeno zurio. Haber je kopao po pretrpanoj fioci svoga stola i odatle izvukao hartiju, formular saglasnosti za hipnotisanje kakav zahteva ZKZ. Or je uzeo olovku koju je pružio Haber, potpisao formular i poslušno ga spustio na sto.

„Dobro. U redu. Sada mi recite ovo, Džordže. Da li vaš zubar koristi hipnotraku, ili je jedan od onih koji to rade svojeručno?”

„Traku. Na skali prijemčivosti sam 3.”

„Baš usred dijagrama, ha? No, da bismo valjano stvorili san, trebaće nam prilično dubok trans. Ne želimo snove koji su posledica hipnoze, već prirodne; to će nam omogućiti augmentor; ali, moramo biti sigurni da sugestija dopire dovoljno duboko. Zato ćemo upotrebiti v

—k indukciju da ne bismo protraćili sate i sate na pripremu za ulazak u duboki trans. Jeste li ikada videli kako se to radi?”

Or je zavrteo glavom. Delovao je uplašeno, ali se nije pobunio. Imao je svojstvo nekakve prijemčivosti, pasivnosti koja je delovala žensko, gotovo dečije. Haber je u sebi prepoznao zaštitničko-pokroviteljsku reakciju prema tom fizički slabom i poslušnom čoveku. Bilo je tako lako dominirati nad njim, ponašati se zaštitnički, da je to bilo skoro neodoljivo.

„Koristio sam je kod većine pacijenata. Brza je, bezopasna i pouzdana — najbolji metod za indukovanje hipnoze do sada i najmanja nevolja i za hipnotizera i za subjekat.” Or je mogao čuti zastrašujuće priče o subjektima kojima je previše duga ili neodgovarajuća v—k indukcija oštetila mozak ili ih ubila i mada takvim bojaznima ovde nije bilo mesta, Haber ih je morao ublažavati i ugađati im, kako Or ne bi pružao otpor čitavom postupku. Zato je nastavio da brzo govori, opisujući pedesetogodišnju istoriju metoda v—k indukcije, a zatim se vratio na san i spavanje, potpuno skrećući sa teme hipnoze, ne bi li usmerio Orovu pažnju sa samog procesa indukcije na njegovu namenu. „Vidite, jaz koji moramo da premostimo u stvari je razlika između budnog stanja, hipnotičkog stanja i sna. Ta razlika ima svoj uobičajeni naziv: spavanje. Normalno spavanje, s—stanje, spavanje van REM—faze, koji god naziv volite. E sada, grubo govoreći, postoje četiri mentalna stanja koja nas zanimaju: budno stanje, trans, s—spavanje i d—stanje. Ako posmatrate moždane procese, onda s—stanje, d—stanje i hipnotičko stanje imaju nešto zajedničko: i spavanje i san i trans oslobađaju aktivnost podsvesnog, nesvesnog dela uma; teže da koriste primarno razmišljanje, dok je aktivnost u budnom stanju sekundarni proces — racionalna je. Ali posmatrajte sada EEG snimke sva četiri stanja. Sada d—stanje, trans i budno stanje imaju puno zajedničkog, dok se s—stanje — spavanje — bitno razlikuje. Ne možete direktno preći iz transa u pravi san d—stanja. Mora posredovati s—stanje. Normalno je da svake noći u d—stanje uđete samo četiri ili pet puta, svakih sat ili dva, ukupno na samo nekih pola sata. Ostatak vremena ste u jednom ili drugom stadijumu normalnog spavanja. I tada ćete sanjati, ali to uglavnom nisu živahni snovi; mentalni procesi s—stanja nalikuju motoru u praznom hodu, to je neka vrsta laganog komešanja slika i misli. Ono što nama treba, to su snovi iz d—stanja, živahni, puni osećanja, sadržajni. Naša hipnoza, zajedno s augmentorom, pomoći će nam da premostimo neurofiziološki i vremenski jaz spavanja i stignemo pravo u san. Zato ćete morati tamo na ležaj. U mojoj oblasti pioniri su bili Dement, Aserinski, Berger,

Osvald, Hartman i ostali, ali ležaj nam dolazi pravo od tata Frojda... Samo, mi ćemo ga koristiti radi spavanja, što se njemu ne bi baš dopalo. A sada, onako za početak, voleo bih da sednete ovde, na niži kraj ležaja. Da, baš tako. Tu ćete provesti duže vreme, zato je najbolje da se raskomotite. Kažete da ste već probali s autohipnozom, zar ne? U redu, počnite s tehnikom koju ste koristili za to. Sta mislite o dubokom disanju? Brojte do deset dok udišete, dah zadržavajte do pet; da, baš tako, odlično. Da li biste hteli da gledate u tavanicu, pravo preko glave. U redu, dobro.”

Kada je Or poslušno zabacio glavu, Haber, koji je stojao tik uz njega, tiho i brzo se pružio, spustio mu levu ruku iza glave, a palcem i kažiprstom čvrsto pritisnuo iza i ispod uva; istovremeno je desnim palcem i kažiprstom snažno stegao ogoljeni vrat, odmah ispod meke, plave brade, tamo gde prolaze arterija karotida i vagusni nerv. Osetio je pod prstima glatku, žućkastu kožu; osetio je prvi zgranuti pokret, zatim je video kako se bistre oči sklapaju. Prožela ga je slatka drhtavica zadovoljstva zbog sopstvene veštine i tako izražene nadmoćnosti nad pacijentom dok je tiho i brzo mrmljao: „Sada ćete zaspati. Zatvorite oči, vama se spava, opustite se, ispraznite misli; spava vam se, opušteni ste, sanjivi; opustite se, neka...”

Or se sručio na ležaj kao ustreljen; desna ruka mlitavo mu se svalila pokraj tela.

Haber je smesta kleknuo iza njega, desnicu je i dalje lagano držao na tačkama pritiska i nije prekidao tihi, brzi tok sugestije. „Sada ste u transu, ne spavate ali ste u hipnotičkom transu, iz njega nećete izaći i nećete se probuditi dok vam ja ne budem rekao. U transu ste i sve dublje tonete u njega, ali još uvek možete da čujete moj glas i da slušate moje naredbe. Kada vas kasnije budem doticao po vratu kao sada, odmah ćete padati u hipnotički trans.” Ponovio je naredbe i produžio: „Sada ćete me poslušati kada vam budem rekao da otvorite oči i videćete kako pred vama lebdi kristalna lopta. Želim da usredsredite pažnju na nju, a dok to budete činili sve ćete dublje padati u trans. Sada otvorite oči, da, dobro je, pa mi recite kada budete videli kristalnu loptu.”

Svetle oči, čiji je pogled sada bludeo, gledale su pored Habera ni u šta. „Sada”, kazao je vrlo meko hipnotisani čovek.

„Dobro. Gledajte i dalje i dišite pravilno. Uskoro ćete biti u vrlo dubokom transu...”

Haber je bacio pogled na sat. Ceo posao trajao je svega nekoliko

minuta. Dobro je; nije voleo da traci vreme na sredstvo pomoću kojeg radi; ono glavno bilo je dolazak do željenog cilja. Dok je Or ležao i zurio u svoju zamišljenu kristalnu loptu, Haber se podigao i počeo da mu namešta modifikovani trankap, stalno ga podižući i ponovo stavljajući da bi podesio male elektrode i smestio ih na kožu lobanje ispod guste, svetio smeđe kose. Govorio je često i blago, ponavljao je sugestije i tu i tamo postavljao nevažna pitanja, samo da Or ne bi već sada odlutao u san i da bi se kontakt održao. Čim se trankap našao na svoje mestu, uključio je EEG i neko vreme ga posmatrao, ne bi li video na šta liči taj mozak.

Signali sa osam elektroda trankapa ulazili su u EEG; unutar mašine, osam pisaljki neprekidno je beležilo električnu aktivnost mozga. Na ekranu koji je Haber gledao impulsi su se reprodukovali direktno, crtkajući izlomljene bele linije po tamnom sivilu. Mogao je da po želji izdvoji i uveća neku od njih, ili da preklopi jednu s drugom. Bio je to prizor koji ga nikada nije zamarao, celovečernji bioskop, predstava na prvom kanalu.

Uopšte nije bilo dvostruko nazupčanih impulsa za kojima je tragao, onakvih kakvi prate neke šizoidne tipove ličnosti. U celom talasnom obliku nije bilo ničeg neuobičajenog, izuzev raznolikosti. Prost mozak proizvodi relativno jednostavan skup skakutavih oblika i teži da ih ponavlja; ovo nije bio prost mozak. Pokreti su mu bili fini i složni, a ponavljanja niti česta niti jednolična. Kompjuter augmentora izvršioće analizu, ali sve dok rezultati ne budu gotovi Haber nije mogao da izdvoji nikakav pojedinačni faktor izuzev same složenosti.

Čim je naredio pacijentu da više ne gleda u kristalnu loptu i da zatvori oči, gotovo smesta dobio je jak, čist alfa ritam na dvanaest herca. Još malo se igrao sa rezultatima, uzimajući podatke za kompjuter i proveravajući dubinu hipnoze, a onda je kazao: „A sada, Džone...” Ne, kako se ono do vraga zvaše subjekt? „Džordže. Sada ćete zaspati. Spavaćete krepko i sanjaćete; ali, nećete zaspati sve dok ne budem izgovorio reč ‘Antverp’; kada to budem rekao, zaspaćete i spavati sve dok vam ne budem izgovorio ime tri puta. Sada, kad budete zaspali, počaćete da sanjate, biće to prijatan san. Jasan, lep san. Nimalo ružan, prijatan, ali vrlo sadržajan i živahan. Kada se budete probudili dobro ćete ga se sećati. Biće to san o...” Jedan trenutak oklevao je; nije ništa smislio unapred, već se oslanjao o inspiraciju. „0 konju. Velikom riđanu koji galopira preko polja. Jurca unaokolo. Možda ćete tog konja jahati, možda pokušati da ga uhvatite, ili ćete ga samo gledati. Ali sanjaćete konja. Biće to živahan...” Koju je

ono reč pacient upotrebio? „Delotvoran san o konju. Nakon toga nećete više ništa sanjati. A kada budem tri puta izgovorio vaše ime, probudićete se i osećaćete se smireno i odmorno. A sada, počecete da spavate, jer ću reći... Antvero!”

Poslušno, male razigrane linije na ekranu počele su da se menjaju. Pojačale su se i usporile. Uskoro su počeli da se pojavljuju dugi šiljci drugog stadijuma i nagoveštaji dugačkog, dubokog delta ritma stanja 4. Dok su se ritmovi mozga menjali, izmenila se i čvrsta materija koju ta razigrana energija naseljava: ruke su se mlitavo opustile na grudima koje su se lagano pomerale u ritmu disanja, lice je bilo spokojno i daleko.

Augmentor je u potpunosti snimio talasne oblike budnog mozga, sada je snimao i analizirao oblike s—stanja; uskoro će početi da skuplja podatke o d—stanju pacijenta i moći će da ih već tokom prvog sna vrati usnulom mozgu, pojačavajući njegove sopstvene signale. To se u stvari možda već i dešavalo. Haber je očekivao dužu pauzu, ali hipnotička sugestija, udružena s dugom deprivacijom sna kod pacijenta, smesta ga je prebacila u d—stanje; stigao je do drugog stadijuma i odmah produžio. Spore, izlomljene linije na ekranu zaigrale su tu i tamo; ponovo se zašiljile; ubrzale i počele da igraju, prešavši u brz, neusklađen ritam. Sada je pons bio aktivan, a trag iz hipokampusu prikazivao je petosekundni ciklus teta—ritma, koji kod ovog subjekta nije bio sasvim jasan. Prsti su malo zadrhtali; oči ispod sklopljenih kapaka pokrenule su se, nešto su pratile pogledom; usne su se razmakle da bi propustile dubok uzdah.. Spavač je sanjao.

Bilo je 5.06.

U 5.11 Haber je pritisnuo crno druge „Isključeno” na augmentoru. U 5.12, kada je primetio da su se ponovo pojavili dugi zupci i šiljci s—stanja, nagao se nad pacijenta i tri puta razgovetno ponovio njegovo ime.

Or je uzdahnuo, pomerio ruku širokim, opuštenim pokretom i probudio se. Haber mu je s nekoliko uvežbanih pokreta uklonio elektrode s lobanje. „Osećaš li se dobro?” pitao je prijatnim, umirujućim glasom.

„Fino.”

„Sanjao si. Toliko znam da kažem. Možeš li da mi prepričaš san?”

„Konj”, kazao je Or hrapavim glasom, još zbunjen od sna. Ustao je. „Sanjao sam konja. Ovog ovde.” Mahnuo je rukom prema zidnoj slici

koja je ukrašavala Haberov ured, fotografiji velikog trkačkog konja Tamani Hola snimljenog kako skače po malom, ograđenom pašnjaku.

„Sta si sanjao o njemu?” pitao je Haber zadovoljno. Nije bio siguran da će hipnotička sugestija delovati na san već pri prvoj hipnozi.

„Bilo je to... Išao sam preko te poljane, a on je bio u daljini. Zatim je galopom pošao prema meni, a ja sam nakon nekog vremena shvatio da će naleteti na mene. Ali uopšte se nisam uplašio. Mislio sam da ću možda uspeti da ga uhvatim za ular, ili da skočim na njega, i pojašem ga. Znao sam da me u stvari ne može povrediti, jer je to konj sa vaše slike, a ne pravi. Sve je bilo kao neka igra... Dr Haber, zar vam na toj slici ništa ne deluje... neobično?”

„Pa, neki ljudi smatraju da je previše dramatična za ured psihijatra, malo previše jaka. Simbol seksa u prirodnoj veličini baš naspram psihijatarskog ležaja!” nasmejao se.

„Da li je bio tu pre jedan sat? Hoću da kažem, zar to nije bio pogled na Maunt Hud kada sam ušao — pre nego što sam sanjao o konju?”

O Hriste Bože bio je Maunt Hud čovek je u pravu.

Nije bio Maunt Hud nije mogao da bude Maunt Hud bio je to konj bio je to konj.

Bila je planina.

Konj je bio konj je bio.

Zurio je u Džordža Ora, zurio je u prazninu. Mora biti da je prošlo nekoliko sekundi otkako je Or postavio pitanje, nije smeo dozvoliti da ga uhvati kako greši, morao je ulivati poverenje, morao je znati sve odgovore.

„Džordže, da li se te slike sećaš kao fotografije Maunt Huda?”

„Da”, kazao je Or na svoj pomalo tužni način, ali neuzdrmano. „Sećam se. I bila je. Sa snegom na vrhu.”

„Mhm”, klimnuo je Haber procenjivački. Strašna jeza u dnu njegovih grudi nestala je.

„Vi ne?”

Čovekove oči, tako varljive boje, a opet bistre i čvrstog pogleda: bile su to oči luđaka.

„Ne, bojim se da se ne sećam. To je Tamani Hol, trostruki šampion još iz '89. Trke mi baš nedostaju, prava je sramota kako niže vrste

nestaju zbog naših problema sa ishranom. Svakako, konj je savršeni anahronizam, ali slika mi se sviđa; ima u sebi snage, energije — totalno samoispunjenje u jednoj životinji. To je neka vrsta ideala onoga što psihijatar teži da postigne u ljudskoj psihologiji, simbol. Naravno, to je i izvor moje sugestije sadržaja tvoga sna, desilo se da sam baš bacio pogled na njega...” Haber je postrance pogledao zidnu sliku. Naravno da je bio konj. „Ali znaš šta, ako hoćeš mišljenje treće osobe, pitaćemo gospođicu Krauč; ona radi ovde već dve godine.”

„Reći će da je to oduvek bio konj”, kazao je Or tiho, žalosnim glasom. „Uvek je i bio. Počev od moga sna. Oduvek. Pomislio sam da će i vaše sećanje biti dvostruko, poput moga, pošto ste vi predložili sadržinu sna. Ali izgleda da nije.”

Čovek je bio bolestan. Trebalo ga je lečiti. „Voleo bih da ponovo dođeš, Džordže, i to sutra, ukoliko je moguće.”

„Pa, ja sam zaposlen...”

„Kreni s posla sat ranije i budi ovde u četiri. Ti si pod DTT. Kaži svome šefu, i nemoj zbog toga osećati neki lažni stid. Pre ili posle, 82 posto stanovništva stigne na DTT, da ne pominjemo onih 31 posto koji odlaze na prisilnu terapiju. Zato budi ovde u četiri, pa ćemo se baciti na posao. Znaš, na ovaj način moći ćemo da postignemo nešto. Sada ću ti prepisati meprobamat; ublažavaće ti snove bez potpunog potiskivanja d—stanja. Možeš ga podizati u autoapoteci svaka tri dana. Ako budeš sanjao, ili ako doživiš bilo šta drugo što te plaši, pozovi me, nije važno da li je dan ili noć. Ali sumnjam da ćeš to učiniti dok budeš koristio ovo; a ukoliko si spreman da se uz moju pomoć dobro potruđiš, onda ti uskoro neće trebati nikakvi lekovi. Sredićemo mi taj problem sa snovima pa će sve biti kako treba. U redu?”

Or je uzeo IBM—karticu za recept. „Bilo bi to pravo olakšanje”, kazao je. Nasmehio se, osmehom laganim, žalosnim, a ipak ne potpuno lišenim izvesne doze dobrog raspoloženja.

„Još nešto o konju”, kazao je.

Haber, za glavu viši, gledao je odozgo u njega.

„Izgleda kao vi”, kazao je Or.

Haber je brzo bacio pogled na zidnu sliku. Zaista. Veliki, zdrav, kosmat, riđe—smeđ, povijen u punom galopu...

„Možda te je konj u snu podsećao na mene?” pitao je razboritim, prijatnim glasom.

„Da, podsećao je”, kazao je pacijent.

Kada je otišao, Haber je seo i nelagodno pogledao zidnu fotografiju Tamani Hola. Stvarno je bila prevelika za ured. Vrag ga odneo, zaista bi voleo da može sebi da omogući ured koji ima prozor s lepim vidikom!

3

One kojima pomažu nebesa nazivamo sinovima nebesa. Oni to ne uče učenjem. Oni to ne stvaraju stvarajući. Oni ne razmišljaju koristeći razmišljanje. Zaustaviti razumevanje na nečemu što se ne da razumeti visoko je dostignuće. Oni koji to ne mogu učiniti biće razoreni na nebeskom strugu.

- Čuang Ce: XXIII

-

Džordž Or napustio je radno mesto u 3.30 i otpešačio do stanice podzemne železnice; nije imao kola. Štednjom je mogao da omogući sebi parni VW i novac za vozarinu, ali čemu? Predgrađe je bilo zatvoreno za automobile, a on je živio u predgrađu. Naučio je da vozi još tokom osamdesetih, ali nikada nije imao kola. Odvezao se Vankuverskom podzemnom do centra Portlanda. Vozovi su već bili nakrcani do poslednjeg mesta; stajao je na mestu sa koga nije mogao da dohvati ni držač, ni ručku, s vremena na vreme podizan sa nogu i održavan u vazduhu, kad god bi sila gužve (c) prevazišla silu teže (g). Čovek uz njega s novinama u rukama nikako da spusti ruke, stalno je stojao lica umotanog u sportsku stranu. Naslov „VELIKI A-I NAPAD U BLIZINI AVGANI-STANSKE GRANICE” i podnaslov „Opasnost od avganistanke intervencije” stajali su pored Orovog oka sledećih šest stanica. Vlasnik novina probio se do izlaza, a zamenilo ga je nekoliko paradajza na zelenoj plastičnoj tacni, ispod čega se nalazila bakica u zelenom plastičnom mantilu; ona je sledeće tri stanice provela gazeći po Orovoj levoj nozi.

Na stanicu Istočni Brodvej progurao se do vrata, a zatim se četiri bloka probijao kroz sve gušću gomilu koja se vraćala s posla sve do Viliametskog istočnog tornja, ogromnog, svetlucavog, mozaičkog stuba od betona i stakla, koji se upornošću biljke borio za svetlo i vazduh sa džunglom sličnih građevina svuda oko njega. Do nivoa ulice dopiralo je vrlo malo svetlosti i vazduha; ono što se tamo nalazilo bilo je toplo i puno vrlo sitne kiše. Kiša je bila stara portlandska tradicija, ali toplo vreme — plus 70° Farenhajta drugog marta — bilo je moderna tekovina, posledica zagađenosti vazduha. Urbani i industrijski otpaci nisu bili dovoljno dobro kontrolisani da bi se moglo preokrenuti dugo nakupljano dejstvo onoga do čega je došlo još polovinom dvadesetog veka; da bi se CO₂ raščistio iz vazduha biće potrebno nekoliko vekova,

ukoliko se to ikada bude desilo. Kada je polarni led počeo da se topi i nivo mora da se podiže, Njujork je bio jedan od gore ugroženih; u stvari, u opasnosti je bio čitav Bosvoš. Za uzvrat, bilo je i korisnih posledica. Nivo vode u zalivu San Franciska već se podizao i na kraju će prekriti sve one stotine kvadratnih milja đubreta i otpadaka koji su bacani u njega još od 1848. A što se tiče Portlanda, sa osamdeset milja rastojanja i s Primorskim planinama između njega i mora, voda koja se podizala nije ga ugrožavala: samo ona koja je padala s neba.

Kiša je uvek bila česta u zapadnom Oregonu, ali sada je padala neprekidno, beskrajna, mlaka. Bilo je to kao živeti u pljusku tople supe, zauvek.

Novi Gradovi — Amatila, Džon Dej, Frenč Glen — nalazili su se istočno od Kaskadnih planina, tamo gde je pre trideset godina bila pustinja. Leti je tamo još uvek bilo divljački vrelo, ali je godišnje padalo samo 45 inča kiše, u poređenju s portlandskih 114. Bilo je moguće intenzivno bavljenje poljoprivredom: pustinja je cvetala. Frenč Glen je imao stanovništvo od sedam miliona. Portland je, sa svega tri miliona i bez mogućnosti za dalje širenje, bio vrlo zaostao na putu razvoja. To je za Portland bilo stara pesma. A kakva je zapravo i bila razlika? Neuhranjenost, prenaseljenost i veliko zagađenje prirodne sredine bili su uobičajeni svuda. U Starim Gradovima bilo je više skorbuta, tifusa i žutice, u Novim Gradovima više organizovanog nasilja, zločina i ubistava. U jednim su vladali pacovi, u drugim mafija. Džordž Or ostao je u Portlandu zato što je tu oduvek živeo i zato što nije imao razloga da veruje da bi igde drugde živeo bolje ili drugačije.

Gospođica Krauč pustila ga je pravo unutra, s nezainteresovanim smeškom na licu. Or je ranije mislio da psihijatarske ordinacije, kao zečije rupe, uvek imaju prednji i zadnji izlaz. Ova nije imala, ali on i nije verovao da bi se pacijentima moglo desiti da naleću jedni na druge. Gore, na medicinskom fakultetu kazali su mu da se dr Haber vrlo malo bavi psihijatrijom, jer je u osnovi istraživač. To mu je dalo predstavu nekog uspešnog i ekskluzivnog, a doktorov šaljivi, nadmoćni stil to je i potvrdio. Ali danas, kada je bio manje uzbuđen, video je i druge stvari. Ured nije imao platinom ukrašeni i kožom tapacirani izgled koji govori o finansijskom uspehu, niti je odavao razbarušeno—nemarni izgled naučničke nezainteresovanosti. Stolice i ležaj bili su od vinila, radni sto od metala presvučenog plastičnom imitacijom drveta. Ništa nije bilo prirodno. Doktor Haber, belih zuba, riđe grive, ogroman, glasno je zabrundao: „Dobar dan!”

Prizvuk srdačnosti u njegovom glasu nije bio odglumljen, ali bio je

prenaglašen; bilo je u njemu čovekoljubive topline i otvorenosti koji su bili iskreni; ali bili su prevučeni glazurom profesionalnog manirizma, iskrivljeni doktorovom izveštačenom upotrebom sebe samoga. Or je u njemu osetio želju da bude voljen i rešenost da pomogne drugima. U stvari, pomislio je, doktor nije bio siguran da bilo ko postoji osim njega, pa je želeo da to dokaže sebi pomažući drugima. Tako je glasno zabrundao: „Dobar dan!” zato što nije bio siguran da će dobiti odgovor. Or je pozeleo da kaže nešto prijateljski, ali nije mu se činilo da bi bilo šta lično odgovaralo. Kazao je: „Kao da će i Avganistan u rat.”

„Aha, to najavljuju još od avgusta.” Trebalo je da zna da će doktor biti bilje obavešten od njega o prilikama u svetu; on je uglavnom bio polovično informisan, a vesti su do njega stizale tri nedelje zastarele. „Ne verujem da će to uzdrmati saveznike”, produžio je Haber, „osim ako i Pakistan ne bude uvučen na stranu Irana. Onda će možda Indija poslati Izragiptu nešto više od podrške na recima.” To je bila televizijska kovanica za savezništvo Izrael/Nova Arapska Republika. „Mislim da je Guptin govor u Delhiju pokazao da se spremaju i na to kao poslednju mogućnost.”

„Stalno se širi”, kazao je Or, osećajući se potišteno i poput neznalice. „Mislim, rat.”

„To te brine?”

„Zar vas ne brine?”

„Nebitno”, kazao je doktor, smeškajući se svojim širokim, kosmatim, medveđim osmehom, sličan ogromnom medveđem božanstvu; ali od juče još je uvek bio podozriv.

„Da, brine me.” Ali Haber nije zaslužio taj odgovor. Onaj ko postavlja pitanja ne može izuzeti sebe iz pitanja, glumiti objektivnost, kao da je odgovarač običan objekat. Ali Or nije naglas izgovorio te misli; bio je u doktorovim šakama, a doktor je valjda znao šta radi.

Or je često bio ubeđen da ljudi znaju šta rade, možda zato što je za sebe lično uglavnom smatrao da ne zna.

„Jesi li dobro spavao?” interesovao se Haber, sedeći ispod zadnjeg levog kopita Tamani Hola.

„Jesam, hvala.”

„Šta misliš o ponovnom odlasku u palatu snova?” „Sigurno, zato sam i ovde, valjda.”

Video je kako Haber ustaje i prilazi zaobišavši sto, video je kako se

ogromna šaka pruža prema njegovom vratu, a zatim se ništa nije dogodilo.

„...Džordže...”

Njegovo ime. Ko zove? Nije prepoznao glas. Suva zemlja, suv vazduh, pucketanje čudnog glasa u njegovim ušima. Dnevna svetlost, a bez ikakvog pravca. Bez povratka. Probudio se.

Poluprazna soba. Polupoznati, krupni čovek, s svojim velikim, kestenjastim gernerreichom, riđe—smeđom bradom, belim osmehom i neprozirnim, crnim očima. „Na EEG-u izgledalo je kao kratak, ali živ san”, kazao je duboki glas. „Da vidimo. Sto je prisećanje ranije, utoliko je potpunije.”

Or je seo, malo ošamućen. Bio je na ležaju, kako li je tamo dospeo? „Da vidim. Nema mnogo. Opet konj. Jeste li mi ponovo kazali da sanjam konja kada ste me hipnotisali?”

Haber je zavrteo glavom, što nije značilo ni da ni ne i nastavio da sluša.

„Pa, ovo je bila staja. Ova soba. Slama, jasje, vile i tako dalje. U njoj je bio konj. On...”

Haberovo ćutanje ispunjeno iščekivanjem nije dozvoljavalo vrđanje.

„Napravio je ogromnu gomilu balege. Bila je smeđa i pušila se. Konjska balega. Imala je nekako oblik Maunt Huda, sa onom malom izbočinom na severnoj strani i svim ostalim. Prekrila je pod i nekako počela da mi preti, pa sam rekao: To je samo slika planine.’ Onda sam valjda počeo da se budim.”

Or je podigao glavu i pogledao mimo dr Habera u zidnu sliku iza njegovih leđa, fotografiju Maunt Huda koja je prekrivala čitav zid.

Bila je to mirna slika u mutnim, izveštačenim tonovima: nebo je bilo sivo, planina svetio smeđa i crvenkasto smeđa s mrljama beline blizu vrha; u prednjem planu nalazile su se tamne, bezoblične krošnje.

Doktor nije gledao u zidnu sliku. Posmatrao je Ora svojim ispitivačkim, neprozirnim očima. Nasmejao se kada je Or bio gotov, ni dugo ni glasno, ali možda malo uzbuđeno.

„Dolazimo do nečega, Džordže.”

„Do čega?”

Or se osećao zgužvano i budalasto, posađen tamo na ležaju, još uvek sav smušen od sna; legao je tamo i zaspao, verovatno otvorenih

usta i hrčući, bespomoćan, dok je Haber gledao tajno skakutanje i poigravanje njegovog mozga i govorio mu šta da sanja. Osetio se razgolićeno, iskorišćeno. A čemu sve to?

Doktor se očigledno nije sećao zidne slike konja, niti razgovora o njoj. Potpuno se nalazio u ovoj novoj sadašnjosti, a sećanja su mu je potvrđivala. Tako da uopšte nije mogao da mu pomogne. Ali on je krupnim koracima špartao kancelarijom i govorio još glasnije nego obično. „Pa! (a) Možeš da uređuješ snove dok spavaš i to i radiš, sledeći hipnosugestiju i (b) izvrsno reaguješ na augmentor. To znači da možemo da sarađujemo, i to brzo i delotvorno, bez upotrebe narkoze. Najradije radim bez droga. Ono što sam mozak čini beskonačno je divnije i složenije nego bilo kakva reakcija na hemijsku stimulaciju; zato sam i razvio augmentor, da bih mozgu omogućio sposobnost samostimulacije. Stvaralačke i terapijske mogućnosti mozga — svejedno da li je budan ili sanja — praktično su bezgranične. Samo kada bismo uspeli da nađemo ključeve za sve brave. Niko i ne sanja kolike su moći sna!” Nasmejao se na svoj uobičajeni bučni način, tu malu šalu ispričao je mnogo puta. Or se nelagodno nasmešio, šala je pogodila malo preblizu. „Sada sam siguran da se tvoje izlečenje nalazi u tom smeru, da svoje snove upotrebljavaš, a ne da se kriješ od njih i da ih izbegavaš. U tome da se suočiš s svojim strahovima i, uz moju pomoć, da ih prevaziđeš. Džordže, ti se plašiš sopstvenog uma. Niko ne može živeti s takvim strahom. Ali ti to i ne moraš. Još ne znaš koliko ti može pomoći tvoj sopstveni um, kako ga sve možeš upotrebiti, stvaralački iskoristiti. Samo se ne smeš kriti pred sopstvenim mentalnim moćima, ne smeš ih potiskivati, već im moraš dati slobode. To možemo postići zajedno. A sada mi reci, ne izgleda li ti to kao ono pravo, kao najbolje što se može učiniti?”

„Ne znam”, kazao je Or.

Dok je Haber govorio o upotrebi i korišćenju mentalnih moći, na trenutak je bio ubeđen da doktor govori o njegovoj sposobnosti da menja stvarnost pomoću snova; ali da je to mislio sigurno b* i jasno kazao. Pošto je znao koliko je očajno Oru potrebno potvrđivanje, ne bi bez razloga ćutao ako ga može dati.

Oru se srce steglo. Korišćenje narkotika i stimulativnih pilula izbacilo ga je iz emocionalne ravnoteže. Znao je to i zato se trudio da se bori s osećanjima i da ih nadvlada. Ali ovo razočarenje nije mogao da prevaziđe. Shvatio je da se sve do sada još uvek malo nadao. Juče je bio ubeđen da je doktor bio svestan pretvaranja planine u konja. Nije ga ni iznenadilo ni alarmiralo to što je Haber, u prvobitnom šoku,

pokušao to da sakrije; sigurno nije mogao da prizna čak ni samome sebi, da obuhvati to saznanje. I Oru je dugo trebalo da se suoči s činjenicom da radi nešto nemoguće. A ipak je dozvolio sebi da se nada da je Haber, pošto je znao sadržaj sna i bio tu, u centru, dok je on sanjao, mogao da vidi promenu i da to potvrdi.

Ne vredi. Nema izlaza. Or se našao tamo gde je bio već mesecima — sam: znao je da je lud i znao je da nije lud, istovremeno i vrlo snažno. Bilo je to dovoljno da ga zaista dovede do ludila.

„Da li je možda moguće”, kazao je, oklevajući, „da mi date posthipnotičku sugestiju da ne sanjam delotvorno? Pošto možete da mi govorite šta da radim... Na taj način mogao bih da se bar privremeno otarasim droga.”

Haber je seo za svoj radni sto i pogurio se poput medveda. „Sumnjam da bi to uspelo, makar samo na jednu noć”, kazao je sasvim običnim glasom. A zatim iznenada ponovo brundanje: „Zar nije to isti onaj neplodotvorni pravac u kojem si i sam pokušao da ideš, Džordže? Droge ili hipnoza, svejedno se radi o potiskivanju. Ne možeš uteći od sopstvenog uma. To shvataš i sam, ali još uvek nisi spreman da se suočiš s tom činjenicom. To je u redu. Vidi to ovako: do sada si dva puta sanjao, evo ovde, na ovom ležaju. Je li bilo baš toliko loše? Da li je bilo ikakve štete?”

Or je zavrteo glavom, previše neraspoložen da bi odgovorio.

Haber je i dalje pričao, a Or je pokušao da mu prikloni pažnju. Sada je govorio o sanjarenju, o njegovoj vezi s jednoiposatnim ciklusima u toku noći, o koristi i vrednosti koju ljudi imaju od njega. Pitao je Ora da li mu je neka vrsta sanjarenja posebno omiljena. „Ja, na primer”, kazao je, „često sanjarim o junačkim delima. Heroj sam. Spašavam devojkicu, ili druga astronauta, ili ugroženi grad, ili čitavu prokletu planetu. Mesijanski snovi, dobročiniteljski snovi. Haber spašava svet! Neverovatno su zabavni — sve dok ih držim tamo gde im je mesto. Svima nam je potrebno takvo samopovlašćivanje kakvo nam donosi sanjarenje, ali kada se previše vežemo za njega, onda nam kriterijumi po kojima određujemo realnost postaju malo klimavi... Postoje sanjarenja koja spadaju u vrstu 'ostrva južnih mora' — odaju im se mnogi sredovečni službenici. Pa tip plemenito—mučeničkog ispaštanja, razne adolescentske romantične maštarije, sadomazohistička sanjarenja i tako dalje. Većinom se ljudi upoznaju sa svim ovim tipovima. Skoro svi bar jednom smo se našli u areni pred lavovima, ili smo bacali bombe i uništavali neprijatelje, ili spašavali zarobljenu lepoticu iz broda koji tone, ili pisali devetu simfoniju umesto

Betovena. Koji stil ti najviše voliš?”

„Oh — beg,” kazao je Or. Stvarno bi trebalo da se sabere i odgovori tom čoveku, koji je pokušavao da mu pomogne. „Odlazak. Beg od svega.”

„Od posla, svakodnevnog pritiska?”

Haber izgleda nikako da poveruje da je on zadovoljan svojim poslom. Haber je svakako imao mnoge ambicije i nije mogao da veruje da čovek može i bez njih.

„Pa, više se radi o gradu, o gužvama, hoću da kažem. Svuda ima previše ljudi. Novinski naslovi. Sve.”

„Južna mora?” upitao je Haber s svojim medveđim smeškom.

„Ne. Ovde. Nisam mnogo maštovit. Sanjarim o drvenoj kucici negde izvan grada, možda tamo s druge strane Primorskih planina, gde još uvek ima malo starih šuma.” „Jesi li razmišljao da kupiš takvu?”

„Jedno jutro zemljišta za rekreaciju u najjeftinijim oblastima, tamo dole u pustarama južnog Oregona, košta nekih tridesetak osam hiljada dolara. Penje se do četiri stotine hiljada za parče zemlje s pogledom na more.”

Haber je zazviždao. „Vidim da si razmišljao — i tako si se vratio sanjarenju. Hvala Bogu da je bar ono besplatno, ha? Pa, jesi li spreman za još jednu turu? Ostalo nam je još skoro pola sata.”

„Zar ne biste mogli...”

„Šta to, Džordže?”

„Da me pustite da se prisetim.”

Haber započe jedno od svojih detaljno obrazloženih odbijanja. „Kao što znaš, ono što se iskusi za vreme hipnoze, uključujući i sve zadate naredbe, u normalnom stanju nedostupno je prisećanju u budnom stanju usled delovanja mehanizma koji je sličan onome koji nam blokira sećanje na 99 posto snova. Uklanjanje te blokade zahtevalo bi previše protivurečnih naredbi koje bi se ticale prilično osetljive stvari, sadržine sna koji još uvek nije sanjan. Mogu ti narediti da se sećaš toga — sna. Ali ne želim da se sećaš mojih sugestija pomešanih s tvojim sećanjima na stvarni san. Želim da oni ostanu razdvojeni, da bih dobio čiste podatke o tome šta si sanjao, a ne o onome što misliš da je trebalo da sanjaš. Je li tako? Znaš da možeš da mi veruješ. Ja sam u ovoj igri da bih ti pomogao. Neću od tebe previše zahtevati, guraću te,

ali ni previše oštro niti prebrzo. Neću ti zadavati košmare. Veruj mi, i ja želim da se sve ovo završi i da shvatim šta se dešava, ako i ti. Ti si inteligentan subjekt koji dobro saraduje, a takođe i hrabar čovek, čim si uspeo da bez ičije pomoći nosiš breme tolikih strahova. Uspećemo, Džordže. Veruj mi.”

Or mu nije verovao u potpunosti, ali kao govornik Haber nije ostavljao mogućnosti da mu se protivreči; osim toga i on sam želeo je da mu veruje.

Ništa nije rekao, samo je legao na ležaj i pustio da ga velika ruka dodirne po grlu.

„U redu! Tu smo! Šta si sanjao, Džordže? Da vidimo dok je još sveže, onako pravo sa tiganja.” Osetio se bolesno i glupo.

„Nešto o Južnim morima... Kokosi... Ne sećam se.” Protrljao je glavu, počeo se po bradici i duboko uzdahnuo. Žudeo je za gutljajem sveže vode. „A onda... Sanjao sam da idete s Džonom Kenedijem, predsednikom, čini mi se kroz ulicu Aider. Ja sam kao žurio za vama, mislim da sam nosio nešto za jednog od vas. Kenedi je nad glavom držao kišobran — video sam ga iz profila, kao na starom novčiću od pedeset centa — a vi ste rekli: To vam više neće trebati, g. predsedniče’ i oteli mu ga iz ruke. Kao da ga je to razljutilo, rekao je nešto što nisam mogao da razumem. Ali kiša je prestala, izašlo je sunce, a on je rekao: ‘Izgleda da ste ipak bili u pravu.’ Inače, kiša je zaista prestala.” „Otkud znaš?”

Or je uzdahnuo. „Videćete kad izađete. Je li to sve za danas?..

„Spreman sam da nastavimo. Znaš, država plaća.” „Vrlo sam umoran.”

„Pa, onda u redu, to znači da smo za danas gotovi. Kako bi bilo kada bismo naše seanse održavali noću? Da dopustimo da normalno spavaš, a hipnozu da koristimo samo za sugerisanje sadržaja sna. To bi ti oslobodilo radne dane, a moje radno vreme i jeste noću, bar delimično. San je jedna od stvari za koje istraživači sna retko imaju priliku! To bi nas neverovatno ubrzalo, a ti više uopšte ne bi morao da koristiš droge za potiskivanje snova. Hoćeš li da pokušaš? Šta misliš o petku uveče?”

„Imam sastanak”, kazao je Or, zaprepašćen svojom laži.

„Onda subota.”

„U redu.”

Krenuo je, mokri mantil prebacio je preko ruke. Nije bilo potrebe da ga oblači. San je bio snažno delotvoran. Sada ih je lako raspoznavao. Kakva god da im je bila sadržina, nakon buđenja jasno ih se sećao, a istovremeno osećao se slomljeno i iscrpljeno, kao nakon teškog fizičkog rada, kao da se suprotstavljao nezadrživoj, gruboj fizičkoj sili. Da je bio prepušten samome sebi, takve snove ne bi imao češće od jednom mesečno, možda čak jednom u šest nedelja; ono što ga je opsedalo bio je strah od takvih snova. A sada, dok ga je augmentor držao u snu, a hipnotičke sugestije zahtevale da mu snovi budu delotvorni, u dva dana imao je tri delotvorna sna od ukupno četiri; ili, ako se ne računa san s kokosovim palmama, koji je bio ono što bi Haber nazvao običnim komešanjem slika, tri od ukupno tri. Bio je iscrpljen.

Kiša nije padala. Kada je izašao na vrata Viliametskog istočnog tornja, martovsko nebo bilo je visoko i vedro nad uličnim kanjonima. Stigao je vetar sa istoka, suvi vetar iz pustinje koji je s vremena na vreme oživljavao vlažno, toplo, tužno, sivo vreme Viliametske doline.

Svežiji vazduh malo mu je popravio raspoloženje. Ispravio je ramena i krenuo, pokušavajući da ne obraća pažnju na blagu vrtoglavicu koja je verovatno bila zajednička posledica zamora, uznemirenosti, dva kratka sna u neuobičajeno doba dana i šezdeset dvospratnog spuštanja liftom.

Da li mu je doktor rekao da sanja da je kiša prestala? Ili mu je naložio da sanja o Kenediju? (Koji je, shvatio je kada je ponovo razmislio, imao bradu Abrahama Linkolna.) Ili o samom Haberu? Nije mogao da zna. Delotvorni deo sna zaustavio je kišu, promenio vreme; ali to nije ništa značilo. Cesto onaj najprimetniji i najupečatljiviji deo sna nije bio delotvoran. Sumnjao je da je Kenedi, iz razloga shvatljivih samo njegovoj podsvesti, bio njegov dodatak, ali nije mogao da bude siguran.

Sišao je do stanice Istočni Brodvej s beskonačnom rekam drugih ljudi. Ubacio je novčanicu od pet dolara u automat za karte, dobio kartu, uhvatio voz, uronio u tamu ispod reke.

Zamor tela i uma bio je sve veći.

Putovati ispod reke: kakva čudna zamisao, stvarno uvrnuta ideja.

Preći preko reke, preveslati je, kretati se preko gaza, preplivati je, ići čamcem, skelom, brodom, preko mosta, avionom, ići uz reku ili niz nju, dok joj se tok polako širi: sve to imalo je smisla. Ali putovati ispod reke — bilo je u tome nečega izopačenog, u punom smislu reči. Putevi

se rađaju u glavama ljudi, a napolju se samo ostvaruju; ovo kazuje da se negde, davno, sigurno pošlo u pogrešnom pravcu, čim se stiglo do ovoga.

Ispod Viliamete prolazilo je devet železničkih i automobilskih tunela, preko nje išlo je šesnaest mostova, a duž reke prostirali su se betonski kejovi u dužini od dvadeset i sedam milja. Regulacija vodotoka na njoj, kao i na Kolumbiji, par milja nizvodno od centra Portlanda, bila je tako dobra da ni jedna od ovih reka nije mogla da podigne vodostaj za više od pet inča, čak i za vreme najjačih pljuskova. Viliameta je bila koristan deo okoline, poput neke ogromne, poslušne tegleće marve zauzdane ularima, lancima, rudama, sedlima, amovima, kolanima, konopcima za sapinjanje. Naravno, da nije bila korisna, zabetonirali bi je, kao one stotine potočića i rečica koje su tekle u tami ispod gradskih bregova, pod ulicama i zgradama. Ali bez nje Portland ne bi bio luka; brodovi, dugi nizovi barki, veliki splavovi drvene građe još uvek su plovili uz reku i niz nju. Zbog toga su kamioni, vozovi i ono malo privatnih automobila morali da prolaze iznad ili ispod reke. Nad glavama onih koji su se sada kretali u vozu GPRT nalazile su se tone kamenja i šljunka, tone tekuće vode, kompleksi pristaništa, gvozdena korita prekookeanskih brodova, ogromni betonski temelji visokih mostova i prilaznih puteva, konvoj parnih kamiona natovarenih smrznutom piletinom iz inkubatora, jedan mlažnjak na 34000 stopa visine i zvezde na preko 4.3 svetlosne godine udaljenosti. Džordž Or, bled u treperavom fluorescentnom blesku koji je plavio vagone podzemne železnice, potonuo u tamu slojeva ispod reke, njihao se dok je stajao i držao se za čeličnu ručku koja se ljuljala među hiljadama drugih duša. Pomislio je, živim u košmaru iz koga se povremeno budim u snu.

Iznenadna vreva i metež među ljudima koji su silazili na stanici Union izbili su mu iz glave to mračno umovanje; sav se posvetio držanju za ručku nosača. Još uvek je osećao vrtoglavicu i plašio se da bi mu pozlilo kada bi popustio stisak i predao se sili (c).

Voz je ponovo krenuo uz buku sastavljenu od dubokog, grlenog urlanja i visokog, prodornog pištanja. Čitav sistem GPRT bio je star samo petnaestak godina, ali bio je sklepan loše i na brzinu, od slabog materijala, i to tek nakon što je došlo do sloma ekonomije privatnih vozila. Vagoni podzemne železnice u stvari su napravljeni u Detroitu; toliko su trajali i tako su zvučali. Stanovnik grada i čest putnik na podzemnoj, Or užasnu buku nije ni primećivao. Krajevi njegovih slušnih živaca već su izgubili osetljivost iako mu je bilo svega trideset

godina, a buka je ionako bila samo uobičajena pozadina košmara. Ponovo je počeo da razmišlja, nanovo se izborivši za ručku držača.

Otkako se, silom prilika, zainteresovao za tu temu, nesposobnost mozga da se priseti većine snova uvek ga je zbunjivala. Podsvesno razmišljanje, bez obzira da li se odvijalo u toku detinjstva ili u snovima, očigledno nije bilo podložno svesnom sećanju. Ali, zar je za vreme hipnoze bio bez svesti? Nikako: bio je sasvim budan, sve dok mu Haber ne bi rekao da zaspi. Zašto onda nije mogao da se priseti naredbi? To ga je brinulo. Želeo je da zna šta to Haber zapravo radi. Na primer, prvi san toga dana: da li mu je doktor rekao samo da opet sanja konja? A on je dodao i konjsko govno, što je bilo sramota. Ili, ako je doktor zahtevao konjsku balegu, to je opet bilo sramota na svoj način. A možda je Haber imao sreće što nije dobio tamo na zidu ureda veliku, smeđu gomilu gnojiva koje se puši. Predstavljenog, naravno, onako kako ga je Or zamišljao: kao sliku planine.

Or je uspravno stojao, kao ukočen dok je voz uz urlanje ulazio na stanicu u Ulici Aider. Planina, mislio je dok se šezdeset i osam ljudi guralo i probijalo prema vratima. Planina. Rekao mi je da vratim planinu u snu. Pa sam umesto konja vratio planinu. Ali ako mi je rekao da vratim planinu, znači da je znao da je bila tamo pre konja. Znao je. Ipak je video da je prvi san izmenio stvarnost. Video je pramenu. Veruje mi. Nisam iud!

Ora je ispunilo tako silno zadovoljstvo da je, od četrdeset i dve osobe koje su se gurale u vagonu dok je on razmišljao, sedmoro onih koji su bili pritisnuti odmah uz njega osetilo blago, ali sasvim izvesno svetlucanje dobre volje i olakšanja. Zena koja nije uspela da dohvati i zauzme ručku držača pre njega osetila je blagosloveni prestanak oštrog bola u kurjem oku; čovek prignječen uz njega sleva iznenada je pomislio na sunčev sjaj; stranac koji je poguren sedeo pred njim na kratko je zaboravio svoju glad.

Or nije bio žustar mislioc. U stvari, uopšte nije bio mislilac.

Do ideja je dolazio lagano, bez klizanja po čistom, tvrdom ledu logike i uzdizanja u vazdušaste vrtloge mašte, teškim udaranjem i sporim hodom po čvrstom tlu postojanja. Nije uviđao međusobne veze, za koje se kaže da su zlatni žig intelekta. On je međusobne veze osećao — poput zanatlije. U stvari nije bio glup, ali svoju pamet nije koristio ni upola koliko je mogao, a takođe niti upola toliko brzo. Tek kada je sišao sa podzemne na zapadnom mostu Rosovog ostrva i otpešačio nekoliko blokova uzbrdo, uzeo lift za osamnaest spratova do svojeg jednosobnog stana 8 1/2x11 stopa u dvadesetpetospratnom

čeličnobetonskom stambenom tornju Korbet (živite jeftino na elegantni način predgrađa), stavio odrezak od soje u infrapeć, izvadio pivo iz zidnog friza, neko vreme stojao pored prozora — plaćao je duplo za sobu s vidikom — i gledao na zapadne bregove Portlanda pretrpane ogromnim, svetlucavim kulama, otežalim od svetlosti i života, upitao se konačno: zašto mi dr Haber nije rekao da zna da ja delotvorno sanjam?

Neko vreme razmišljao je o tome. Kopao je oko problema, probao da ga podigne i otkrio da je previše krupan.

Mislio je: Haber sada zna da se zidna slika dva puta menjala. Zašto nije ništa rekao? Sigurno zna da se bojim da možda nisam lud. Kaže da želi da mi pomogne. Mnogo bi mi pomogao kada bi mi rekao da i on vidi isto što i ja, kada bi kazao da to nisu samo priviđenja.

Sada zna, pomislio je Or nakon dugačkog, sporog gutljaja piva, da je kiša prestala. Ali kada sam mu ja to rekao nije pošao da proveriti. Možda se plašio. Verovatno se radi o tome. Cela stvar ga plaši i zato želi da otkrije još pre nego što mi bude rekao šta stvarno misli. Pa, ne krivim ga. Kada se ne bi plašio, tek bi to bilo čudno.

Ali pitam se, jednom kada se bude privikao, šta će uraditi... Pitam se kako će mi zaustaviti snove, kako će me sprečiti da menjam stvari. Moram da prekinem; ovo je previše, previše...

Zavrteo je glavom i okrenuo leđa blistavim brdima ukrašenim životom.

4

Ništa nije večno, ništa određeno i sigurno (izuzev uma cepidlake), savršenstvo je obično poricanje one neizbežne granične nepreciznosti koja predstavlja tajanstveni unutrašnji kvalitet bića.

— H. Dž. Vels: Moderna Utopija

Advokatski ured Formana, Eserbeka, Gudhjuua i Rutija nalazio se u zgradi za parkiranje automobila iz 1973. godine, sada prerađenoj za ljudsku upotrebu. Mnoge starije zgrade u predgrađu Portlanda imale su slično poreklo. Jedno vreme Portland se zaista uglavnom sastojao od mesta na kojima su se parkirali automobili. Bile su to najpre većinom asfaltirane površine sa uplatnim kioscima ili parking—satovima, ali kako je stanovništvo raslo i one su s njim. U stvari, zgrada za parkiranje s automatskim liftom izmišljena je u Portlandu još vrlo, vrlo davno; a pre nego što su se kola pogušila u sopstvenim izduvnim gasovima, zgrade za parkiranje s kosim prilazima narasle su do petnaestog i dvadesetog sprata. U osamdesetim nisu sve porušene da bi se dobilo mesta za visoke uredske i stambene zgrade; neke su preuređene. Ova ovde, na jugozapadnom Barnsajdu br. 209, još uvek je zaudarala na avetinjska isparenja benzina. Njeni cementni podovi bili su natopljeni izlučevinama bezbrojnih motora, otisci točkova dinosaura bili su fosilizovani u prašini njenih dvorana prepunih odjeka. Svi podovi imali su neobičan nagib, blagi uspon koji je poticao od osnovne konstrukcije zgrade u obliku zavojnice; u uredima Formana, Eserbeka, Gudhjuua i Rutija čovek nikada nije bio siguran da stoji sasvim uspravno.

Gospođica Lelaš sedela je iza zaklona od rafova s knjigama i registratora koji su poluizdvajali njen poluured od poluureda g. Perla i razmišljala o sebi kao o Crnoj Udovici.

Sedela je tamo, otrovna; tvrda, svetlucava i otrovna; čekala je, čekala.

I žrtva se pojavila.

Rođena žrtva. Kosa mu je bila kao u male devojčice, smeđa i tanka i imao je kratku, svetlu bradu; koža mu je bila meka poput ribljeg stomaka; bio je krotak, blag, mucav. Sranje! Kad bi ga nagazila ne bi čak ni zakrckao.

„Ovaj, ja mislim da, da se radi o, o pravu na, ovaj, lični integritet”, govorio je. „Hoću da kažem, ugrožavanje ličnog integriteta. Ali nisam siguran. Zato sam želeo savet.”

„Dobro. Pucajte”, kazala je gospođica Lelaš.

Žrtva nije mogla da puca. Njegova mucava česma je presušila.

„Vi ste pod Dobrovoljnim Terapijskim Tretmanom”, kazala je gospođica Lelaš, pozivajući se na poruku koju joj je pre toga poslao g. Eserbek, „zbog prekršaja saveznih zakona koji regulišu izdavanje lekova u autoapotekama.”

„Da. Ako sam saglasan s psihijatarskim lečenjem neće me krivično goniti.”

„Da. U tome je stvar”, kazala je advokatica suvo. Čovek joj nije izgledao baš imbecilno, nego samo odvratno priprosto. Pročistila je grlo.

Pročistio je grlo. Videla žaba...

Postepeno, uz stalno potpomaganje i dopunjavanje, objasnio je da je podvrgnut terapiji koja se uglavnom sastojala od hipnotički izazvanog sna i spavanja. On je smatrao da mu psihijatar svojim naređivanjem da sanja određene snove ugrožava lična prava u skladu s novim Federalnim Ustavom iz 1984.

„Hm. Nešto slično iskršlo je prošle godine u Arizoni”, kazala je gospođica Lelaš. „Čovek pod DTT pokušao je da optuži svojeg lekara da mu usađuje homoseksualne težnje. Naravno, psihijatar je koristio uobičajene tehnike uslovljavanja, a podnosilac tužbe bio je strašno opterećen homić; uhapšen je kada je u po bela dana pokušao da siluje jednog dvanaestogodišnjaka usred Feniks Parka, pre nego što se slučaj uopšte i pojavio pred sudom. Završio je na prisilnoj terapiji u Tehakapi. Hm. Hoću da kažem, kada iznosite takve tvrdnje morate da pazite. Većina psihijatara i[^]oji primaju ljude koje upućuje vlada i sami su vrlo oprezni, a takođe cenjeni praktičari. Drugo je ako možete da obezbedite bilo kakav primer, neki događaj koji bi mogao da posluži kao pravi dokaz; ali obične sumnje ne vrede. U stvari, mogle bi da vas odvedu na Prisilnu, a to vam je mentalna bolnica u Lintonu, ili robija.”

„Zar ne bi mogli... možda da mi samo daju drugog psihijatra?”

„Hm. Ne bez pravog razloga. Medicinski fakultet uputio vas je na Habera; a znate, oni tamo gore su dobri. Kada biste podneli žalbu protiv Habera, kao specijalisti najverovatnije bi je saslušali ljudi sa

medicinskog fakulteta, možda isti oni kod kojih ste bili na razgovoru. Pacijentovu reč naspram doktorove neće prihvatiti bez dokaza. Bar ne u ovakvom slučaju.”

„Mentalnom”, kazao je klijent.

„Upravo tako.”

Neko vreme ništa nije govorio. Najzad je podigao oči prema njenim, bistre, svetle oči u čijem pogledu nije bilo nikakve ljutnje niti nade. Nasmehio se i kazao: „Veliko vam hvala, gospođice Lelaš. Zao mi je što sam vam uzalud oduzeo vreme.”

„Hej, čekajte!” kazala je. Možda je i bio priprost, ali sigurno nije bio blesav, nije delovao čak ni neurotično. Izgledalo je samo kao da ga je napustila svaka nada. „Ne bi trebalo da se predajete tako lako. Nisam kazala da ne postoji nikakva osnova za tužbu. Kažete da želite da se otarasite droga, a dr Haber vam sada daje još jače doze fenobarba nego što ste sami uzimali. To bi moglo biti zanimljivo za istragu. Mada iskreno sumnjam. Ali odbrana ličnih prava mi je specijalnost i volela bih da znam da li je bilo kršenja ličnog integriteta. Samo sam kazala da mi niste ni ispričali svoj slučaj — ukoliko ga uopšte ima. Šta je to tačno uradio taj doktor?”

„Ako vam kažem”, rekao je klijent s tužnom ubeđenošću, „mislćete da sam šašav.”

„Otkud znate?”

Gospođica Lelaš stalno je protivrečila sagovornicima, što je za jednog advokata bila izvrsna osobina, ali je znala da sada malo preteruje.

„Kada bih vam rekao”, kazao je klijent istim tonom, „da neki moji snovi utiču na stvarnost i da je dr Haber to otkrio, pa sada tu moju... veštinu koristi za sopstvene ciljeve, bez moje saglasnosti... mislili biste da sam šašav. Zar ne?”

Gospođica Lelaš gledala ga je neko vreme, podbratka naslonjenog na ruke. „Pa, nastavite”, kazala je najzad kratko. Bio je potpuno u pravu u pogledu toga šta ona misli, ali vraga će mu ona to i priznati. Uostalom, pa šta ako je šašav? Ko još pametan može da živi u ovom svetu a da ne pošasavi?

Neko vreme posmatrao je svoje šake i očigledno pokušavao da se sabere. „Vidite”, kazao je, „on ima tu mašinu. Uređaj kao EEG, ali omogućuje analiziranja i uspostavljanje povratne sprege s moždanim

talasima.”

„Hoćete da kažete, on je Poludeli Naučnik s svojom Paklenom napravom?”

Klijent se bledo nasmešio. „Ovo što sam ispričao stvarno je tako zvučalo. Ne, ja verujem da on ima veoma dobru reputaciju kao naučnik—istraživač i da se iskreno posvetio pomaganju ljudima. Ubeđen sam da ne želi da povredi ni mene, niti ikoga drugoga. Motivi su mu veoma uzvišeni.” Na trenutak susreo se s razočaranim pogledom Crne Udovice i zamucao. „Mamašina. Ovaj, ne umem da vam objasnim na kom principu radi, ali uglavnom on je koristi da bi držao moj mozak u d—stanju, kako on to naziva — to je jedan od pojmova za onu specijalnu vrstu spavanja koju imate kad sanjate. Sasvim se razlikuje od običnog spavanja. On me najpre pomoću hipnoze uspava, zatim uključi tu mašinu tako da odmah počnem da sanjam — inače obično nije tako. Ili sam bar ja tako shvatio. Mašina obezbeđuje snove, a čini mi se da ih i pojačava. Onda ja sanjam ono što mi on kaže pod hipnozom.”

„Hm. Zvuči kao najprostiji mogu način da staromodni psihoanalitičar dobije snove na analizu. Ali umesto toga on vam pomoću hipnotičke sugestije govori šta da sanjate? Zato pretpostavljam da vas iz nekog razloga uslovljava preko snova. A utvrđeno je da osoba pod hipnotičkom sugestijom može i da je spremna da učini maltene bilo šta, bez obzira da li bi joj to savest inače dopustila u normalnom stanju: to je poznato još od polovine prošlog stoleća, a legalno priznato od slučaja Zomervila i Projanskog tamo u ‘88. Dobro. Imate li nekog osnova da verujete da je taj doktor koristio hipnozu da vam sugerisao da učinite nešto opasno, nešto što smatrate moralno odbojnim?”

Klijent je oklevao. „Opasno, da. Ako prihvatate da san može biti opasan. Ali on me ne tera da bilo šta radim. Samo da sanjam.”

„Dobro, jesu li vam snovi na koje vas navodi moralno odbojni?”

„On nije... nije zao čovek. On drugima želi dobro. Ja prigovaram samo tome što me koristi kao instrument, sredstvo — iako mu je cilj dobar. Ne mogu optužiti njega — moji sopstveni snovi su nemoralni, zato sam i pokušavao da ih potisnem pomoću droge, pa sam se upetljao. Ja želim da se izvučem iz toga, da se oslobodim droge, da se izlečim. Ali on me ne leci. On me ohrabruje.”

Nakon pauze, gospođica Lelaš je rekla: „Na šta to?”

„Da menjam stvarnost time što sanjam da je drugačija”, kazao je klijent, ubeđeno, ali bez nade.

Gospođica Lelaš ponovo je zabila vrh brade među šake i neko vreme razgledala plavi bušač hartije koji se nalazio u samom dnu njenog vidnog polja. Krišom je bacila pogled na klijenta. Sedeo je tamo, blag kao i uvek, ali sada je mislila da se sigurno ne bi zgnječio kada bi ga nagazila, da ne bi krčkao, niti bi čak i pucketao. Bio je čudnovato čvrst.

Ljudi koji dolaze do advokata po pravilu teže da budu defanzivni, ukoliko pak ne napadaju; naravno, uvek nešto zahtevaju — nasleđe, vlasništvo, sudsku odluku, razvod, presudu, štagod. Nije uspevala da utvrdi šta to traži ovaj druškan, tako neagresivan i bespomoćan. Ono što je pričao nije imalo nikakvog smisla, a opet nije zvučalo kao da nema smisla.

„Dobro”, kazala je pažljivo. „Pa šta smeta što on sve to radi s vašim snovima?”

„Ja nemam pravo da menjam stvari. Niti on ima pravo da me na to tera.”

Bože, on stvarno veruje u to, stvarno se totalno otkačio. A ona se ipak upecala na udicu njegove moralne ubeđenosti, kao ribica koja se otkačila na isti način kao i on, s neke druge udice valjda.

„Kako da menjate stvari? Koje stvari? Dajte neki primer!” Nije imala milosti prema njemu; i ne treba imati milosti prema takvom bolesniku, šizoidu ili paranoičaru koji pati od priviđenja da može da menja stvarnost. Bila je to, ‘još jedna posledica ovoga doba koje predstavlja pravo iskušenje za ljudsku dušu’, što reče predsednik Merdl kada je u svojoj saveznoj državi čuo da je izabran; ovde je to bilo namenjeno ubogom, krvarećem ranjeniku s rupama u mozgu. Ali nije želela da bude milosrdna prema njemu. Mogao je on to da podnese.

„Kućica”, kazao je, na kratko duboko zamišljen. „Za vreme moje druge posete pitao me o sanjarenju, a ja sam rekao da ponekad sanjarim o mestašcu u Oblasti Divljine, znate, imanje na selu kao u starim romanima, mesto do kog se može pobeći. Naravno, nisam posedovao ništa slično. Ko jeste? Ali prošle nedelje mora da mi je naložio da sanjam da imam. Zato jer sada imam. Brvnara na državnom zemljištu, sa uplaćenim najmom za sledeće trideset i tri godine, preko u Sjuslovskom nacionalnom parku, blizu Neskovina. Unajmio sam baterijski auto i otišao prošle nedelje da je vidim. Veoma je lepa. Ali...”

„Zašto ne biste imali kućicu? Zar je to nemoralno? Mnogi su imali sreće da dobiju takve kućice na lutriji otkako su neki delovi Oblasti Divljine otvoreni za takve stvari. Prosto ste srećni kao sam đavo.”

„Ali nisam imao takvu kućicu”, kazao je. „Niko nije imao. Park i šume bili su nenaseljeni, a kampovanje je bilo dozvoljeno samo po rubovima oblasti. Vlada nije davala nikakve kućice. Sve do prošlog petka. Kada sam ja to sanjao.”

„Slušajte, g. Or, ja znam...”

„Znam da znate”, blago je kazao, „a i ja znam. Sve o tome kako su prošlog proleća odlučili da daju delove nacionalnih šuma u najam. A ja sam se prijavio i izvukao srećku s brojem koji je dobio premiju i tako dalje. Samo što znam i da sve to nije bilo istina prošlog petka. A i dr Haber to zna.”

„Onda je vaš san od prošlog petka”, kazala je grubo se smejući, „izmenio stvarnost unazad za čitavu državu Oregon, izmenio odluku donetu u Vašingtonu prošle godine i obrisao sva sećanja sem vašeg i doktorovog? Dobar neki san! Sećate li ga se?”

„Da”, kazao je, mračno ali čvrsto. „Bio je o kućici i potočiću koji protiče ispred nje. Uopšte ne očekujem da poverujete u ovo, gospođice Lelaš, ne verujem da je čak i dr Haber do sada uspeo da se navikne. On nije od onih što čekaju da se priviknu. Da jeste, možda bi bio pažljiviji. Znaite, to ide ovako: kada bi mi on pod hipnozom kazao da sanjam da se u sobi nalazi ružičasti pas, ja bih to i učinio; ali takav pas se ne može pojaviti pošto ružičasti psi nisu normalni u prirodi, nisu deo stvarnosti. Desilo bi se to da bih dobio belu pudlicu slučajno ofarbanu ružičasto ili, ako bi on insistirao na prirodno ružičastom psu, onda bi moj san morao da izmeni zakone prirode da bi bili uključeni i ružičasti psi. Svuda. Još od pleistocena ili kada su se već psi prvi put pojavili. Oduvek bi bilo crnih, smeđih, žutih, belih i ružičastih. A jedan od ružičastih zalutao bi iz hodnika, ili bi to bio njegov koli, ili recepcionistkinjin pekinezer, ili tako nešto. Nikakvo čudo. Ništa neprirodno. Svaki san potpuno prekriva svoje korene. Kada bih se probudio, nakon mog buđenja tamo bi se nalazio samo normalan, svakidašnji ružičasti pas sa savršeno dobrim razlogom da se nađe tamo. I niko ne bi bio svestan da se išta promenilo, osim mene — i njega. Ja zadržavam dva sećanja na dve stvarnosti. Isto tako i dr Haber. On je tamo u trenutku promene i zna o čemu je san. Ne priznaje da zna, ali ja znam da zna. Za svakoga drugoga, ružičasti psi oduvek su postojali. Za mene i njega postojali su — i nisu postojali.”

„Paralelna vremena, alternativni univerzumi”, kazala je gospođica Lelaš. „Gledate li mnogo televiziju kasno uveče?”

„Ne”, kazao je klijent, skoro isto toliko suvo kao i ona. „Ne tražim od vas da verujete u ovo. Sigurno ne bez dokaza.”

„Pa, hvala Bogu!”

Nasmešio se, skoro nasmejao. Imao je prijatno lice; zbog nečega, gledao ju je skoro kao da mu se dopada.

„Ali gledajte, g. Or, kako ja do đavola mogu da imam ikakav dokaz o vašim snovima? Naročito ako vi uništavate svaki dokaz svaki put kada sanjate, menjajući sve još od pleistocena?”

„Možete li”, kazao je s iznenadnom žestinom, kao da mu se nada vratila, „možete li, kao moj advokat, zahtevati da budete prisutni na jednoj od mojih seansi s dr Haberom — ako hoćete?”

„Hm. Verovatno. Može se izvesti ukoliko postoji dobar razlog. Ali čujte, pozivanje advokata kao svedoka povodom mogućeg slučaja kršenja ličnih prava potpuno će uništiti vaše odnose terapeut—pacijent. Neću da kažem da su sada bog zna kakvi; ali teško je proceniti spolja. Činjenica je da mu morate verovati, a isto tako, znate, on mora da veruje vama, na neki način. Ukoliko zafrijačite advokata na njega zato što želite da ga oterate iz glave, pa, šta mu preostaje? Verovatno pokušava da vam pomogne.”

„Da. Ali koristi me za eksperimentalne...” Or nije stigao dalje. Gospođica Lelaš se ukočila, pauk je najzad opazio svoj plen.

„Eksperimentalne svrhe? Zar? Šta? Mašina o kojoj ste govorili — je li eksperimentalna? Ima li odobrenje ZKZ? Šta ste potpisali, neko rešenje, bilo šta osim formulara DTT i saglasnosti za hipnotisanje? Ništa? To mi zvuči kao da možda imate razloga za tužbu, g. Or.”

„Doći ćete da posmatrate seansu?”

„Možda. Ići ćemo linijom građanskih prava, a ne ličnih.”

„Shvatate li da ne želim da pravim neprilike dr Haberu?” Kazao je zabrinuto. „To ne bih hteo. Znam da on želi sve najbolje. Radi se samo o tome da želim da me lece, a ne iskorišćavaju.”

„Ukoliko su mu motivi ispravni, a upotrebljava eksperimentalnu opremu na ljudskom subjektu, onda bi to trebalo da prihvati bez ljutnje; ukoliko je sve u redu, neće biti nikakvih problema. Već sam dva puta radila takve stvari. Dobila sam poziv iz ZKZ i gledala kako se u praksi ponaša novi hipnotički induktor, tamo na medicinskom fakultetu; nije

radio, i posmatrala sam demonstriranje izazivanja agorafobije uz pomoć sugestije, tako da ljudi budu srećni u gomili, tamo na institutu u Forest Grouvu. Taj je radio, ali nije dobio odobrenje, došli smo do zaključka da potpada pod udar zakona o zabrani ispiranja mozga. E sad, ja verovatno mogu da izdjestvujem zahtev ZKZ da ispitam tu kako —li—se—zvaše koju koristi vaš doktor. Time ste vi isključeni iz toga. Neću se uopšte pojaviti kao vaš advokat. U stvari mogu čak da vas uopšte i ne poznajem. Ja sam službeno akreditovani A.C.L.U. posmatrač koga šalje ZKZ. A onda, kao ne budemo ništa postigli, ostaćete u istim odnosima kao i ranije. Jedina kvaka je u tome što moram biti pozvana baš na vašu seansu.”

„Ja sam jedini psihijatrijski pacijent na kome koristi augmentor, bar mi je tako kazao. Rekao je da još uvek radi na njemu — još uvek ga usavršava.”

„Onda je to zaista eksperimentalna sprava, šta god da vam radi s njom. Dobro. Videću šta mogu da učinim. Trebaće mi nedelju dana ili možda nešto više da isteram sve potrebne papire.

Izgledao je razočarano.

„Nećete u toku nedelje sanjati da me nema?” kazala je, slušajući svoj hitinski glas, škljocajući čeljustima.

„Ne namerno”, kazao je zahvalno — ne, boga mu, nije to bila zahvalnost, bila je to simpatija. Sviđala mu se. Bio je jadni, vražji, šašavi, drogirani psihopata, njemu je jedino i mogla da se sviđa. I on se njoj sviđao. Pružila je svoju smeđu šaku, njegova bela dočekala ju je, kao na onom vražjem medaljončiću koji je njena mama uvek držala na dnu kutijice za nakit, SCNN ili SNCC ili nešto slično, što je pripadalo tamo sredini prošlog stoleća Crna Bela šaka kako se rukuju.
Hristel

5

Kada izgubimo Veliki Put, dobijamo dobronamernost i pravičnost.

- Lao Ce: XVIII

Sa smeškom na usnama grabio je Vilijam Haber uz stepenice Oregonskog Onirološkog instituta; prošao je zatim kroz visoka vrata od polarizovanog stakla i ušao u vazduh svež zahvaljujući uređajima za klimatizaciju. Bio je tek 24. mart, a napolju je već bila prava sauna; ali unutra sve je bilo sveže, čisto, mirno. Uglačani pod, ukusni nameštaj, prijemnica od svetlucavog hroma, uglađena devojka na recepciji: „Dobro jutro, dr Haber!”

U hodniku se mimoišao s Atvudom koji je dolazio iz istraživačkog odeljenja; oči su mu bile zakrvavljene a kosa raščupana nakon noći koju je proveo posmatrajući EEG—e usnulih ljudi; u današnje vreme kompjuteri su obavljali veliki deo posla, ali je još uvek bilo prilika u kojima je bio potreban neprogramirani um. „‘Jutro, šefe”, promrljao je Atvud.

A onda gospođica Krauč u njegovom sopstvenom uredu: „Dobro jutro, doktore!” Bilo mu je drago što je poveo sa sobom Peni Krauč kada je prošle godine postao direktor instituta. Bila je bistra i odana, a čovek na kormilu velike i složene organizacije mora imati bistru i odanu ženu u svom uredu.

Produžio je do unutrašnjih prostorija. Bacio je torbu i fascikle na ležaj, ispružio ruke, a zatim prišao prozoru, kao i uvek kada prvi put u toku dana uđe u ured. Bio je to veliki ugaoni prozor, i gledao je prema severu i istoku preko ogromnog prostora koji se pružao ispod njega: kriva Viliamete premošćena mnogim mostovima okruživala je predeo u podnožju bregova: nebrojeni gradski tornjevi bili su visoki i mlečni u prolećnoj izmaglici s obe strane reke. Predgrađa su se postepeno smanjivala u vidiku sve tamo do udaljenih predela iz kojih su se uzdizali bregovi, a iza njih planine. Hud, upečatljiv iako dalek, okružen mnoštvom oblaka; prema severu, udaljeni Adams, nalik kutnjaku; zatim pravilna kupa St. Helene, sa čije se duge, sive, zaobljene padine još dalje prema severu uzdizala malena, ponosita kupola, poput bebe koja viri iz majčinog naručja: Maunt Renijer.

Bio je to vidik koji je davao nadahnuće. Nikada u tome nije izneverio dr Habera.

Osim toga, nakon neprekidnih kiša koje su trajale čitavu nedelju, barometarski pritisak podizao se, a sunce je ponovo izgrejalo nad rečnim magluštinama. Haber je bio vrlo dobro svestan veze atmosferskog pritiska i težine u duši zahvaljujući hiljadama očitanih EEG i zbog toga gotovo da je mogao da oseti kako su mu se um i telo prozračili tim blistavim, suvim vetrom. Moraću da nastavim s tim, da i dalje poboljšavam klimu, pomislio je žustro, maltene krišom. U njegovom umu istovremeno se obrazovalo nekoliko lanaca misli, ali ova mentalna pribeležka nije bila deo ni jednog od njih. Brzo je stvorena i brzo odložena u sećanje, u trenutku kada je pružio ruku i počeo da diktira u stoni magnetofon jedno od mnogih pisama koja su neizbežni pratioci upravljanja naučnim institutom koji je povezan s državom. Naravno, bio je to nezanimljiviji, rutinski posao, ali neko ga je morao obaviti, a desilo se da je taj zadatak pripao baš njemu. Nije mu smetao, iako je drastično zahvatao njegovo sopstveno vreme predviđeno za istraživanja. Sada je obično u laboratorijama provodio svega pet do šest sati nedeljno i imao je samo jednog sopstvenog pacijenta, iako je, naravno, nadgledao terapiju još nekoliko drugih.

Ali tog pacijenta je zadržao. Na kraju krajeva, bio je psihijatar. Istraživanjem snova, oniologijom, počeo je da se bavi pre svega da bi joj našao primenu u terapiji. Nije ga zanimalo nikakvo izdvojeno znanje, nauka radi nauke; nije vredelo učiti nešto od čega nema nikakve koristi. Moto mu je bila primenljivost. Zato je držao jednog pacijenta i uvek bi ga zadržao, da bi ga podsećao na tu osnovnu obavezu, da bi mu očuvao dodir s ljudskom realnošću njegovog istraživanja koju je izražavala nestabilna struktura ličnosti pojedinih ljudi. Ličnost je definisana jedino merom svojeg uticaja na druge osobe, sferom međusobnih odnosa; a moralnost kao pojam potpuno je besmislena ukoliko se ne definiše kao dobro koje čovek čini drugima, kao ispunjavanje funkcije pojedinca u sociopolitičkoj sredini.

Njegov sadašnji pacijent. Or, trebalo je da se pojavi danas u četiri, jer napustili su pokušaj noćnih seansi; osim toga, podsetila ga je gospođica Krauč za vreme ručka, današnju seansu posmatračice inspektor ZKZ, da bi se uverio da u funkcionisanju augmentora nema ničega nezakonitog, nemoralnog, nesigurnog, nepristojnog, ne...itd. Prokleta vladino njuškanje.

To su bile glavne nevolje koje je donosio uspeh i pratioci njegovog publiciteta: radoznalost javnosti, profesionalna zavist, rivalstvo kolega. Da je još uvek prihvatni istraživač koji radi u samoći u svojoj laboratoriji za istraživanje snova u PSU i u svojoj ordinaciji druge klase u

Vilijamskom istočnom tornju, verovatno niko ne bi ni primetio njegov augmentor sve dok on sam ne bi zaključio da je uređaj spreman za tržište, pa bi ga ostavili na miru da ga poboljšava, usavrši i pronađe mu primenu. Sada se upravo bavio najličnijim i najdelikatnijim delom svoga poziva, psihoterapijom poremećenog pacijenta i zato je vlada morala da mu naturi advokata koji pola ne shvata, a ostatak vidi pogrešno.

Advokat je stigao u 3.45 i Haber je žurno izašao do spolješnjeg ureda da bi se pozdravio s njim — s njom, pokazalo se — i da bi odmah ostavio prijateljski i topao utisak. Bolje prolaziš ako vide da se ne plašiš, da si raspoložen za saradnju i prijatan. Mnogi doktori dopuštali su da im se ispolji nezadovoljstvo kada bi dobili inspektora iz ZKZ; takvi posle nisu imali mnogo privilegija kod vlade.

Nije uopšte bilo lako biti srdačan i topao s ovim advokatom. Sva je škljocala i pucketala. Na ručnoj torbici imala je tešku, škljocavu bronzanu dršku, nosila je teški bakarni i gvozdeni nakit koji je zveckao, cipele s potpeticama, ogromni srebrni prsten u obliku užasno ružne afričke maske, namrštene obrve, oštar glas: klik, tras, škljoc... Posle desetak sekundi Haber je posumnjao da je cela stvar zaista maska, kao što je to pokazivao prsten: puno buke i vike koji u stvari otkrivaju stidljivost. Ali to ga se nije ticalo. Zenu iza maske nikada neće upoznati, niti je ona bila važna, sve dok mu je polazilo za rukom da ostavi utisak na gospođicu Lelaš, advokata.

Ukoliko i nije išlo srčano, bar nije pošlo naopačke: bila je obaveštena, ovakve stvari radila je i ranije i dobro se pripremila, posebno za ovaj posao. Znala je šta da pita i kako da sluša.

„Taj pacijent, Džordž Or”, kazala je, „nije narkoman, zar ne? Nakon tronedeljne terapije, da li je dijagnoza psihopata ili poremećena ličnost?”

„Poremećena, onako kako Zavod za zdravstvo definiše tu reč. Duboko poremećen i okrenut lažnoj stvarnosti, ali stanje mu se popravlja uz tekuću terapiju.”

Imala je džepni magnetofon i sve je snimala: svakih pet sekundi, kao što to zakon zahteva, stvar je pravila tiip.

„Hoćete li, molim vas, da opišete terapijski postupak koji koristite, tiip i da opišete kakvu ulogu igra taj uređaj u njemu? Nemojte mi pričati kako on tiip radi, to se već nalazi u vašem izveštaju, nego šta radi. Tiip na primer, po čemu se njegova primena razlikuje od elektrosona ili trankapa?”

„Pa, ti uređaji, kao što vam je poznato, stvaraju niskofrekventne impulse koji stimulišu nervne ćelije u cerebralnom korteksu. Te signale mogli biste nazvati uopštenim; njihovo dejstvo na mozak dobija se na način koji je u osnovi sličan dejstvu stroboskopskog svetla na kritičnoj učestanosti, ili slušnih stimulusa kao što je zvuk bubnjeva. Augmentor emituje specifičan signal koji prima specifična oblast. Na primer, subjekat se, kao što znate, može uvežbati da svojom voljom stvara alfa ritam; ali augmentor ga može indukovati bez ikakvog uvežbavanja, čak i u stanju u kome se normalno alfa ritam ne može pojaviti. On šalje alfa ritam od devet herca kroz elektrode postavljene na odgovarajući način, a mozak u roku od samo nekoliko sekundi prihvata taj ritam i počinje da stvara alfa talase koji su stabilni kao kod zenbudiste u transu. Slično tome, a upotrebljivije, može se izazvati bilo koje stanje sna, s tipičnim ciklusima i regionalnim aktivnostima.”

„Hoće li biti stimulisani centar za zadovoljstvo ili centar za govor?”

Oh, to moralističko svetlucanje u oku ACLU kada god se pomene centar za zadovoljstvo! Haber je prikrrio svu ironiju i odgovorio prijateljski srdačno: „Ne. Vidite, to nije kao ESM. Ne podseća na električnu ili hemijsku stimulaciju bilo kojeg centra; ne uključuje zalaženje u posebne oblasti mozga. On jednostavno izaziva menjanje celokupne aktivnosti mozga, pomak u drugo sopstveno, prirodno stanje. Pomalo podseća na zarazni ritam koji vas nagoni da počnete da ga pratite nogom. Na taj način mozak ulazi u stanje koje je potrebno za terapiju i ostaje u njemu koliko god treba. Uređaj nazivam augmentor, pojačavač, da bih istakao njegovu nekreativnu funkciju. Ništa se ne nameće spolja. San indukovan augmentorom u potpunosti je, bukvalno, one vrste i kvaliteta koje ima san normalan za taj mozak. Razlika između njega i mašina za izazivanje sna električnim putem je kao između ličnog krojača i fabrike odela. Razlika između njega i usađenih elektroda je — oh, do đavola — kao skalpel prema kovačkom čekiću!”

„Ali na koji način dolazite do sredstva za stimulisanje koje upotrebljavate, da li tiip snimate alfa ritam jednog subjekta da biste ga primenili na drugome?”

Izbegavao je tu tačku. Naravno, nije nameravao da laže, ali jednostavno nije imalo smisla govoriti o nepotpunom istraživanju sve dok se ono ne dovrši i proveriti; može ostaviti pogrešan utisak na nestručnjaka. Ipak se s lakoćom prepustio odgovoru, zadovoljan što čuje sopstveni glas umesto njenog škljocanja, zveckavog čegrtanja i pištanja; bilo je pravo čudo kako je taj neprijatni, slabašni zvuk

primećivao samo dok je ona govorila. „Najpre sam upotrebio generalizovani komplet stimulusa, usrednjen iz snimaka mnogih subjekata. Depresivni pacijent pomenut u izveštaju bio je uspešno obrađen na ovaj način. Ali, osećao sam da su rezultati oglada nasumičniji i netačniji nego što mi se dopadalo. Počeo sam da eksperimentišem. Naravno, na životinjama. Mačkama. Mi istraživači sna volimo mačke, znate; one toliko spavaju! S životinjskim subjektima otkrio sam da najviše obećava linija korišćenja ritmova koji su ranije snimljeni iz mozga istog subjekta. Neka vrsta autostimulacije uz pomoć snimka. Vidite, ja tražim posebnost. Mozak će smesta odgovoriti na svoj sopstveni alfa—ritam, i to spontano, Naravno, postoje terapijske mogućnosti koje se pružaju i preko druge linije istraživanja. Možda bi bilo moguće da se preko pacijentovog nadograđuje oblik koji je neznatno drugačiji: zdraviji ili potpuniji oblik. To bi se moglo pokazati neizrecivo korisnim u slučajevima oštećenja mozga, lezija, trauma; moglo bi pomoći i oštećenom mozgu da ponovo uspostavi svoje stare crte koristeći nove kanale — nešto za šta se mozak mora dugo i teško boriti da bi to sam izveo. Možda bi se mogao upotrebiti za to da se mozak koji ne funkcioniše normalno ‘nauči’ novom ponašanju, i tome slično. Ipak, na ovoj tački sve su to nagađanja, a kada se i ako budem vratio istraživanjima u tom pravcu, upoznaću s tim i ZKZ.” To je bilo čista istina. Nije bilo potrebe da pominje da se bavi istraživanjima u tom pravcu, zbog toga što je sve to do sada bilo sasvim nerazrađeno i zbog toga bi moglo biti pogrešno shvaćeno. „Moglo bi se reći da način autostimulisanja uz pomoć snimka koji koristim u ovoj terapiji nema baš nikakvog dejstva na pacijenta van perioda funkcionisanja mašine: pet do deset minuta.” Znao je više o struci bilo kog advokata iz ZKZ nego što je ona znala o njegovoj; video je kako je lagano klimnula glavom na poslednju izjavu, bila je baš na njenoj liniji.

Ali ona je kazala: „Šta on u stvari radi?”

„Da, upravo sam se spremao da pređem na to”, kazao je Haber i brzo promenio ton, jer je iznerviranost počela da se probija. „U ovom slučaju imamo subjekta koji se plaši snova: onirofoba. Moj tretman je u osnovi obično lečenje uslovljavanjem u klasičnoj tradiciji moderne psihologije. Kod pacijenta ovde izaziva se san, a njegovim emocionalnim stanjem upravlja se uz pomoć hipnotičke sugestije. Subjekt se uči tome da može da sanja bezbedno, prijatno i tako dalje, dakle radi se o pozitivnom uslovljavanju koje će ga osloboditi fobije. Augmentor je idealan instrument za tu namenu. On obezbeđuje san izazivanjem i zatim pojačavanjem njegove sopstvene tipične aktivnosti

d—stadijuma. U toku nekih sat i po on bi mogao provesti pacijenta kroz razna stanja s—sna i dovesti ga do sopstvenog d—stanja, ali to je nepraktično trajanje za dnevne seanse i, štaviše, za vreme dubokog sna snaga hipnotičkih sugestija koje se tiču sadržaja sna mogla bi se delom izgubiti. To je nepoželjno; dok je uslovljavan, neophodno je da ne bude nikakvih ružnih snova, nikakvih košmara. Zato mi augmentor omogućuje i uštedu vremena i faktor sigurnosti. Terapija bi se dala izvesti i bez njega, ali bi verovatno bili potrebni meseci; uz njega, očekujem da potraje par nedelja. Moglo bi se pokazati da omogućuje velike uštede vremena u odgovarajućim slučajevima, kao što se sama hipnoza pokazala korisnom u psihoanalizi i lečenju uslovljavanjem.”

Tiip kazao je magnetofon advokata, a bong rekao je njegov sopstveni stoni interfon blagim, bogatim autoritativnim glasom. Hvala bogu. „Evo sada našeg pacijenta. Predlažem, gospođice Lelaš, da ga sretnete, a ako želite možemo malo i da pročavrljamo; posle toga možda biste mogli da nestanete prema onoj kožnoj fotelji u uglu, važi? Ne bi trebalo da vaše prisustvo išta bitno promeni kod pacijenta, ali ako se bude neprekidno podsećao na to, stvari bi se mogle gadno usporiti. On je pacijent s prilično ozbiljnim stanjem anksioznosti, vidite, s težnjom da vidi događaje kao ugrožavanje sopstvene bezbednosti i sa čitavom grupom izgrađenih zaštitnih obmana — kao što ćete videti. I, da, isključite magnetofon, tako, terapijska seansa nije za snimanje. Je li tako? U redu, dobro, Da, zdravo, Džordže, samo uđi! Ovo je gospođica Lelaš iz ZKZ. Došla je da vidi augmentor na delu.” Njih dvoje rukovali su se na smešno krut način. Kraš klank! pravile su narukvice žene-advokata. Kontrast je zabavljao Habera: oštra i čvrsta žena, slabi i beskarakterni čovek. Nisu imali baš ničeg zajedničkog.

„A sada”, rekao je, uživajući u vođenju predstave, „predlažem da pređemo na posao, ukoliko nemate na umu nešto posebno o čemu biste najpre želeli da porazgovaramo?” Razmestio ih je svojim nenametljivim, ali jasnim pokretima: gospođicu Lelaš na fotelju u najdaljem uglu, Ora na ležaj. „Onda u redu, dobro. Hajde da odsanjamo jedan san, što će uzgred predstavljati dokaz za ZKZ da ti augmentor ne omekšava nokte na nožnim prstima, ne zakrećuje vene, ne izaziva halucinacije, niti ima ikakvih sporednih efekata izuzev što će noćas možda doći do neznatnog skraćanja spavanja praćenog snom, u srazmeri s snom koji ćeš imati ovde.” Kada je dovršio izjavu pružio je desnu ruku i spustio je na Orov vrat, gotovo nasumce.

Or je iskliznuo iz kontakta kao da nikada nije ni bio hipnotisan.

Onda se izvinio. „Žao mi je. Tako ste naglo krenuli na mene.”

Zato je bilo neophodno da ga iznova potpuno hipnotiše uz pomoć v —k metode, koja je, naravno, bila savršeno legalna, ali je za upotrebu pred posmatračem iz ZKZ bila daleko dramatičnija nego što se Haberu sviđalo. Bio je besan na Ora, u kome je u poslednjih pet ili šest seansi sećao rastuću odbojnost. Kada je najzad ovladao njime, pustio je traku koju je sam sačinio od svih onih dosadnih ponavljanja koja su potrebna za dovođenje u trans i od posthipnotičkih sugestija za ponovno hipnotisanje: „Sada se osećate udobno i opušteno. Tonete sve dublje u san”, i tako dalje i tako dalje. Dok je traka išla vratio se do svoga radnog stola i počeo da lista papire s hladnim, ozbiljnim izrazom lica, uopšte ne obraćajući pažnju na Lelaševu. Ona je bila mirna, jer je znala da se rutina hipnotisanja ne srne prekidati; kroz panoramski prozor posmatrala je gradske tornjeve.

Najzad je Haber zaustavio traku i postavio trankap na Orovu glavu. „A sada, dok te povezujem, da porazgovaramo o tome kakav ćeš san sanjati, Džordže. Voleo bi da popričamo o tome, zar ne?”

Pacijent je lagano klimnuo.

„Poslednji put kada si bio ovde razgovarali smo o nekim stvarima koje te zabrinjavaju. Kazao si da voliš svoj posao, ali ti se ne dopada vožnja podzemnom do radnog mesta. Osećaš se previše opkoljen gomilom, stešnjen, pritisnut uz druge. Osećaš kao da nemaš dovoljno prostora, kao da nisi slobodan.”

Zastao je, a pacijent, koji je u hipnozi uvek bio nekomunikativan, najzad je odgovorio samo: „Prenaseljenost.”

„Aha, to je reč koju si upotrebio. To je tvoj izraz, tvoja metafora za to osećanje neslobode. Pa, hajde da sada razgovaramo o toj reči. Poznato ti je. da je još u osamnaestom stoleću Maltus pritisnu alarmno dugme u vezi s porastom populacije; bio je još jedan napad panike vezan s time, pre nekih trideset, četrdeset godina. Naravno, populacija je i počela da raste; ali svi užasi koje su proricali jednostavno nisu došli. Nije baš toliko loše kao što su predviđali. Ovde u Americi baš smo se lepo snašli, a ako nam je životni standard i opao u nekim pogledima, u drugima je čak i viši nego što je bio u prethodnoj generaciji. Ali možda preterani strah od prenaseljenosti — od pretrpanosti — ne odražava spoljašnju stvarnost, već unutrašnje stanje uma. Ako se osećate stešnjeno i kada niste, šta to znači? Možda to da se plašite ljudskog dodira — plašite zbližavanja s ljudima. Zato ste našli neku vrstu izvora da biste držali stvarnost na odstojanju.” EEG je radio, a dok je govorio, Haber je povezivao spojeve na augmentoru. „A sada, Džordže, razgovaraćemo neko

vreme, a zatim, kada budem rekao ključnu reč 'Antverp', pašćete u san. Kada se budete probudili osećaćete se svežije i pozornije. Nećete se sećati onoga što vam sada govorim, ali ćete se sećati sna. Biće to živ san, živ i ugodan, delotvoran san. Sanjaćete o onome što vas brine, o prenaseljenosti: imaćete san u kome ćete otkriti da to nije ono što vas brine. Na kraju krajeva, ljudi ne mogu da žive sami; biti osuđen na samoću najgora je vrsta ograničavanja! Potrebni su nam ljudi oko nas. Da nam pomažu, da primaju pomoć, da se takmičimo s njima, da oštrimo um uz njih." I tako dalje i tako dalje. Prisustvo advokata sprečavalo ga je da se prikaže u najboljem svetlu; sve je morao da uvija u apstraktne pojmove, umesto da prosto kaže Oru šta da sanja. Naravno, nije falsifikovao svoj metod u nameri da obmane posmatrača; jednostavno, njegov metod nije bio nepromenljiv. Iz seanse u seansu bio je drugačiji, jer Haber je tragao za sigurnim načinom da naloži san koji želi, iako se uvek sukobljavao s otporom za koji mu se ponekad činilo da je posledica suviše bukvalnosti procesa primarnog razmišljanja, dok je ponekad mislio da se radi o nepobitnoj frustriranosti Orovog uma. Sta god da je bilo uzrok, snovi gotovo nikad nisu bili onakvi kako ih je Haber zamišljao; ova neodređena, apstraktna sugestija mogla bi se pokazati isto onoliko uspešnom kao i bilo koja druga. Možda će u Oru izazvati manje podsvesnog otpora.

Pokretom ruke Haber je pozvao advokata da priđe i pogleda u ekran EEG prema kome je virila iz svojeg ugla, a zatim je produžio: „Imaćete san u kome ćete se osećati neomeđeni, nepritešnjeni gomilom. Sanjaćete da vam je na raspolaganju sav modući životni prostor, da imate slobodu da se svuda krećete.” Najzad je rekao: „Antverp!” I pokazao tragove na EEG, tako da je Lelaševa mogla da vidi gotovo trenutnu promenu. „Posmatrajte usporavanje na celom dijagramu”, promrljao je. „Ovo je visokonaponski šiljak, evo i drugog... Šiljci sna. On već ulazi u drugu fazu sna u užem smislu, u s—san, koji god vam naziv više odgovara, to je ona vrsta spavanja bez živahnih snova do koje dolazi između d-stanja tokom cele noći. Ali ja ga ne puštam da uđe u duboko četvrto stanje, jer ovde je da bi sanjao. Uključujem augmentor. Posmatrajte tragove. Vidite li?”

„Kao da se ponovo budi”, sumnjičavo je promrljala.

„Tačno! Ali ne budi se. Pogledajte ga.”

Or je ležao poleđuške, malo zabačene glave tako da mu je kratka, ravna bradica štrcala uvis; čvrsto je spavao, ali mišići oko usta su mu se grčili; duboko je uzdahnuo.

„Vidite li kako mu se oči pokreću ispod kapaka? Tako su najpre, još

1930. godine, otkrili stadijum sna; godinama su ga nazivali REM—Rapid eye movement, san s brzim pokretima očiju. Ali to je đavolski mnogo više, to je treći stadijum bivstvovanja. Čitav njegov autonomni sistem u potpunosti je aktivan, kao što bi bio u nekom uzbudljivom trenutku na javi; ali mišićni tonus mu je mali, veliki mišići još su mlitaviji nego u s—stanju. Sve zone moždane kore, subkortikalni delovi, mali mozak i međumozak aktivni su kao u budnom stanju, dok su u s—stanju neaktivni. Znojenje i krvni pritisak dostižu nivo iz budnog stanja, čak i veći. Evo, opipajte mu puis.” Dodirnuo je prstom Orov mlitavi zglob. „Ima osamdeset ili osamdeset pet, u nešto je dobro zagrizao, šta god to bilo...”

„Hoćete da kažete da sada sanja?” Izgledala je puna strahopoštovanja.

„Tačno.”

„Jesu li sve te reakcije normalne?”

„Potpuno. Svi mi prolazimo kroz ovakvu predstavu četiri do pet puta svake noći, po bar deset minuta odjednom. Na ekranu se nalazi sasvim normalan EEG d—stanja. Jedina nenormalnost ili čudnovatost koju biste mogli primetiti je neka vrsta nasumičnog probijanja visokih impulsa kroz tragove, neka vrsta iznenadnih mentalnih promena kakve nikada ranije nisam video na EEG d—stanja. Njen oblik kao da podseća na efekat koji je primećen na elektroencefalogramima ljudi koji naporno rade neki posao: kreativni ili umetnički rad, slikanje, pisanje stihova, čak čitanje Šekspira. Šta ovaj mozak radi u takvim trenucima još uvek ne znam. Ali augmentor mi daje mogućnost da ih sistematski posmatram i da ih konačno analiziram.”

„Ne postoji mogućnost da mašina izaziva taj efekat?”

„Ne.” U stvari, on je pokušao da stimuliše Orov mozak snimkom takvih tragova sa oštih šiljcima, ali san koji je usledio pokazao se nekoherentnim, bio je mešavina prethodnog sna, kada je augmentor snimio šiljke, i tekućeg. Da ne pominjemo eksperimente bez ikakvog rezultata. „A sada, dok je u dubokom snu, isključiću augmentor. Pogledajte da li mi možete reći kada sam isključio ulaz.” Nije mogla. „Ionako može da stvori snažnu moždanu aktivnost. Možete je primetiti najpre u teta ritmu, ovde, iz međumozga. Do toga bez sumnje dolazi i u drugim mozgovima. Ništa novo. Kada bih otkrio o kakvim se drugim mozgovima radi, u kakvom su stanju, mogao bih mnogo tačnije da odredim u čemu je nevolja ovog subjekta; tip kome on pripada mogao bi biti psihološki ili neuropsihološki. Shvatate li istraživačke mogućnosti

augmentora? Nikakvih efekata na pacijenta izuzev privremenog dovođenja njegovog mozga u neko od njegovih normalnih stanja koje lekar želi da posmatra. Pogledajte!" Naravno, propustila je šiljak; za čitanje EEG sa ekrana potrebna je praksa. „Pregoreo mu je osigurač. Još uvek sanja... I sada će nam reći o čemu.” Nije mogao da nastavi. Usta su mu se osušila. Osetio ga je: pomeranje, dolazak, promenu.

I žena je osetila. Delovala je prestravljeno. Držala je teški, bronzani medaljon uz vrat poput amajlije i zurila u neverici, šoku, stravi kroz panoramski prozor.

Ali čula je da govori Oru Sta da sanja; stojala je uz sanjara; bila je u središtu, baš kao i on. I poput njega okrenula se da bi kroz prozor gledala tornjeve koji su iščezavali, bledeli poput sna, ne ostavljajući ništa iza sebe, sve te nematerijalne milje predgrađa koje su se rastapale kao dim na vetru; bio je to grad Portland, koji je pre Godina Pomora imao stanovništvo od milion ljudi, ali u ovim danima oporavka samo oko sto hiljada, koji je bio sav u zbrci i neredu poput svih ostalih američkih gradova, Portland uokviren bregovima i maglovitom rekom sa sedam mostova, sa starinskom četrdesetospratnicom Prve narodne banke koja je dominirala nebom donjeg grada i daleko napred, iznad svega, ponositim i bledim planinama...

Videla je šta se desilo. Shvatio je da nikada nije ni pomislio da bi posmatrač iz ZKZ mogao da vidi šta se dešava. Nije bilo nikakve mogućnosti, nije mu bilo ni na kraj pameti. Iza toga skrivala se činjenica da ni on sam nije verovao u promenu, u ono što su činili Orovi snovi, lako ju je video, zbunjen, uplašen, oduševljen, već tuce puta, iako je gledao kako se konj pretvara u planinu (ukoliko se može posmatrati kako jedna stvarnost prekriva drugu), iako je snagu Orovih delotvornih snova ispitivao i upotrebljavao već skoro čitavih mesec dana, ipak nije verovao u ono što se dešavalo.

Čitavog dana, još od dolaska na posao, nije ni pomislio na činjenicu da pre nedelju dana nije bio direktor Oregonskog onirološkog instituta zato što instituta nije ni bilo. Počev od prošlog petka, institut postoji već osamnaest meseci. On mu je bio osnivač i direktor. I pošto je bilo tako kako jeste za njega, za celokupno osoblje, za njegove kolege na medicinskom fakultetu i vladu koja je obezbeđivala novčanu potporu — on je sve skupa prihvatio, poput njih samih, kao jedinu stvarnost. Potiskivao je u svom sećanju činjenicu da sve do prošlog petka nije bilo onako kako je sada.

Bio je to Orov do tada najuspešniji san. Počeo je u starom uredu s druge strane reke, pod onom prokletom zidnom fotografijom Maunt

Huda, a završio se u ovom uredu... On je bio tamo, video kako se zidovi menjaju oko njega, znao je da se svet nanovo stvara i sve je zaboravio. Tako je potpuno zaboravio, da se nikada nije ni upitao da li bi stranac, treće lice, mogao imati isto iskustvo.

Šta li će biti s ženom? Hoće li shvatiti, hoće li poludeti, šta li će učiniti? Hoće li joj ostati oba sećanja, kao njemu, stvarno i novo, staro i stvarno.

Ne smeju joj ostati. Umešala bi se, dovela druge posmatrača, potpuno poremetila eksperiment, upropastila mu sve planove.

Zaustaviće je po svaku cenu. Okrenuo joj se, spreman za nasilje, stisnutih šaka.

Samo je stajala. Njena smeđa koža je posivela, usta su joj bila otvorena. Bila je skamenjena. Nije mogla da poveruje u ono što je videla kroz prozor. Nije mogla i nije ni poverovala.

Haberova ogromna fizička napetost popustila je. Gledajući je, bio je siguran da je u tolikoj meri zbunjena i ošamućena da je bezopasna. Ali, svejedno je morao brzo da dela.

„Sada će neko vreme spavati”, kazao je. Glas mu je zvučao skoro normalno, iako nešto grublje jer su mu mišići vrata bili zbrčeni. Nije imao pojma šta da kaže, ali je hrabro nastavio; bilo šta, samo da razbije začaranost. „Ostaviću ga neko vreme u s—stanju. Ne predugo, inače bi se vrlo slabo sećao sna. Baš je odavde lep vidik, zar ne? Ti istočni vetrovi koji su do skora duvali, kao da ih je sam Bog poslao. Tokom jeseni i zime planine se mesecima uopšte ne mogu videti. Ali, čim se oblaci raščiste, evo ih. Divan je Oregon. Najnetaknutija država federacije. Pre pada nije mnogo iskorišćavan. U kasnim sedamedesetim Portland je tek počinjao da raste. Jeste li rođeni u Oregonu?”

Nakon izvesnog vremena ošamućeno je klimnula glavom. Ako ništa drugo, razumni ton njegovog lasa probijao se do nje.

„Ja sam rodnom iz Nju Džersija. Kada sam bio mali bilo je užasno, sve to uništavanje životne okoline. Koliko su samo morali da čiste i sređuju tamo na Istočnoj obali — i to još uvek rade. Ovde napolju prenaseljenost i nepravilno postupanje s okolinom još uvek nisu bili napravili stvarnu štetu, izuzev u Kaliforniji. Ekosistem Oregon bio je nedirnut.” Bilo je opasno što je na taj način govorio o kritičnoj temi, ali nije uspevao da misli ni na šta drugo: kao da ga je nešto prisiljavalo. Glava mu je bila prepuna, jer je držala dva kompleta informacija: jedan

o stvarnom svetu (više ne), čije stanovništvo je brojalo gotovo sedam milijardi i koje je raslo geometrijskom progresijom i jedan o stvarnom (sada) svetu čije je stanovništvo bilo manje od milijardu i još uvek nestabilno.

Moj Bože, pomislio je, šta je to Or učinio? Šest milijardi ljudi. Gde su?

Ali advokt ne srne da shvati. Ne srne. „Jeste li ikada bili na istoku, gospođice Lelaš?”

Bledo ga je pogledala i kazala: „Ne.”

„Niste mnogo propustili. Njujork je svakako osuđen, a i Boston. Budućnost ove zemlje nalazi se ovde. Ovo je deo koji raste. Ovde je ono glavno, kako su to obično govorili dok sam bio dete; uzgred, pitam se da li poznajete Djuj Farta, on radi u uredu ZKZ.”

„Da”, kazala je. Još uvek bila je ošamućena od udarca, ali je počinjala da reaguje, da se ponaša kao da se ništa nije dogodilo. Grč olakšanja prošao je Haberovim telom. Iznenada je poželeo da sedne, da duboko uzdahne. Opasnost je prošla. Odbijala je od sebe neverovatno iskustvo. Sada se pitala, šta je to sa mnom? Kog vruga sam giedala kroz prozor i očekivala da vidim tromilionski grad? Šta me to hvata?

Naravno, pomislio je Haber, čovek koji je video čudo neće verovati svedočanstvu sopstvenih očiju ako njegovi pratioci nisu videli ništa.

„Sparno je ovde”, kazao je s tragom zabrinutosti u glasu i prišao regulatoru temperature na zidu. „Soba je uvek topla; stara navika istraživača snova; telesna temperatura opada tokom spavanja, a ne želimo da naši subjekti, to jest pacijenti navuku kijavicu. Ali ovo električno grejanje previše je efikasno, brzo postane pretopio, zbog toga se onda osećam malaksalo... Trebalo bi da se probudi.” Ali nije želeo da se Or jasno seća svojega sna, da ga prepriča, da potvrdi čudo. „Mislim da ću ga ostaviti još malo, sećanje na ovaj san nije mi toliko bitno, a on je sada već u trećoj fazi sna. Neka ostane u njoj dok ne dovršimo razgovor. Jeste li želeli da pitate još nešto?”

„Ne. Ne, mislim da nisam.” Njene narukvice nesigurno su zazveckale. Zažmirkala je, trudeći se da se pribere. „Ukoliko budete poslali potpuni opis svoje mašine i načina na koji funkcioniše, kako je trenutno upotrebljavate i s kakvim rezultatima, sve to, znate, na ured g. Farta, to bi bilo sve... Jeste li patentirali uređaj?”

„Prijavio sam ga.”

Klimnula je. „To je pametno.” Odšetala je, tiho zveckajući i čangrljajući, do usnulog čoveka i sada je stojala i gledala ga s čudnim izrazom na mršavom, smeđem licu.

„Imate baš čudan poziv”, kazala je iznanađena. „Snovi; gledate kako ljudima radi mozak; govorite im šta da sanjaju... Pretpostavljam... da veći deo svojih istraživanja obavljate noću?”

„Nekada sam to radio. Augmentor bi mogao da nas poštedi toga; uz njegovu pomoć moći ćemo da dođemo do sna kad god želimo i da dobijemo baš onu vrstu sna koju želimo da proučimo. Ali pre par godina desilo mi se da trinaest meseci nisam otišao u krevet pre 6 izjutra.” Nasmejao se. „Sada sam ponosan na to. Moj rekord. Ovih dana prepuštam svojem osoblju da ponese najveći deo grobljanske smene. Olakšice koje čoveku pruža zrelo doba!”

„Usnuli ljudi izgledaju tako daleko”, kazala je i dalje zagledana u Ora. „Gde su?...”

„Baš ovde”, kazao je Haber i potapšao ekran EEG. „Baš ovde, ali van kontakta. To ljudima deluje tajanstveno. Potpuna izdvojenost. Spavač svima okreće leđa. ‘Tajanstvenost pojedinca najizraženija je u snu.’ To je kazao jedan pisac moje struke. Ali, naravno, tajanstvenost je samo problem koji za sada nismo resili! ... Sada bi trebalo da se probudi. Džordže... Džordže... Probudite se, Džordže.”

Probudio se onako kako je to obično činio, brzo je skliznuo iz jednog stanja u drugo, bez stenjanja, zbunjenosti i sanjivosti. Seo je i najpre pogledao gospođicu Lelaš, zatim Habera koji mu je uklanjao trankap sa glave. Ustao je, malo se protegao i otišao do prozora. Stojao je i gledao kroz njega.

U položaju njegove tanke figure bilo je izrazitog ponosa, gotovo nekakve monumentalnosti; bio je čvrst i nepomičan, poput središta nečega. Zatečeni, ni Haber ni žena nisu progovorili.

Or se okrenuo i pogledao u Habera.

„Gde su?” kazao je. „Gde su otišli?”

Haber je video kako se ženine oči šire, video kako pritisak u njoj raste i shvatio opasnost. Govoriti, mora govoriti! „Prema EEG-u mi se čini”, kazao je i začuo kako mu glas izlazi dubok i topao, baš kao što je želeo, „da ste upravo imali san nabijen emocijama. Bio je neprijatan; u stvari bio je vrlo blizu more. Prvi ‘ružan’ san koji ste imali ovde. Je li tako?”

„Sanjao sam o Pomoru”, kazao je Or i uzdrhtao od glave do pete, kao da će mu se smučiti.

Haber je klimnuo. Seo je za svoj radni sto. S čudnovatom svojom navikom da čini uobičajene, prihvatljive stvari, Or je prišao i seo naspram njega u veliku kožnu stolicu postavljenu posebno za razgovore s pacijentima.

„Morali ste da prebrodite veliki problem, a prelazak nije bio lak. Je li tako? Ovo je po prvi put, Džordže, da sam vam u snu dao da se potrudite oko pravih strahova. Ovog puta, pod mojim vodstvom, jer sam vam tako naložio u hipnotičkoj sugestiji, prišli ste jednom od dubljih elemenata vaše nestabilnosti. Prilazak nije bio ni lak ni prijatan. U stvari, taj san je bio pravi pakao, zar ne?”

„Sećate li se godina Pomora?” pitao je Or, neagresivno, ali s tračkom nečeg neuobičajenog u glasu: sarkazam? Onda se osvrnuo prema Lelaševoj, koja se povukla do svoje fotelje u uglu.

„Da, sećam se. Već sam bio odrastao kada je naišla prva epidemija. Imao sam dvadeset i dve godine kada je u Rusiji prvi put objavljeno da su hemijski zagađivači počeli da se kombinuju i stvaraju virulentne karcinogene. Sledeće noći objavljene su bolničke statistike iz Nju Meksika. Potom su utvrdili inkubacioni period i svi su stali da broje. I čekaju. Pa je bilo rusvaja, jebanijada, skupile su se raznorazne grupe sudnjega dana. samozvani čuvari reda. Te godine umrli su mi roditelji. Moja žena sledeće godine. Moje dve sestre i njihova deca posle toga. Svi koje sam znao.” Haber je raširio ruke. „Da, sećam se tih godina”, kazao je mračno. „Kad moram.”

„Sredile su problem prenaseljenost, zar ne?” kazao je Or, a ovog puta bilo je vidljivo da je na samom rubu. „Stvarno smo uspeli.”

„Da. Uspeli su. Više nema prenaseljenosti. Da li je bilo drugog rešenja, izuzev nuklearnog rata? Više nema večite gladi u Južnoj Americi, Africi i Aziji. Kada transportne linije budu ponovo uspostavljene, više neće biti ni ostataka gladi. Kažu da trećina čovečanstva još uvek odlazi gladna na spavanje; ali 1980. takvih je bilo 92 posto. Nagomilani leševi ljudi pomrlih od gladi više ne izazivaju poplave na Gangu. Nema nedostatka belančevina, niti rahitisa među radničkom decom Portlanda u Oregonu. Kao što je bilo — pre Pada.”

„Pomor”, kazao je Or.

Haber se nagao preko velikog radnog stola. „Džordže. Reci mi ovo. Da li je svet prenaseljen?”

„Nije”, kazao je čovek. Haber je pomislio da se smeje i uplašeno se trgao; onda je shvatio da su taj čudni sjaj Orovim očima davale suze. Bio je na ivici sloma. Utoliko bolje. Ako se bude raspao, advokatica će biti još manje naklonjena da poveruje da se bilo šta od njegovih reči poklapa s njenim sećanjem, kakvo god ono bilo.

„Ali pre samo pola sata, Džordže, bio si duboko zabrinut, preplašen, jer si verovao da je prenaseljenost glavna pretnja po civilizaciju, po ceo zemaljski ekosistem. Ja ne očekujem daje bojazan sada nestala, daleko od toga. Ali verujem da se promenila, jer si je proživio u svome snu. Sada si svestan da joj nema osnove u stvarnosti. Bojazan i dalje postoji, ali uz jednu razliku: sada znaš da je iracionalna — da se poklapa sa unutrašnjim željama, a ne spoljašnjom stvarnošću. A to je početak. Dobar početak. Prokleta mnogo stvari postignuto tokom jedne seanse, samo jednim snom! Shvataš li? Sada imaš oružje uz koje možeš da priđeš celoj stvari. Uspeo si se povrh nečega što te je nadvladavalo, lomilo, teralo te da se osećaš pritisnut, prignječen. Od sada biće to mnogo poštenija borba, jer si slobodniji. Zar ne osećaš to? Zar se ne osećaš, već sada, u ovom trenutku, makar malo manje stešnjeno?”

Or ga je pogledao, zatim je pogledao Lelaševu. Nije rekao ni reči.

Nastala je dugačka stanka.

„Bilo je to teško za tebe”, kazao je Haber, verbalno tapšanje po ramenu. Želeo je da smiri Ora, da ga vrati u njegovo normalno povučeno stanje, u kojem mu je nedostajalo hrabrosti da bilo šta kaže pred trećim licem o moći svojih snova; ili da ga smesta dovede do sloma, tako da počne da se ponaša očigledno nenormalno. Ali on nikako da učini ijedno od toga. „Kada tamo u ćošku ne bi vrebao posmatrač iz ZKZ, ponudio bih ti gutljaj viskija. Ali bolje da ne pretvaramo terapijsku seansu u pijanku, ha?”

„Zar ne želite da čujete san?”

„Kako god hoćeš.”

„Zatrpavao sam ih. U veliki jarak... Ja sam zaista radio u trupama za sahranjivanje kada sam imao šesnaest godina, nakon što su mi stradali roditelji... Ali u snu svi su bili goli i izgledalo je kao da su umrli od gladi. Čitava brda. Sve sam morao da ih pokopam. Stalno sam tragao za vama, ali vi niste bili tamo.”

„Ne”, kazao je Haber umirujućim tonom. „Ja se do sada još nisam pojavio u tvojim snovima, Džordže.”

„O, jeste. S Kenedijem. I kao konj.”

„Da; vrlo realno u terapiji”, kazao je Haber, ne razmišljajući više o tome. „Znači da je ovaj san upotrebio stvarni materijal iz sećanja...”

„Ne. Ja nikada nisam pokopao nikoga. Niko nije umro za vreme Pomora. Nije bilo Pomora. Sve je to moja mašta. To sam ja sanjao.”

Proklet da je glupi mali kopilan! Potpuno je izgubio kontrolu. Haber je digao glavu i oćutao, tolerantno, bez mešanja; to je bilo sve što je smeo da učini, jer bi jaći potez mogao da izazove sumnjićavost kod advokata.

„Kazali ste da se sećate Pomora; ali, zar se isto tako ne sećate i toga da nije bilo nikakvog Pomora, da niko nije umro od raka izazvanog zagađivanjem, da je stanovništvo sve više raslo? Ne? Ne sećate se toga? A vi, gospođice Lelaš, da li se vi sećate toga na oba načina?”

Ali u tom trenutku Haber je ustao: „Žao mi je, Džordže, ali ne mogu dopustiti da gospođica Lelaš bude uvučena u ovo. Nije kvalifikovana. Ne bi valjalo kada bi ti ona odgovorila. Ovo je psihijatrijska seansa. Ona je ovde samo da bi posmatrala rad augmentora i ništa više. Moram insistirati na tome.”

Or je bio potpuno bled; jabučice su mu se isturile na licu. Sedeo je i zurio u Habera. Ništa nije kazao.

„Imamo ovde problem i bojim se da postoji samo jedan način da ga prebrodimo. Da presećemo Gordijev ćvor. Bez uvrede, gospođice Lelaš, ali problem je u vama. Jednostavno, došli smo do stanja u kome naš dijalog ne može da podnese trećeg ćlana, makar on i ne sudelovao. Najbolje što možemo učiniti je da sve prekinemo. Smesta. Poćećemo ponovo sutra u ćetiri. U redu, Džordže?”

Or je ustao, ali nije krenuo prema vratima. „Da li ste ikada pomislili, doktore Haberu”, kazao je, tiho, ali malo mućajući, „da možda, možda ima i drugih ljudi koji sanjaju na isti način kao ja? Da se stvarnost oko nas stalno menja — dolazi drugaćija, nova — samo što mi to ne znamo. To zna samo sanjar i onaj ko zna njegov san. Ako je to istina, mislim da smo srećni što to ne znamo. I ovo dovoljno zbuñjuje.”

Srdaćno, neutralno, umirujuće, Haber ga je prićajući otpratio do vrata i napolje.

„Pogodili ste kriznu seansu”, kazao je i zatvorio vrata za njim. Obrisao je znoj sa ćela, dozvolivši da mu se umor i zabrinutost pokažu

na licu i u glasu. „Auh! Kakav dan za dolazak posmatrača!”

„Bilo je izuzetno zanimljivo”, kazala je, a narukvice su joj malo zazveckale.

„Nije on beznadežan”, kazao je Haber. „Ovakva seansa čak i mene prilično obeshrabruje. Ali on ima šanse, stvarne šanse, da prevaziđe svet iluzija u kome je zarobljen, taj užasni strah od snova. Nevolja je u tome što se radi o složenom svetu i neinteligentnom umu koji je u njemu zarobljen. Prebrzo plete mreže u kojima se zapliće... Da je samo poslat na terapiju pre deset godina, kada je još bio dečak; ali, naravno, oporavak jedva da je i počinjao pre deset godina. Ili čak pre samo godinu dana, pre nego što je počeo da pogoršava celu svoju orijentaciju prema realnosti upotrebom droga. Ali on se trudi, i nastaviće da se trudi; i možda će se probiti do zdravog pogleda na stvarnost.”

„Ali kazali ste da ne pati od psihoze”, kazala je gospođica Lelaš malo sumnjičavo.

„Sasvim tačno. Rekao sam poremećen. Ako bude doživeo slom, naravno, biće to potpuni slom; najverovatnije će se završiti katatoničnom šizofrenijom. Poremećena osoba nije manje podložna psihozi od normalne.” Više nije mogao da govori, reči su presušile na njegovom jeziku i ostavile za sobom samo sasušene krpice besmisla. Činilo mu se kao da već satima sipa poplavu reči bez ikakvog smisla i da je sada potpuno izgubio svaku kontrolu nad time. Na sreću, očigledno je i gospođici Lelaš bilo dosta svega; zazveckala je, škljocnula, rukovala se i otišla.

Haber je najpre prišao magnetofonu skrivenom u zidnu ploču u blizini ležaja na koga je snimao sve terapijske seanse: magnetofoni koji ne signaliziraju snimanje bili su posebna privilegija psihoterapeuta i obaveštajne službe. Obrisao je snimak poslednjih sat vremena.

Seo je u svoju stolicu za velikim stolom od hrastovine, otvorio ladicu u njegovom podnožju, izvadio čašicu i bocu i dobro nalio burbona. Bože moj, pre pola sata uopšte nije bilo burbona — i to čitavih dvadeset godina. Zito je bilo previše dragoceno da bi se pretvaralo u alkohol pored sedam milijardi usta koja je trebalo nahraniti. Nije bilo ničega osim zamene za pivo, ili (za doktora) apsolutnog alkohola; to je bila boca u njegovom stolu pre pola sata.

Ispio je pola čašice u jednom gutljaju i zatim zastao. Pogledao je prema prozoru. Malo kasnije podigao se i stojao pored prozora, zagledan preko krovova i drveća. Sto hiljada duša. Veče je počinjalo

da čini bledim sjaj mirne reke, ali planine su se i dalje uzdizale veličanstvene i netaknute, udaljene, u bistroj sunčanoj svetlosti visova.

„Za bolji svet”, kazao je dr Haber, podižući čašu u počast svojoj kreaciji i dovršio viski dugim gutljajem punim uživanja.

6

Možda će nam preostati da naučimo... da su naša iskušenja samo početak nečega i da nam nikada neće biti dat čak ni prisjenak drugačije pomoći, izuzev delanja neizrecivog i nezamislivog Vremena. Možda ćemo otkriti da je beskrajno kovitlanje umiranja i rađanja, kome ne možemo izbeći, naša sopstvena kreacija, proizvod naših želja — da su sile koje sjedinjuju svetove greške Prošlosti; večna tuga samo večita glad nezasiatih želja; i da sagorela sunca oživljavaju samo neugasivom strašću iščezlih života.

— Lafkadio Hern: „Sa istoka”

Stan Džordža Ora nalazio se na poslednjem spratu starinske drvene zgrade, par blokova uz brdo na Aveniji Korbet, u otrcanom delu grada gde se većina kuća držala već čitav vek, pa i duže. Imao je tri prostrane sobe, kupatilo s dubokom, umetnički rezbarenom kadom i pogled između krovova na reku kojom su prolazili brodovi, izletničke barke, trupci iz pilana, galebovi i ogiromna, nemirna jata golubova.

Naravno, savršeno se sećao svojeg predašnjeg stana, jednosobnog, 8 1/2x11 stopa s sobnom peći na izvlačenje, kreveta na naduvavanje i sa zajedničkim kupatilom na dnu hodnika prekrivenog linoleumom, na osamnaestom spratu stambenog tornja Korbet koji nikada nije sagrađen.

S trolejbusa je sišao u ulici Vajtaker, peške krenuo uz brdo i uspeo se širokim, mračnim stepeništem; ušao je, bacio svoju torbu na pod, sam se bacio na krevet i prepustio se osećanjima. Bio je prestravljen, povređen, iscrpljen, zbunjen. „Moram nešto uraditi, moram nešto uraditi”, očajno je ponavljao, ali nije znao šta bi. Nikada nije znao šta da radi. Uvek je činio ono što su događaji zahtevali, ono što je bilo na redu, bez pitanja, bez prisile i briga. Ali ta sigurnost napustila ga je kada je počeo da uzima droge, a sada je potpuno zastranio. Morao je nešto učiniti, trebalo je nešto činiti. Nije smeo dozvoliti Haberu da ga i dalje koristi kao oruđe. Morao je uzeti sudbinu u sopstvene šake.

Ispružio je ruke i pogledao u njih, a zatim zario u njih lice; bilo je mokro od suza. Oh, do vraga, do vraga, mislio je gorko, kakav sam ja to čovek? Sa suzama u bradi? Nije čudo što me Haber koristi. Kako da se suzdrži? Nemam nimalo snage, nemam karaktera, ja sam rođena

alatka. Uopšte nemam svoju sudbinu. Jedino su mi preostali snovi. A sada i njih vodi neko drugi.

Moram se otrgnuti od Habera, pomislio je, trudeći se da bude čvrst i odlučan, ali još dok je to mislio znao je da neće uspeti. Haber ga je upecao, i to s nekoliko udica.

Tako neobična, jedinstvena konfiguracija snova, kazao je Haber, je od neprocenjive istraživačke vrednosti: Or će dati izuzetan doprinos ljudskom znanju. Or je verovao da Haber zaista tako misli i da zna o čemu govori. U stvari, naučni aspekt svega toga bio je jedino što je pružalo nekakvu nadu, po njegovom mišljenju; činilo mu se da bi možda nauka mogla da iscedi nešto dobro iz njegovog neobičnog i strašnog dara, da ga pretvori u nešto valjano i na taj način bar delimično nadoknadi ogromnu štetu koju je počinio.

Ubistvo šest milijardi nepostojećih ljudi.

Glava ga je bolela kao da će prsnuti. Pustio je hladnu vodu u duboku kadu neobičnog oblika i držao glavu u njoj čitavih pola minuta; izronio je rumen, zaslepljen i mokar kao novorođenče. Dakle, Haber ga je imao na liniji morala, ali još gore ga je zakačio na udicu pravosuđa. Kada bi Or prekinuo Dobrovoljnu Terapiju, bio bi sudski gonjen, pa bi ga poslali na robiju ili u ludnicu. Tu nije bilo izlaza. A ako ne prekine seanse, nego počne da ih kvari i da odbija saradnju, Haber je imao delotvorno sredstvo za prisilu: droge za potiskivanje snova koje je Or mogao dobiti jedino na njegov recept. Sada mu se manje nego ikada sviđala pomisao o spontanim, nekontrolisanim snovima. U stanju u kakvom je bio, a laboratorijski uslovljen da svaki put sanja delotvorno, nije se usuđivao ni da pomisli šta bi se moglo desiti kada bi sanjao bez racionalnih ograničenja stvorenih hipnozom. Bila bi to mora, mnogo gora od one kakvu je upravo imao u Haberovom uredu; bio je siguran u to i znao je da ne srne dopustiti da se to dogodi. Morao je da uzima sredstva za potiskivanje snova. To je bila stvar koju je morao učiniti, nešto što se nikako ne srne izbeći. Ali to je mogao da radi samo dok mu Haber dopušta i zato je morao da sarađuje s njim. Bio je zarobljen, poput pacova u klopci. Okretao se po lavirintu poludelog naučnika i nije bilo načina da izađe odatle. Nikakvog načina, nikakvog načina.

Ali on nije poludeli naučnik, pomislio je Or mračno, sasvim je normalan, ili je bar bio. Postoji mogućnost da ga zavodi moć koju mu daju moji snovi. Uzima udela u igri, a zahvaljujući njima taj udeo je ogroman. Tako da sada čak i nauku koristi kao sredstvo, a ne kao cilj... Ali njegovi ciljevi su dobri, zar ne? On želi da poboljša život

čovečanstvu. Zar je to pogrešno?

Glava ga je ponovo zbolela. Bio je pod vodom kada je telefon zazvonio. Žurno je pokušao da obriše lice i kosu, zatim se pipajući vratio u mračnu spavaću sobu. „Halo, ovde Or.”

„Ovde Heter Lelaš”, kazao je meki, sumnjičavi alt.

Snažno, iako nebitno osećanje zadovoljstva podiže se u njemu, poput drveta koje izrasta i rascvetava se u trenutku, s korenima u njegovim slabinama i cvećem u duši. „Halo”, kazao je ponovo.

„Hoćete li da se nađemo da porazgovaramo?” „Da. Naravno.”

„Pa... Ne bih želela da pomislite da se može uložiti tužba zbog te stvari, augmentora. Izgleda da je sve savršeno u redu. Ima opsežne rezultate laboratorijskih ispitivanja, izvršio je sve potrebne provere i išao odgovarajućim putevima, a sada je registrovan u ZKZ. Naravno, pravi je profesionalac. Nisam ni shvatila koje on kada ste prvi put razgovarali sa mnom. Ne stiže se na takav položaj ako čovek nije strašno dobar.”

„Kakav položaj?”

„Pa, mesto direktora u vladinom istraživačkom institutu.”

Sviđalo mu se kako je često svoje čvrste, prezrive izjave počinjala slabim, pomirljivim „pa”. Ta reč izbijala joj je tlo pod nogama pre nego što bi joj se i otela sa usana, ostavljajući je da bez ikakvog oslonca lebdi u praznini. Bila je hrabra, veoma hrabra.

„O, da shvatam”, kazao je mlako. Dr Haber dobio je svoju direktorsku fotelju jedan dan nakon što je Or dobio kućicu. Or je kućicu sanjao tokom njihove jedine seanse koja je trajala celu noć; drugu nisu nikada održali. Hipnotička sugestija sadržaja sna nije bila dovoljna za noćno spavanje i oko 3 izjutra Haber se najzad predao, pa je povezo Ora s augmentorom i ubacio u njega oblike dubokog sna, tako da su obojica mogli da se odmore. Ali sledećeg popodneva imali su seansu, a san koji je Or tada sanjao bio je tako dugačak, zbrkan i nejasan, da mu uopšte nije bilo jasno kakva je dobra dela Haber učinio tog puta. Zaspao je u starom uredu, a probudio se u uredu 0. 0. I.: Haber je obezbedio sebi unapređenje. Ali bilo je i drugih stvari — nakon toga sna vreme kao da je bilo malo manje kišovito; Možda se još nešto izmenilo. Nije bio siguran. Jednom se pobunio što mora da sanja tako mnogo delotvornih snova za tako kratko vreme. Haber se smesta složio i sledećih pet dana nije bilo seansi. Na kraju krajeva, Haber je bio milosrdan čovek. A osim toga, nije želeo da ubije gusku koja nosi

zlatna jaja.

Guska. Tačno tako. To me savršeno opisuje. Prokleta, bela, nespretna, glupa guska. Propustio je deo onoga što mu je govorila gospođica Lelaš. „Izvinite”, kazao je, „propustio sam nešto. Čini mi se da sam trenutno malo smušen.”

„Je li vam dobro?”

„Da, sasvim. Samo sam umoran.”

„Imali ste neprijatan san, o Pomoru, zar ne? Posle toga ste izgledali grozno. Da li vas seanse svaki put ostavljaju u takvom stanju?”

„Ne, ne uvek. Ova je bila gadna. Valjda ste i sami videli. Zar niste govorili kada bismo mogli da se sretnemo?”

„Da. U ponedeljak za ručak, kazala sam. Vi radite u predgrađu, zar ne, u Industrijii Bradford?”

Blago začuđen, ustanovio je da je to istina. Veliki projekat vodosnabdevanja Bonevila i Amatile nije više postojao, nije trebalo dovoditi vodu džinovskim gradovima Džon Deju i Frenč Glenu, jer ih više nije ni bilo. Izuzev Portlanda, u Oregonu nije bilo velikih gradova. Više nije bio zaposlen kao tehnički crtač u vodosnabdevanju, već u jednoj privatnoj firmi za izradu alatki u predgrađu; radio je u uredu u ulici Stark. Naravno. „Da”, kazao je. „Slobodan sam od jedan do dva. Mogli bismo da se nađemo u restoranu Kod Dejva, na Ankeniju.”

„Baš mi odgovara između jedan i dva. Znači Kod Dejva. Vidimo se u ponedeljak.”

„Čekajte”, kazao je. „Čujte. Hoćete li — hoćete li da mi kažete šta je dr Haber rekao, hoću da kažem, šta mi je rekao da sanjam dok sam bio hipnotisan? Sve ste čuli, zar ne?”

„Da, ali ne mogu, to bi bilo mešanje u terapiju. Da je želeo da znate sam bi vam rekao. Ne bi bilo etički, ne mogu.”

„Pretpostavljam da je to u redu.”

„Da. Žao mi je. Znači u ponedeljak?”

„Do viđenja”, kazao je, iznenada ophrvan potištenošću i zlim slutnjama i spustio slušalicu pre nego što mu je uzvratila pozdrav. Nije mu mogla pomoći. Bila je hrabra i jaka, ali ne dovoljno. Možda je videla ili osetila promenu, ali ju je odložila u stranu, odbila od sebe. Zašto da ne? Bio je to pretežak teret, takvo dvostruko sećanje, a ona

nije imala razloga da ga ponese, nikakvog motiva da makar i na trenutak poveruje jednom luđaku koji je tvrdio da mu se snovi ostvaruju.

Sutra je bila subota. Duga seansa s Haberom, od četiri do šest, možda i duže. Bez izlaza.

Bilo je vreme za obed, ali Or nije bio gladan. Nije upalio svetla ni u visokoj, polumračnoj spavaćoj sobi, niti u dnevnoj sobi koju za tri godine otkako živi ovde ni jednom nije pospremio. Sada je zašao u nju. Prozori su gledali prema svetlostima i reci, vazduh je mirisao na prašinu i rano proleće. Bio je tu kamin s drvenim okvirom, starinski pijanino kome je nedostajalo osam dirki od slonovače, gomila pepela koji je poput tepiha prekrivao pod pored ognjišta i trošni japanski stočić od bambusovine, visok deset inča. Tama je nežno obavijala goli patos od borovih dasaka, neuglačan, nečišćen.

Džordž Or je punom dužinom legao usred te blage tame, lica okrenutog dole; miris prašnjavog drvenog poda ispunjavao mu je nozdrve, njegova tvrdoća nosila ga je i podupirala. Mirno je ležao, bez snova; negde na nekom mestu daleko od snova, izvan njih, tamo gde oni ne zalaze. Nije po prvi put bio tamo.

Ustao je da bi uzeo tabletu hlorpromazina, a zatim je otišao u krevet. Ove nedelje Haber je na njemu probao fenocijazine: činilo se da dobro deluju, dopuštali su mu da po potrebi uđe u d—stanje, ali su oslabljivali intenzitet snova, tako da oni nikada nisu postajali delotvorni. Bilo je to lepo, ali Haber je rekao da će im dejstvo slabiti, kao što je bilo i s svim drugim drogama, sve dok efekat ne bude potpuno nestao. Čoveka ništa ne može sprečiti da sanja, kazao je, izuzev smrti.

Barem je te noći duboko spavao, a ako je i sanjao, bili su to snovi hitri, bez težine. Nije se probudio u subotu skoro do podne. Otišao je do frižidera i pogledao unutra; neko vreme stajao je i razmišljao. Tamo je bilo više hrane nego što je u životu video unutar nekog privatnog frižidera. U drugom životu, onom koji je živio među sedam milijardi drugih, tamo gde hrane poput ove nikada nije bilo dovoljno. Tamo gde je jedno jaje bilo luksuz meseca: „Danas ćemo da ovuliramo!” govorila bi njegova polužena kada bi kupila njihovo sledovanje jaja. Čudno, u ovom životu on i Dona nisu imali probno venčanje. Zakonski, u godinama nakon Pomora takve stvari nisu postojale. Bilo je samo pravog venčana. U Juti, pošto je stopa rađanja bila još uvek niža od smrtnosti, čak su ponovo pokušavali da uspostave poligamni brak, iz religioznih i rodoljubivih razloga. Ali ovog puta on i Dona nisu bili ni u

kakvoj vrsti braka, već su samo živeli zajedno. Svejedno, nije potrajalo. Pažnja mu se vratila hrani u frižideru.

Više nije bio mršavi čovek isturenih kostiju, kao u svetu od sedam milijardi; u stvari, bio je sasvim dobro popunjen. Ali pojeo je obrok za čoveka koji umire od gladi, najeo se tvrdo kuvanih jaja, hleba s buterom, inćuna, suvog mesa, celera, sira, oraha, hladnog iverka s majonezom, zelene salate, cvekla, čokoladnih kolačića - svega što je našao na policama. Nakon te orgije osetio se fizički mnogo bolje. Dok je pio pravu, prirodnu kafu, pomislio je nešto što ga je nateralo da se nasmeši. Pomislio je: U onom životu, juče, sanjao sam delotvorni san koji je uništio šest milijardi ljudi i izmenio čitavu istoriju čovečanstva u poslednjih četvrt stoleća. Ali u ovom životu, koji sam potom stvorio, nisam sanjao delotvorni san. Bio sam u Haberovom uredu, dobro, i sanjao sam; ali to nije ništa izmenilo. Sve vreme je bilo tako, a ja sam prosto sanjao ružan san o godinama Pomora. Sa mnom je sve u redu; nije mi potrebno lečenje.

Nikada ranije nije na takav način gledao na stvari, a dovoljno ga je zabavilo i to što se nasmešio, premda ne naročito veselo.

Znao je da će opet sanjati.

Već je bilo prošlo dva. Umio se, našao svoj mantil (pravi pamuk, luksuz u prošlom životu) i krenuo pešice do instituta, put od nekoliko milja, tamo gore pored medicinskog fakulteta i još dalje uzbrdo, do Vašington Parka. Naravno, mogao je da ode i trolejbusom, ali oni su bili retki i previše su zaobilazili, a ionako mu se nije žurilo. Bilo je prijatno hodati polupraznim ulicama po toploj, martovskoj kiši; drveće je pupilo, kestenovi se spremali da cvetaju.

Pad, karcinomna zaraza koja je u pet godina smanjila čovečanstvo za pet milijardi, a u sledećih deset za još milijardu, iz korena je uzdrmao svetsku civilizaciju, a ipak ju je ostavio netaknutom. Ništa se nije suštinski izmenilo: samo količinski.

Vazduh je još uvek bio temeljito i nepopravljivo zagađen: to zagađenje decenijama je prethodilo Padu i bilo mu je u stvari direktni uzrok. Sada nikome nije donosio mnogo zla, osim novorođenčadi. U svojoj leukemoznoj varijanti Pomor je još uvek selektivno, promišljeno birao jednu od četiri bebe i ubijao je u roku od šest meseci. Preživeli su bili bukvalno imuni na rak. Ali bilo je i drugih bolesti.

Ni jedna fabrika pored reke nije bljuvala dim. Kola nisu jurila i kvarila vazduh izduvnim gasovima; ono malo preostalih automobila kretalo se na paru ili baterije.

Ali više nije bilo ni ptica pevačica.

Posledice pomora bile su svuda vidljive, čak se i sama bolest ponegde zadržala u endemskom obliku, a ipak nije sprečila izbijanje rata. U stvari, borbe na Bliskom Istoku bile su još divljačnije nego u prenaseljenom svetu. Sjedinjene Države dostavljale su Izraelsko—Egipatskoj strani oružje, municiju, planove i čitave regimente „vojnih savetnika”. Kina je bila isto toliko duboko na Iračko—Iranskoj strani, iako još uvek nije slala kineske vojnike, već samo tibetance, severnokorejce, vijetnamce i mongole. Rusija i Indija s teškom mukom su se uzdržavale; ali sada kada su Avganistan i Brazil prilazili na stranu Iranaca, Pakistan će možda preći na stranu Izragipta. Onda bi se Indija uspaničila i povezala s Kinom, što bi moglo toliko uplašiti SSSR da ga gurne na stranu

SAD. To bi značilo povezivanje ukupno dvanaest nuklearnih sila, po šest sa svake strane. Tako se nagađalo.

Za to vreme Jerusalim je bio pretvoren u ruševine, a u Saudijskoj Arabiji i Iraku civilno stanovništvo živelo je po rupama u zemlji, dok su tenkovi i avioni sipali vatru u vazduh i koleru u vodu, a bebe su puzale iz rupa oslepljene napalmom.

Još uvek je bilo masakriranja belih u Johanezburgu, primetio je Or naslov na novinarnici u uglu. Sada su već godine protekle od Ustanka, a još uvek je bilo belaca za masakriranje u Južnoj Africi. Ljudi su tvrdi...

Kiša je padala topla, zagađena, nežna po njegovoj goljoj glavi dok se uspinjao sivim bregovima Portlanda.

U uredu čiji je veliki ugaoni prozor gledao u kišu kazao je: „Molim vas, prestanite koristiti moje snove da biste popravili stvari, dr Haber. Neće vam uspeti. To je pogrešan način. Želim da se izlečim.”

„To je neophodna pretpostavka za tvoje lečenje, Džordže! Da to želiš.”

„Niste mi odgovorili.”

Ali krupni crni čovek bio je poput luka, skidao je sa sebe sloj za slojem različitih ličnosti, verovanja, reakcija, beskonačne slojeve bez kraja i početka. Nije bilo ni jednog mesta na kome se može zastati, a morao je da stane, morao je da kaže: Ostaću ovde! Bez suštine, samo slojevi.

„Koristite moje delotvorne snove da biste menjali svet. Ne želite da

mi priznate da to činite. Zašto?”

„Džordže, moraš shvatiti da pitaš stvari koje s tvoje tačke gledišta možda deluju razumno, ali s moje tačke gledišta na njih se ne može odgovoriti. Mi ne vidimo stvarnost na isti način.”

„Vidimo je dovoljno slično da bismo mogli da razgovaramo.

„Da, srećom. Ali ne uvek u toj meri da možemo postavljati pitanja i davati odgovore. Ne još.”

„Mogu da odgovoram na vaša pitanja i to i radim... Ali svejedno: gledajte. Ne možete nastaviti da menjate stvari, pokušavati da ih vodite.”

„Govoriš kao da postoji neka vrsta opšte moralne zabrane.” Pogledao je Ora svojim prijatnim, pronicljivim osmehom, gladeći bradu. „Ali u stvari, nije li to osnovna čovekova svrha na Zemlji — da čini razne stvari, da ih menja, vodi, da stvara bolji svet?”

„Ne!”

„Koja je onda njegova svrha?”

„Ne znam. Stvari nemaju svoju svrhu, kao da je univerzum neka mašina u kojoj svaki deo ima korisnu funkciju. Kakva je funkcija galaksije? Ne znam ima li naš život svrhu i ne znam zašto je to bitno. Ono što je važno to je da smo svi njegov deo. Kao vlakno u tkanini ili travka na polju. On jeste i mi jesmo. Ono što činimo to je kao kad vetar duva na travu.”

Nastala je kratka pauza, a kada je Haber odgovorio glas mu više nije bio srdačan, umirujući niti ohrabrujući. Bio je potpuno neutralan i obojen jedva приметnom dozom prezira.

„Imaš neobično pasivne nazore za čoveka rođenog na judeo—hrišćanskom racionalističkom zapadu. Neka vrsta prirodnog budiste. Jesi li ikada proučavao istočnjački misticizam, Džordže?” Poslednje pitanje, s očiglednim odgovorom koji mu je pripadao, bilo je otvoreno podrugljivo.

„Ne. Ništa ne znam o tome. Znam da je pogrešno silom menjati oblik stvari. Ne može uspeti. To nam je greška već stotinu godina. Zar — zar niste videli šta se dogodilo juče?”

Neprozirne, tamne oči susrele su se s njegovim.

„Sta se dogodilo juče, Džordže?”

Bez izlaza. Bez izlaza.

Sada je Haber koristio natrijum pentotal da bi smanjio njegovu otpornost prema hipnotičkom procesu. Prepustio se ubodu, gledajući iglu kako u trenutku bola ulazi u njegovu ruku. Bio je to način na koji je morao da živi; nije imao izbora. Nikada nije imao nikakvog izbora. Bio je samo sanjar.

Haber je otišao negde da radi nešto dok sredstvo ne bude počelo da deluje. Ali bez oklevanja se vratio nakon petnaest minuta, nagao, šaljiv i ravnodušan. „U redu. Da pređemo na stvar, Džordže!”

Or je s užasavajućom jasnoćom video šta je danas na redu: rat. Novine su bile ispunjene vestima o njemu, čak ga je i Orov um, nepropustljiv na vesti, bio pun kada je stigao ovde. Rastući sukobi na Bliskom Istoku. Haber će ih prekinuti. I, nesumnjivo, ubistva u Africi. Jer Haber je bio milosrdan čovek. Želeo je da stvori bolji svet za čovečanstvo.

Cilj opravdava sredstva. Ali šta ako uopšte nema cilja? Sredstva su jedino što nam preostaje. Or je legao preko ležaja na leđa i zatvorio oči. Šaka mu je dotakla vrat. „Sada ćeš ući u hipnotičko stanje, Džordže”, kazao je Haberov glas. „Ti si...”

Tama.

U tami.

Ali još uvek nije bila noć: kasni sumrak u polju. Guštare drveća delovale su crno i vlažno. Put po kome je koračao poprimao je poslednje slabašne odsjaje sa neba; bio je to stari, seoski put ispucalog asfalta, pružao se pred njim, dugačak i ravan. Ispred njega išla je jedna guska, udaljena petnaestak stopa i vidljiva samo kao bela, nejasna mrlja. Tu i tamo malo bi zašištalala.

Izlazile su zvezde, bele poput krasuljaka. Jedna velika cvetala je tamo s desne strane puta, nisko iznad mračnog predela, drhtavo bela. Kada je ponovo digao pogled prema njoj, već je porasla i postala svetlija. Povećava se, pomislio je. Izgledalo je kao da postaje crvenkasta dok je bivala sve svetlija. Pocrvenjećavala se. Oči su mu kolutale. Tanke plavo—zelene pruge živahno su skakutale oko nje u cik—cak braunovskom okolokolišanju. Široki žućkasti oreol pulsirao je oko velike zvezde i sićušnih pruga, bleđi od njih, prozračniji, treperav. Oh ne ne ne! kazao je kada je velika zvezda užasno zablistala i zaslepljujuće PRSNULA. Kada se nebo raspalo u pruge blistave smrti pao je na zemlju pokrivajući glavu rukama, ali se nije mogao okrenuti na stomak, morao je da posmatra i da bude svedok. Tlo se zanjihalo gore i dole, snažni drhtaji prolazili su zemljinom kožom. „Pustite,

pustite!” glasno je vrištao lica okrenutog nebu i probudio se na kožnom ležaju.

Ustao je i zario lice u znojave, drhtave ruke.

Uskoro potom osetio je težinu Haberove šake na svome ramenu. „Opet nevolje? Vrag ga odneo, mislio sam da će ovo biti lako. Rekao sam ti da sanjaš o miru.”

„Jesam.”

„I to te je uznemirilo?” „Posmatrao sam bitku u svemiru.” „Posmatrao? Odakle?”

„Sa Zemlje.” Ukratko je prepričao san, izostavljajući gusku. „Ne znam da li smo to mi sredili jednog od njihovih ili oni jednog od naših.”

Haber se nasmejao. „Voleo bih da možemo da vidimo šta se tamo događa. Osećali bismo se više uključeni. Ali naravno, ti susreti odigravaju se pri takvim brzinama i na tolikim rastojanji ma da ih ljudsko oko naprosto ne može pratiti. Tvoja verzija daleko je slikovitija od stvarnosti. Zvuči kao dobar naučno fantastični film iz sedamdesetih. Kada sam bio mali išao sam na takve... Ali zašto misliš da si sanjao scenu bitke kada je sugestija bila mir?”

„Samo mir? — Sanjaj o miru — samo ste mi to rekli?”

Haber nije odmah odgovorio. Neko vreme bio je zauzet oko komandi augmentora.

„U redu”, kazao je najzad. „Hajde da ovoga puta, eksperimenta radi, uporedimo sugestiju sa snom. Možda ćemo otkriti zašto je ispala negativno. Rekao sam ti da — ne, bolje da pustimo traku.” Prišao je zidnoj ploči.

„Snimate celu seansu?”

„Naravno. Standardna psihijatarska praksa. Nisi znao?”

Kako sam mogao da znam kada je bio sakriven, ne pravi zvučne signale a vi mi niste kazali, pomislio je Or; ali ništa nije rekao. Možda je to bila standardna praksa, možda Haberov lični ćef; ali kako god da je ništa nije mogao da preuzme povodom toga.

„Evo nas, trebalo bi da je ovde. A sada hipnotičko stanje,

Džordže. Ti si — evo! Ne odlazi, Džordže!” šištalala je traka. Or je zatresao glavom i žmirnuo. Poslednji odlomak govora bio je Haberov glas sa trake, a on je još uvek bio pun droge za izazivanje hipnoze.

„Moram malo da premotam. Dobro.” Sada je ponovo govorio njegov glas sa trake: „... mir. Da više ljudi ne ubijaju masovno druge ljude. Da ne bude borbi u Iranu, Arabiji i Izraelu. Da više ne bude genocida u Africi. Da ne bude zaliha nuklearnog i biološkog oružja, spremnog za upotrebu nad drugim nacijama. Da više ne bude istraživanja načina i sredstava za ubijanje ljudi. Svet koji je uspostavio mir sa samim sobom. Mir kao univerzalni način života na zemlji. Sanjaćeš taj svet u miru sa samim sobom. A sada ćeš zaspati. Kada budem rekao —” Naglo je zaustavio traku, pre nego što je uspavao Ora pomoću ključne reči.

Or je obrisao čelo. „Pa”, kazao je. „Sledio sam uputstva.”

„Teško. Sanjati bitku u cislunarnom prostoru — ” Haber se zaustavio isto onako naglo kao traka.

„Cislunarni”, kazao je Or, osećajući izvesno sažaljenje prema Haberu. „Tu reč nismo upotrebljavali kada sam krenuo na spavanje. Kako ide u Izragiptu?”

Kovanica iz stare stvarnosti imala je neobično dejstvo šoka, izgovorena u ovoj stvarnosti: kao nadrealistički radovi, izgledalo je i da ima smisla i da nema, ili, obrnuto, i da nema smisla i da ima.

Haber je šetkao po prostranoj, prijatnoj prostoriji. Prešao je rukom preko svoje riđasto mrke, kovrdžave brade. Gest je bio proračunat i Oru dobro poznat, ali kada je progovorio, Or je osetio da on pažljivo traži i odabira reči, po prvi put nepoverljiv u svoju neiscrpnu zalihu improvizacija. „Neobično je da si Odbranu Zemlje upotrebio kao simbol, metaforu mira, završetka ratovanja. A opet, slika nije neodgovarajuća. Samo vrlo suptilna. Snovi su beskrajno suptilni. Beskrajno. Jer u stvari baš je ta pretnja, ta neposredna opasnost od invazije bezrazložno neprijateljskih stranaca s kojima je nemoguće uspostaviti kontakt bila ono što nas je prisililo da prestanemo da se borimo između sebe, da energiju svoje agresivnosti okrenemo prema spolja, da proširimo teritorijalne težnje tako da bude obuhvaćeno čitavo čovečanstvo, da udružimo oružje protiv zajedničkog neprijatelja. Da Stranci nisu napali, ko zna. Možda bismo se, u stvari, još uvek tukli na Bliskom Istoku.”

„Iz tiganja pravo u vatru”, kazao je Or. „Zar ne vidite, dr Haber, da od mene nikada ništa drugo niste dobili. Čujte, ne želim da vas sprečavam, da vam ometam planove. Bilo je dobra zamisao prekinuti ratove, potpuno se slažem s time. Na poslednjim izborima čak sam glasao za izolacioniste, jer je Haris obećao da će nas izvući sa Bliskog

Istoka. Ali valjda ne mogu, ili to moja podsvest ne može, ni da zamisli svet bez ratova. Najbolje što sam mogao da učinim bila je zamena jedne vrste ratova drugom. Kazali ste, da ljudi više ne ubijaju druge ljude. Zato sam sanjao Strance. Vaše ideje zdrave su i razumne, ali to što pokušavate da upotrebite je moja podsvest, a ne moj razum. Možda racionalno i mogu da shvatim zamisao da se ljudska vrsta ne istrebljuje podeljena u nacije, u stvari racionalno to je lakše shvatiti nego motive rata. Ali vi ruKujete nečim sto je van razuma. PoKusavate aa postignete napredne, humane ciljeve pomoću alatke koja ne odgovara poslu. Ko uopšte ima humane snove?”

Haber ništa nije rekao, nije pokazao nikakvu reakciju, pa je Or zato nastavio.

„A možda se tu i ne radi o mom podsvesnom, iracionalnom umu, možda se radi o mojoj celokupnoj ličnosti, celom mom biću, koje jednostavno ne valja za takav posao. Možda sam previše defetista, ili pasivan, kao što ste vi rekli. Nemam dovoljno želja. Možda je to u vezi s ovom — ovom sposobnošću da sanjam delotvorno; ali ako nije, onda možda postoje drugi koji to mogu učiniti, ljudi čiji su umovi više nalik na vaš sopstveni, s kojima biste bolje saradivali. Mogli biste da proverite to; nemoguće je da sam jedini; možda sam ja samo slučajno postao svestan toga. Ali ja ne želim to da radim. Želim da se oslobodim toga. Ne mogu više da podnesem. Hoću da kažem, gledajte: jeste, rat na Bliskom Istoku prestao je još pre šest godina, baš dobro, ali sada su tu, na Mesecu, Stranci. Sta ako slete? Kakva ste to čudovišta izvukli iz moje podsvesti, u ime mira? Čak ni ja ne znam!”

„Niko ne zna kako Stranci izgledaju, Džordže”, kazao je Haber stalozhenim, umirujućim glasom. „Bog zna da svi imamo ružne snove o njima. Ali kao što si rekao, već je šest godina otkako su prvi put sleteli na Mesec, a još uvek nisu krenuli na Zemlju. Do sada je naš sistem odbrambenih projektila postao potpuno efikasan. Nema razloga da verujemo da će oni moći da se probiju kroz njega, ako već do sada nisu. Najopasniji period bili su prvih nekoliko meseci, pre nego što je mobilisana Odbrana na osnovu internacionalne saradnje.”

Or je neko vreme sedeo, poguren. Želeo je da drekne na Habera: „Lazove! Zašto me lažeš?” Ali to nije bio dubok poriv. Nigde nije vodio. Jer po svemu onome što je znao, Haber je bio nesposoban za iskrenost zato što je lagao i sebe samoga. Možda je podelio um na dve hermetične polovine, od kojih je u jednoj znao da Orovi snovi menjaju stvarnost i koristio ih u tu svrhu; u drugoj od njih znao je da koristi hipnoterapiju i postupak oslobađanja od kompleksa uz pomoć

snova da bi izlečio šizoidnog pacijenta koji je verovao da njegovi snovi mogu da menjaju stvarnost.

Oru je bilo pomalo teško da shvati da se Haber zbog toga isključio iz komunikacije s njime; njegov um bio je u tolikoj meri otporan na takva razdvajanja da ih je vrlo sporo prepoznavao kod drugih. Ali je naučio da to postoji. Odrastao je u zemlji koju su vodili političari koji su slali pilote da upravljaju bombarderima koji su ubijali bebe da bi učinili svet bezbednim za decu.

Ali to je sada pripadalo starom svetu, a ne ovom, vrlom i novom.

„Ja sam na rubu sloma”, kazao je. „To svakako vidite. Psihijatar ste. Zar ne vidite da se raspadam? Stranci iz kosmosa napadaju Zemlju! Gledajte: ako opet budete tražili da sanjam, šta ćete dobiti? Možda potpuno bolestan svet, proizvod bolesnog uma. Čudovišta, duhove, veštice, zmajevе, čarolije — sve stvari koje nosimo u sebi, sve užase detinjstva, noćne strahove, more. Kako ćete sprečiti da se ne oslobode? Ja ih ne mogu zaustaviti. Ne mogu se kontrolisati!”

„Ne brini o kontroli! Ono na čemu radiš to je tvoja sloboda”, kazao je Haber strasno. „Sloboda! Tvoja podsvest nije ponor zla i strave. To je viktorijanski stav i to užasno destruktivan. Osakatio je mnoge od najboljih umova devetnaestog stoleća i razbio psihologiju tokom cele prve polovine dvadesetog stoleća. Ne plaši se svoje podsvesti! Nije to crni ponor prepun noćnih mora. Ništa slično! To je bunar zdravija, mašte, stvaralačkih moći. Ono što nazivamo ‘zlom’ stvorila je civilizacija, njena ograničenja i potiskivanja, koja su deformisala slobodno, spontano samoizražavanje ličnosti. Namena psihoterapije je baš uklanjanje tih bezrazložnih strahova i mora, da iznese ono što je podsvesno na svetlost racionalne svesti, da ga objektivno ispita i otkrije da tu nema ničega zastrašujućeg.”

„Ali ima”, kazao je Or vrlo meko.

Haber ga je najzad pustio. Izašao je u prolećni sumrak i neko vreme stajao na stepeništu instituta s rukama u džepovima, posmatrajući ulična svetla u gradu ispod sebe, toliko zamućena maglom i sutonom da se činilo kao da trepću i kreću se poput sićušnih, srebrnastih tropskih ribica u mračnom akvarijumu. Trolejbus je zveketao uz blagu padinu brega prema svojoj okretnici na vrhu Vašington Parka, ispred instituta. Or je prešao ulicu i popeo se u trolejbus dok se ovaj okretao. Hod mu je bio plašljiv i nesiguran. Kretao se poput mesečara, kao opsednut.

Sanjarenje, koje je u odnosu na misli no što je magli na prema nebu, graniči se sa spavanjem i predstavlja njegov rub. Atmosfera naseljena živim, prozračnim oblicima: tu se nalazi početak nepoznatog. Ali iza toga otvora je ogromnost Mogućeg. Tamo se nalaze drugačija bića, druge stvari. Nema tu ničega natrprirodnog, to je samo okultni produžetak beskonačnosti prirode... San se dodiruje s Mogućim, koje nazivamo i Neizvesnim. Svet noći čitav je svet. Noć, kao noć, čini univerzum. Tamne stvari nepoznatog sveta postaju susedi čovekovi, bilo stvarnim opštenjem, bilo čarobnim uvećavanjem širine ponora... A sanjar, mada ne vidi stvarno, niti je potpuno nesvestan, opaža u magnovenju čudnovati životinjski svet, neobičnu vegetaciju, užasno ili zaslepljujuće bledilo, duhove, maske, oblike, hidre, haos, mesečinu bez Meseca, tamno neodigravanje čudesa, rast i nestajanje unutar muljevitih dubina, oblike koji lebde u senci, sve ono tajanstvo koje nazivamo Snom i koje nije ništa drugo nego približavanje nevidljivoj stvarnosti. San je akvarijum noći.

— V. Igo: „Travailleurs de la mer”

U 2.10 popodne, 30. marta. Hater Lelaš viđena je kako izlazi iz lokala za finu hranu „Kod Dejva” u ulici Ankeni, a zatim Četvrtom Avenijom ide u pravcu juga, s velikom crnom torbom sa bronзанom drškom, obučena u crveni, plastični kišni mantil. Čuvajte se te žene. Opasna je.

Nije se radilo o tome da joj je stvarno stalo da vidi onu jadnu, prokletu ludu, ali, sranje, ljutilo ju je što je morala da izigrava budalu pred kelnerima. Pola sata je držala sto usred gužve za ručak — „Čekam nekoga.” — „Izvinite, čekam nekoga.” — A taj neko nikako da stigne, tako da je na kraju morala da naruči hranu i žurno je sruči u sebe, tako da će sada imati gorušicu. Jedno preko drugog razdraženost, uvreda i prezir. Ah, francuske bolesti duše.

Skrenula je levo na Morisonu, a onda je iznenada zastala. Sta to radi ovde? To nije put do Formana, Eserbeka i Rutija. Žurno se vratila nekoliko blokova prema severu, prešla Ankeni, stigla do Barnsajda i opet se zaustavila. Ma šta to radi, do vraga?

Ide do prerađene zgrade za parkiranje na Barnsajdu 209 S. W.

Kakva prerađena zgrada za parkiranje? Kancelarija joj se nalazila u zgradi Pendlton, prvoj portlandskoj službenoj zgradi nakon Pada. Petnaest spratova, neo—inka dekor. Kakva prerađena zgrada za parkiranje, ko do đavola uopšte radi po prerađenim zgradama za parkiranje?

Sišla je do Barnsajda i pogledala. Naravno, eno je. Sva okružena znakovima zabrane.

Njen ured nalazio se tamo gore na trećem nivou.

Dok je stajala na trotoaru i zurila u starinsku zgradu s neobičnim, iskošenim podom i uskim procepima prozora, zaista se osetila vrlo čudno. Sta se to desilo prošlog petka na toj psihijatrijskoj seansi?

Morala je opet da vidi tog malog kopilana. Gosn Kojigod Or. Znači zavrnuo ju je za ručak, pa šta, još uvek ima da mu postavi neka pitanja. Otperjala je u pravcu juga, klik klak, škljocajući kleštima, stigla do zgrade Pendltona i pozvala Ora iz ureda. Najpre je zvala Industriju Bradford (ne, g. Or danas nije došao, ne, nije se javljao), zatim njegov stan (Zvrn. Zvrn. Zvrn.).

Možda bi trebalo da ponovo pozove dr Habera. Ali on je bio prava budža, vodio je palatu snova tamo gore u parku. A osim toga, kako li joj je to uopšte palo na pamet? Haber nije smeo da sazna da je ona u nekoj vezi s Orom. Lažov jamu kopa, sam u nju pada. Upleo se pauk u sopstvenu mrežu.

Te večeri Or nije podizao slušalicu u sedam, devet ni jedanaest. U utorak izjutra nije došao na posao, niti u dva popodne. U utorak u pola pet popodne Lelaševa je izašla iz ureda Formana, Eserbeka i Rutija, otišla trolejbusom do ulice Vajtaker, uspela se uz breg do avenije Korbet, našla kuću i zazvonila na vratima: bilo je to jedno od šest dugmadi zvonca beskonačno izlizanih pritiskom prstiju; ona su bila u obliku malog, pocrnelog niza smeštena na oljušteni okvir vrata od ornamentiranog stakla, na kući koja je 1905. ili možda 1892. bila nečija dika i ponos i koja je od tada izdržala mnogo teških iskušenja, ali se sada konačno pretvarala u ruševinu s dostojanstvom i nekom vrstom otrcane uzvišenosti. Kada je zazvonila kod Ora niko nije odgovorio. Zazvonila je na zvonce na kome je pisalo: „M. Arens, kućevlasnik”, dvaput. Kućevlasnik se pojavio, ali najpre nije hteo da sarađuje. Međutim, jedna od stvari u kojima je Crna Udovica bila dobra bilo je zastrašivanje manjih insekata. Kućevlasnik ju je odveo uz stepenište i pokušao da otvori Orova vrata. Bilo je otključano. Or ih nije zabravio.

Koraknula je unazad. Odjednom je pomislila da je smrt unutra. A i

nije se radilo o njenom stanu.

Kućevlasnik, koji nije imao toliko obzira prema ličnoj svojini, upao je unutra, a ona ga je neodlučno sledila.

Ogromne, starinske sobe golih zidova bile su senovite i prazne. Učinilo joj se smešnim što je pomislila na smrt. Or nije psedovao mnogo stvari; nije bilo momačke razbarušenosti i razbacanih rita, a ni momačke uštogljene urednosti. Malo je bilo tragova njegove ličnosti po sobama, a opet, mogla ga je zamisliti ovde, povučenog čoveka koji živi povučenim životom. U spavaćoj sobi nalazila se čaša za vodu s belim tragovima po zidovima. Voda je izvetrila za oko četvrt inča.

„Pojma nemam kud je otišao”, kazao je kućevlasnik neraspoloženo i pogledao je kao da traži pomoć. „Mislite da je imao neku nesreću? Da je bio neki vrug?” Kućevlasnik je bio obučen u izgužvano odelo od jelenske kože, imao je Kodijevsku grivu, medaljon sa znakom akvariususa, simbolom svoje mladosti: očigledno se nije presvlačio tridesetak godina. Imao je izdajnički dilanovski izgovor. Čak se i osećao na marihuanu. Stari hipici nikada ne umiru.

Heter ga je nežno pogledala, jer njegov miris podsetio ju je na majku. Kazala je: „Možda je otišao tamo na obalu, tamo ima kućicu. Stvar je u tome što se ne oseća dobro, na lečenju je. Ako ostane tamo uvaliće se u nevolje. Znete li gde je ta kućica i ima li tamo telefon?”

„Nem'pojma.”

„Mogu li da se poslužim vašim telefonom?”

„Uzмите njegov”, kazao je kućevlasnik i slegao ramenima.

Pozvala je prijatelja koji je radio u Upravi parkova države Oregon i nagovorila ga da pogleda podatke o trideset i četiri unajmljene kućice u Sjuslovskoj nacionalnoj šumi i da joj kaže gde se nalaze. Kućevlasnik se motao oko nje i prislušivao, a kada je bila gotova, kazao je: „Prijatelji na visokim mestima, ha?”

„Pomaže ponekad”, prosiktala je Crna Udovica.

„Nadam se da ćete iščeprkati Džordža. Volim tog tipa. Pozajmljujem mu zdravstvenu karticu”, kazao je kućevlasnik i naglo prasnu u gromoglasan smeh koji je smesta prestao. Heter ga je ostavila mlitavo oslonjenog na oljušteni dovratok. Stara kuća i on podupirali su jedno drugo.

Trolejbusom se spustila nazad u grad, unajmila parnog forda kod Herca i krenula putem 99 W. Uživala je. Crna Udovica progoni žrtvu.

Zašto nije postala detektiv, a ne prokleti, glupavi, trećerazredni advokat za građansko pravo? Mrzela je prava. Za njih je bila potrebna agresivna, odlučna ličnost. Ona nije bila takva. Imala je prepredenu, lukavu, opreznu, zmijsku ličnost. Patila je od francuskih bolesti duše.

Uskoro su se mala kola otarasila grada, jer predgrađa koja su se nekada prostirala miljama duž autoputeva u pravcu zapada više nisu postojala. Tokom godina Pomora u osamdesetim, kada ponegde nije preživljavao ni svako dvadeseti, predgrađa nisu bila baš preporučljivo mesto za život. Nalazio si se miljama daleko od trgovina, nigde se nije moglo naći gorivo za vozilo, a svuda unaokolo bili su domovi prepuni mrtvih. Nije bilo pomoći, niti hrane. Čopori ogromnih podivljalih pasa — statusnih simbola — avganistanaca, alzašana, danskih doga — jurili su travnjacima obraslim bokvicom i čičkom. Ako ti se razbije vitražni prozor, ko će doći da zameni slomljeno staklo? Ljudi su bežali nazad u staro središte grada; a nakon što su predgrađa opljačkana, spaljena sih Kao Moskva 1812. godine, bio je to božanski ili vandalski čin: više nikome nisu bila potrebna i zato su izgorela. Korov koji raste na zgarištima i od koga pčele prave najfiniji med prekrivao je jutro za jutrom, gutajući najpre Kensington Houmz Vest, zatim Silvan Ouk Menor i Veli Vista Park.

Sunce je upravo zalazilo kada se prevezla preko reke Tualatin, koja je još uvek nalikovala svili između strmih, pošumljenih obala. Ubrzo je izašao Mesec, skoro pun, žut, s njene leve strane kada je put skrenuo južno. Uznemiravao ju je, upiljen u krivine puta preko njenog ramena. Više nije bilo prijatno očijukati sa Mesecom. Sada nije simbolizovao ni nedostižno, kao što je to bilo hiljadama godina, niti dostignuto, kao u poslednjih par decenija, već izgubljeno. Ukradeni novčić, cev pištolja okrenutog protiv vlasnika, okruglu rupu u tkanju neba. Na Mesec stigli su Stranci. Njihov prvi nasilni čin — prva prilika čovečanstva da opazi njihovo prisustvo u Sunčevom sistemu — bio je napad na Lunarnu bazu, koji je značio jezivu smrt gušenjem za četrdeset ljudi u mehurastoj kupoli. Istog dana uništili su rusku svemirsku platformu, čudnovatu i divnu stvar nalik uvećanom semenu drača koja je orbitirala oko Zemlje i sa koje su Rusi nameravali da kroče na Mars. Samo deset godina nakon Pomora slomljena civilizacija uspela je, poput feniksa, da se ponovo uzdigne u orbitu, da stigne na Mesec, krene put Marsa — i onda je srela ovo. Bezobličnu, nemuštu, nerazumnu brutalnost. Glupu mržnju univerzuma.

Putevi nisu bili u onako dobrom stanju kao kada je ovde carevao autoput; bili su puni otpadaka i rupa. Ali Heter je često vozila

maksimalnom dozvoljenom brzinom (45 milja na čas) dok je išla širokom dolinom osvetljenom odsjajem mesečine, dok je četiri ili možda pet puta prelazila reku Jamhil, vozila kroz sela Dandi i Grend Raund, jedno naseljeno a drugo napušteno, mrtvo poput Karnaka i najzad stigla do brda, do šume. Koridor van Duzerove šume, govorio je starinski drveni putokaz: zemlja odavno zaštićena od drvarskih kompanija. Nisu baš sve šume pretvorene u papirnate kese i drvenu građu: nešto je i preostalo. Zaokret nadesno: Sjuslovski nacionalni park. I opet nikakav prokleti rasadnik drveća, prepun isečenih trupaca i bolesnih sadnica, nego devičanska šuma. Ogromne jele zatamnile su mesečinom obasjano nebo.

Znak za kojim je tragala bio je gotovo nevidljiv u tami granja i žbunja koje je gutalo bledu svetlost farova. Ponovo je skrenula i otprilike jednu milju lagano se drmusala preko brazdi i uzvišenja, sve dok nije ugledala prvu kućicu, čiji je krov prekriven sindrom osvetljavala mesečina. Tek što je prošlo osam sati.

Kućice su bile skupljene u grupu, sa po trideset ili četrdeset stopa međusobnog razmaka. Bilo je žrtvovano vrlo malo stabala, ali šiblje je raščišćeno i kada joj se oko priviklo videla je male krovove koji su hvatali mesečinu i grupu fasada s druge strane potoka. Od svih prozora samo je jedan bio osvetljen. Utorak uveče i rano proleće: nije bilo mnogo izletnika. Kada je otvorila vrata automobila, zaprepastila ju je huka potoka, jaka i neprekidna. Blagoslov i slava va vijek vijeka! Stigla je do osvetljene kućice, a samo se dva puta saplela u mraku; pogledala je parkirana kola: naravno, Hercov baterijski auto. Ali šta ako nije...? Možda je to neko drugi? E pa dobro, sranje, neće je valjda pojesti? Zakucala je.

Malo kasnije, tiho psujući, ponovo je zakucala.

Potok je glasno hučao, a šuma se sasvim primirila.

Or je otvorio vrata. Kosa mu je bila razbarušena i zamršena, oči zakrvavljene, usne suve. Zurio je u nju i žmirkao. Izgledao je neuredno i propalo. Prestrašila ga se. „Je li ti zlo?” pitala je oštro.

„Ne, ja... uđi...”

Morala je da uđe. U blizini nalazio se žarač za šporet: mogla je da se odbrani pomoću njega. Naravno, on bi mogao da je napadne time, ako bi ga prvi dohvatio.

Oh, za ime Božje, bila je krupna skoro koliko i on, a u mnogo boljem stanju. Kukavica kukavica. „Jesi li uzeo neku drogu?”

„Ne, ja...”

„Da? Šta ti je?”

„Ne mogu da spavam.”

Kućica je divno mirisala na naloženo drvo i svezu drvenu građu. Od pokućstva bio je tu šporet sa dve ploče za kuvanje, kutija puna granja jove, ormarić, sto, stolica i vojnički krevet. „Sedi”, kazala je Heter. „Užasno izgledaš. Treba li ti piće ili doktor? U kolima imam nešto brendija. Bolje pođi sa mnom, pa ćemo naći doktora u Linkoln Sitiju.”

„Dobro sam. Samo sam mnm mnm sanjiv.”

„Kazao si da ne možeš da spavaš.”

Gledao je u nju crvenim, mutnim očima. „Ne mogu da dozvolim sebi. Bojim se.”

„O Bože. Koliko već to traje?”

„Mnm mnm nedelje?”

„Nisi spavao od nedelje?”

„Subote?” kazao je ispitivački.

„Jesi li popio nešto? Stimulativne pilule?”

Zavrteo je glavom. „Ipak sam malo spavao”, kazao je sasvim razgovetno, a onda je zaista izgledalo kao da je malo zaspao, kao da mu je devedeseta. Ali još dok ga je gledala opet se probudio i sasvim lucidno rekao: „Jesi li ovde došla zbog mene?”

„Zašto bih inače? Da sečem božične jelke, boga mu? Juče si me zavrnuo za ručak.”

„Oh.” Buljio je, očigledno se naprežući da je bolje vidi. „Žao mi je.”, kazao je, „nisam baš bio pri sebi.”

Kada je to kazao, opet je bio onaj stari, i pored luđačke kose i očiju: čovek čije je lično dostojanstvo bilo skriveno toliko duboko da je bilo skoro nevidljivo.

„U redu. Nije važno. Ali prekinuo si lečenje - zar ne?”

Klimnuo je. „Hoćeš li kafe?” Bilo je to nešto više od dostojanstva. Integritet? Celokupnost? Poput nerezbarenog bloka drveta.

Beskonačna sposobnost, neograničena i neprocenjivo vredna celokupnost bića neopredeljenog, neizveštačenog, nerezbarenog: bića koje je, budući ništa drugo izuzev sebe samoga, predstavljalo sve.

U trenutku ga je videla takvog, a ono što je u tom trenutku ostavilo najjači utisak na nju bila je njegova snaga. Bio je najjača osoba koju je ikada upoznala, jer ga niko nije mogao pomeriti iz središta, i zato joj se sviđao. Opčinila ju je snaga, prišla joj je kao noćni leptir privučen svetlošću. Kao dete bila je okružena s mnogo ljubavi, ali ne i snage, nije bilo nikoga na koga se mogla osloniti: ljudi su se oslanjali o nju. Trideset godina žudela je da sretne nekoga ko se neće oslanjati o nju, ko zna da nikada ne bi ništa učinio, ko ne može...

Baš tu, nizak, zakrvavljenih očiju, polulud, u begu, bio je on, njezina kula snage.

Život je stvarno neverovatna zbrka, pomislila je Heter. Nikada ne znaš šta te čeka. Skinula je kaput dok je Or vadio šoljicu iz pregratka u ormariću i uzimao konzervirano mleko sa police. Doneo joj je šoljicu jake kafe: kofein 97 posto, ništa 3 posto.

„Ti nećeš?”

„Previše sam popio. Izaziva mi gorušicu.” Potpuno ju je pridobio. „Šta misliš o brendiju?” Željno je pogledao.

„Neće te uspavati. Malo će da te razmrda. Idem da donesem.”

Osvetljavao joj je ručnom lampom put do kola. Potok je urlao, drveće je nemo stajalo, Mesec je svetlucao na nebu, Mesec Stranaca.

Ponovo u kućici, Or je nalio punu čašicu brendija i okusio ga. Stresao se. „Dobar je”, kazao je i ispio ga.

Gledala ga je s odobravanjem. „Uvek nosim flašicu od jedne pinte”, kazala je. „Gurnula sam je u deo za rukavice, jer ako me zaustavi neki saobraćajac i zatraži dozvolu, izgleda smešno u mojoj torbici. Ali uglavnom je imam uz sebe. Smešno je koliko se pokaže korisna nekoliko puta svake godine.”

„Zato nosiš tako veliku torbu”, kazao je Or, glasom obojenim brendijem.

„Prokleta tačno! Mislim da ću da sipam malo u kafu. Možda je ublaži.” Pritom je ponovo napunila čašu. „Kako si uspeo da ostaneš budan šezdeset ili sedamdeset sati?”

„Nisam sasvim, naprosto nisam legao. Kada sediš možeš da zaspiš, ali ne možeš stvarno da sanjaš, da bi sanjao moraš da budeš u ležećem položaju, da bi veliki mišići mogli da se opuste. Čitao sam to u knjigama. Dosta dobro uspeva. Još nisam imao pravih snova. Ali nemogućnost opuštanja opet te budi. A posle sam počeo da imam kao

neke halucinacije. Neke stvari što gmižu po zidovima.”

„Ne možeš više tako!”

„Ne. Znam. Ali morao sam da pobegnem. Od Habera.” Stanka. Kao da je zašao u novi period ošamućenosti. Budalasto se nasmejao. „Jedino rešenje koje vidim”, kazao je, „je da se ubijem. Ali to ne želim. Ne čini mi se da valja.”

„Naravno da ne valja!”

„Ali moram nekako da se zaustavim. Neko mora da me zaustavi.”

Nije razumela i nije to ni želela. „Baš je ovde lepo”, kazala je. „Dvadeset godina nisam osetila miris drveta koje gori.”

„Zagađuje vazduh”, kazao je s bledim smeškom na licu. Činilo se da se potpuno izgubio; ali primetila je da se drži u uspravnom sedećem položaju na krevetu, čak i bez oslanjanja o zid. Žmirnuo je nekoliko puta. „Kada si zakucala”, kazao je, „mislio sam da sanjam. Zato mnm mnm došao.”

„Kazao si da si sanjao sebi ovu kućicu. Prilično umereno za jedan san. Zašto nisi stvorio sebi vilu na obali Salishana ili dvorac na Kejpe Perpetui?”

Namršteno je zavrteo glavom. „Sve što sam ikada želeo.” Još je neko vreme žmirkao, a onda je kazao: „Šta bilo. Sta je bilo s tobom. Petak. U Haberovom uredu. Seansa.”

„To sam i došla da te pitam!”

To ga je razbudilo. „Shvatila si...”

„Valjda. Mislim, znala sam da se nešto desilo. Od tada stalno kao da pokušavam da idem u dva pravca na jednom paru točkova. U nedelju sam ušetala pravo u zid, u sopstvenom stanu! Vidiš?” Pokazala je ogrebotinu na svome čelu, crnkastu i ispod smeđe kože. „Zid je sada bio tamo, ali nije sada bio tamo... Kako ti polazi za rukom da živiš s tim sve vreme? Kako znaš gde je šta?”

„I ne znam”, kazao je Or. „Sav se zbunim. Ako se uopšte i desi, ne dešava se često. Ovo je previše. Više ne umem da kažem jesam li bolestan, ili prosto ne mogu da ovladam svim tim suprotnim informacijama. Ja... to... hoćeš da kažeš kako mi stvarno veruješ?”

„Šta mi preostaje? Videla sam šta se dogodilo s gradom! Gledala sam kroz prozor! Nemoj da misliš da želim da verujem u to. Neću, pokušala sam da ne verujem. Hriste, jezivo je. Ali taj dr Haber, ni on

nije želeo da poverujem je l'da? Baš je brzo pričao. Ali onda, ono što si rekao kada si se probudio; i to utrčavanje u zidove i odlazak do pogrešnog ureda... Onda sam se pitala, da li si još nešto sanjao od petka, pa su se stvari ponovo promenile, ali ja ne znam jer nisam bila tamo, pa sam se pitala koje su se stvari promenile i da li je uopšte išta stvarno. Uh, sranje, baš je jezivo.”

„To je to. Čuj, znaš za rat — rat na Bliskom Istoku?”

„Naravno da znam. Muž mi je tamo poginuo.”

„Tvoj muž?” Izgledao je pogođeno. „Kada?”

„Samo tri dana pre nego što su ga opozvali. Dva dana pre teheranske konferencije i pakta SAD—Kina. Dan nakon što su stranci razneli bazu na Mesecu.”

Gledao ju je kao da ne može da poveruje.

„Šta je bilo? Oh, vrag ga njegov, stara je to rana. Od pre šest godina, možda i sedam. A da je živ sada bismo bili razvedeni. Bio je to vašljiv brak. Čuj, nije to tvoja greška!”

„Više ne znam ni sam šta je to moja greška.”

„E, pa, Džirn sigurno nije bio. On ti je bio jedan visok i zgodan crni prikan, u svojoj dvadeset i šestoj upucao je mesto kapetana vazdušnih snaga, a u dvadeset i sedmoj upucali su njega, nemoj da misliš da je to tvoj izum, znaš, to se tako dešava hiljadama godina. A sve se desilo na potpuno isti način kao i onaj drugi — put, pre petka, kada je svet bio onoliko naseljen. Samo što se desilo ranije u toku rata... zar ne?” Glas joj se utišao, omekšao. „Bože moj. Desilo se to ranije tokom rata, umesto da bude neposredno pre prekida vatre. Rat je trajao i trajao. Još uvek je trajao čak i sada. I nije bilo... nije bilo nikakvih Stranaca — je li bilo?”

Or je zavrteo glavom.

„Jesi li i njih sanjao?”

„Naterao me je da sanjam o miru. Mir na Zemlji, dobra volja među ljudima. Zato sam stvorio Strance. Da bih našao nešto protiv čega ćemo se boriti.”

„Nisi ti. To radi ona njegova mašina.”

„Ne. Umem ja odlično da se snađem i bez mašine, gospođice Lelaš. Ona mu samo štedi vreme. Smesta me odvodi u san. Iako je u poslednje vreme radio na njoj da bi je poboljšao. On sjajno poboljšava

stvari.”

„Molim te, zovi me Heter.”

„To je lepo ime.”

„Tvoje ime je Džordž. Stalno te je zvao Džordž na toj seansi. Kao da si neka strašno pametna pudlica, ili rezus—majmun. Lezi, Džordže. Sanjaj ovo, Džordže.”

Nasmejao se. Zubi su mu bili beli, a smeh prijatan, probijao se kroz zbrku i zbunjenost. „Nisam to ja. Vidiš, to on govori mojoj podsvesti. Za njegove namere ona i jeste poput psa ili majmuna. Nije razumna, ali se može uvežbati da izvodi razne stvari.”

Baš nikada nije govorio s gorčinom, koliko god strašne stvari pričao. Ima li ljudi koji ne znaju za uvrede i mržnju, upitala se. Ljudi čiji se univerzum ne može izopačiti? Koji prepoznaju zlo i pružaju mu otpor, a da ih ono uopšte ne dira?

Naravno da ima. I to bezbroj, živih i mrtvih. Onih koji u svojoj samilosti slede put kojim se ne može ići, a da i ne znaju da to čine: zemljoradnikova žena u Alabami, lama na Tibetu, entomolog u Peruu, mlinar iz Odese, čuvar koza u Nigeriji i stan, stari čovek što oštri svoje koplje pokraj sasušenog korita reke negde u Australiji. I svi ostali. Ne postoji među nama onaj ko ih nije upoznao. Ima ih mnogo. Dovoljno da nas i dalje pokreću. Možda.

„Čuj. Reci mi, želim da znam ovo: da li si tek nakon od laska Haberu počeo sa...”

„Delotovornim snovima? Ne, pre toga. Zato sam otišao. Plašio sam se snova, pa sam počeo nezakonito da uzimam sredstva za smirenje da bih potisnuo snove. Nisam znao šta da radim.”

„Zašto onda nisi uzeo nešto u poslednje dve noći, umesto što si se mučio da ostaneš budan?”

„Sve što sam imao upotrebio sam u petak uveče. Ovde ne mogu dobiti recept. Ali morao sam da pobegnem. Želeo sam da se otarasim dr Habera. Stvari su složenije nego stoje on spreman da prizna. On misli da se stvari mogu podesiti tako da se dešavaju kako treba. Pokušao je da me upotrebi da bi ih naterao da se dešavaju kako treba, ali ne želi da prizna; laže zato što ne želi da pogleda istini u oči, ne zanima ga šta je stvarnost, šta zaista postoji; ništa ne vidi izvan svoga uma i svojih zamisli o tome kakve stvari treba da budu.

„Pa, kao advokat ne mogu ti pomoći”, kazala je Heter, jer sve to

nije baš najbolje pratila; sipala je kafe i dosula toliko brendija da bi od njega čivavi izrasle dlake. „Koliko ja vidim, u tim hipnotičkim naredbama nije bilo ničega sumnjivog; samo ti je rekao da ne brineš zbog prenaseljenosti i tome slično. A ukoliko je odlučio da krije da koristi tvoje snove u čudne svrhe, može mu se; pomoću hipnoze mogao bi da osigura da nemaš delotvorne snove dok neko gleda. Pitam se zašto je dopustio da budem svedok jednom od njih? Jesi li siguran da i on sam veruje u to? Ne razumem ga. Ali teško je jednom advokatu da se meša između psihijatra i pacijenta, naročito ako je došla velika zverka, a pacijent krele koji misli da mu se snovi ostvaruju — to ne bih volela da imam u sudnici. Ali vidi ovo. Zar ne možeš da se uzdržiš od toga da sanjaš za njega? Možda pomoću sredstava za umirenje?”

„Dok sam na DTT nemam zdravstvenu karticu. On bi morao da mi da recept. Ionako mi njegov augmentor omogućuje da sanjam.”

„To jeste ugrožavanje ličnih prava; ali nije dovoljno za pokretanje procesa... Cuj. Kako bi bilo kada bi imao san u kome bi izmenio njega?”

Or je buljio u nju kroz izmaglicu sanjivosti i brendija.

„Učini da bude dobroćudniji — pa kažeš da on i jeste dobroćudan, da želi ljudima sve najbolje. Ali je željan moći. Otkrio je sjajan način da vlada svetom bez ikakve odgovornosti. Pa učini da bude manje željan moći. Sanjaj da je stvarno dobar čovek. Sanjaj da pokušava da te izleći, a ne da te iskoristi.”

„Ali ja ne mogu da biram snove. Niko to ne može.”

Razočarano se pokunjila. „Zaboravila sam. Čim sam prihvatila da je sve to stvarno, počela sam da mislim da ga možeš kontrolisati. Ali ne možeš. Ti to prosto tako radiš.”

„Ništa ja ne radim”, kazao je Or smrknuto. „Nikada ništa nisam radio. Ja sanjam. A onda tako bude.”

„Hipnotisaću te”, kazala je najednom Heter.

Prihvatanje nemoguće stvari kao istine dalo joj je čudnovato snažno osećanje: ako Orovi snovi uspevaju, zašto ne bi uspevalo i sve drugo? Osim toga, nije jela još od podneva, pa su je kafa i rakija dobro uhvatile.

Zurio je i dalje.

„Već sam to radila. Na koledžu sam išla na kurseve iz psihijatrije,

pre nego što sam počela da studiram prava. Na jednom od kurseva svi smo se oprobali i kao hipnotizeri i kao subjekti. Kao subjekt pokazala sam se sasvim obično, ali sam bila odličan hipnotizer. Hipnotisaću te i reći ću ti šta da sanjaš. O doktoru Haberu — kako je bezopasan. Reći ću ti da sanjaš samo to, ništa više. Vidiš? Zar to neće biti sasvim bezbedno — najbolje što možemo u ovom trenutku?”

„Ali ja sam otporan na hipnozu. Ranije nisam bio, ali on kaže da sada jesam.”

„Zato koristi vaguskarbtidnu indukciju? Mrzim to da gledam, liči mi na ubistvo. Ja to ne mogu, ionako nisam doktor.”

„Moj zubar je koristio hipnotraku. Dobro je uspevalo. Bar mislim da jeste.” Očigledno je govorio u snu i mogao bi tako da bunca zauvek.

Nežno je kazala: „Zvuči mi kao da pružaš otpor hipnotizeru, a ne hipnozi... U svakom slučaju, možemo da pokušamo. A Ako nam uspe, mogla bih da ti dam posthipnotičku sugestiju da sanjaš jedan malecki, kako li si ono rekao, delotvorni san o Haberu. Tako da će postati iskren prema tebi i pokušati da ti pomogne. Misliš li da bi to moglo da upali? Imaš li poverenja?”

„Mislim da bih ionako morao malo da odspavam”, kazao je. „Mo... moraću ponekad da spavam. Mislim da ne mogu da izdržim i noćas. Ako misliš da možeš da uspeš sa hipnozom...”

„Mislim da mogu. Ali slušaj, imaš li ti ovde nešto za jelo?”

„Da”, kazao je dremljivo., Nakon izvesnog vremena se sabrao. „0, da. Izvini. Nisi jela. Dok si dolazila. Ima vekna hleba.” Kopao je po policama ormarića, izneo hleb, margarin, pet tvrdo kuvanih jaja. konzervu tunjevine i malo uvele salate. Ona je pronašla dva limena tanjirića, tri viljuške različite veličine i britvu. „Jesi li ti jeo?” pitala je. Nije bio siguran. Zajedno su spremili jelo, ona je sedela na stolici pored stola, a on je stojao. Izgledalo je kao da ga stojanje rasanjuje; pokazalo se da je bio vrlo gladan. Sve su morali da podele po pola, čak i peto jaje.

„Baš si ti dobra”, kazao je.

„Ja? Zašto? Misliš, zato što sam došla ovamo? Uh, sranje, uplašila sam se. Od te promene sveta u petak! Morala sam da isteram stvari na čistac. Pazi, dok si ti sanjao baš sam gledala u bolnicu u kojoj sam se rodila, s druge strane reke, a onda je odjednom nije bilo tamo i nikada nije ni postojala.”

„Mislio sam da si sa istoka”, kazao je. U tom trenutku nije se baš najbolje držao teme.

„Ne.” Pažljivo je očistila konzervu tunjevine i polizala nož. „Iz Portlanda. A sada dvaput. U dve različite bolnice, Hriste! Ali tu sam začeta i rođena. Kao i moji roditelji. Otac mi je bio crnac, a majka belkinja. To je baš onako zanimljivo. On je bio pravi zagriženi pripadnik crnačkog pokreta otpora, sedamdesetih godina, znaš, a ona je bila hipi. On je poticao iz siromašne porodice iz

Albine, a ona je bila ćerka uglednog advokata iz gornjeg Portlanda. Otpadništvo od društva, odavanje drogama, sve te stvari što su se tada radile. Sreli su se na nekom političkom skupu, na demonstracijama. To je bilo u vreme dok još nisu zabranili demonstracije. Venčali su se. Ali on to nije mogao da izdrži, mislim celo stanje, ne samo venčanje. Kada sam imala osam godina, otišao je u Afriku. U Ganu, čini mi se. Mislio je da su njegovi poreklom odande, ali nije bio siguran. Od pamtiveka bili su u Luizijani, a Lelaš je bilo ime njihovog robovlasnika. Francusko ime. Znači kukavica. Išla sam na francuski u srednjoj školi zato što imam francusko ime.” Zakikotala se. „Uglavnom, otišao je. A jedna Eva sva se nekako slomila. To mi je majka. Nikada nije želela da je zovem majko ili mama ili tako, to bi bila posesivnost osnovne porodice iz srednje klase. Zato sam je zvala Eva. Živele smo jedno vreme gore na Maunt Hudu u nekoj vrsti komune, o Hriste! Kako je zimi bilo hladno! Ali policija ju je rasturila, kazali su da se radi o antiameričkoj delatnosti. Posle toga počela je da se provlači kroz život, pravila je finu grnčariju kada bi se dokopala grnčarskog točka i peći, ali uglavnom je pomagala po malim prodavnicama, restoranima i tome slično. Ti ljudi mnogo su pomagali jedni drugima. Stvarno mnogo. AR nikako nije mogla da se otkači od jakih droga, navikla se. Izvukla bi se na godinu dana, a onda paf! Progurala je kroz Pomor, ali u trideset osmoj uzela je prijavu iglu i to ju je ubilo. A neka sam prokleta, ali tada se pojavila njena porodica i preuzela me. Nikada ih pre toga nisam ni videla! Poslali su me na koledž i studije prava. Svake godine na badnje večer idem da ručam s njima. Ja sam njihov crnčuga za izložbu. Ali ono što me stvarno pogađa to je što ne mogu zapravo da odredim koje sam boje. Mislim, otac mi je bio crn, baš crn — oh, imao je on i nešto bele krvi, ali bio je crn — a majka mi je bila bela, ali ja nisam ni jedno ni drugo. Vidiš, otac je stvarno mrzeo majku jer je bela. Ali ju je i voleo. Ali mislim da je ona više volela to što je on crn nego njega samoga. Pa gde to mene ostavlja? Nikada nisam uspela da otkrijem.”

„Smeđa”, kazao je nežno, stojeći iza njene stolice.

„Kao sranje.”

„Kao zemlja.”

„Jesi li i ti Portlandčanin? Isto tako?” „Da.”

„Ništa ne čujem od tog vražjeg potoka. Mislila sam da bi u prirodi trebalo da je tiho. Produži!”

„Ali sada, imao sam tako mnogo detinjstva”, kazao je. „O kojem da ti pričam? U jednom od njih oba roditelja su mi umrla tokom prve godine Pomora. U drugom Pomora nije ni bilo. Ne znam... Ni jedan od njih nije mnogo zanimljiv. Mislim, nema šta da se priča. Uvek sam se samo trudio da preživim.”

„Pa, to i jeste glavno.”

„Postaje sve teže. Pomor, a sada Stranci...” Slabašno se na smejao. Ali, kada se okrenula i pogledala mu lice, bilo je umorno i žalosno.

„Ne mogu da poverujem da si ih sanjao. Prosto ne mogu. Toliko dugo ih se plašim, već šest godina. Ali znala sam da jesi, čim sam pomislila na to, jer nije ih bilo u tom drugom... toku vremena, ili o čemu se već radi. Ali, u stvari, nisu oni ništa gori od one grozne prenaseljenosti. Onaj užasni stančić u kome sam živela s još četiri žene u devojačkom naselju, za ime boga! Pa vožnja u onoj odvratnoj podzemnoj, a zubi su mi bili užasni, i nikada nije bilo ničega poštenog za jelo, a uvek ni upola onoga koliko je potrebno. Znaš li da sam tada imala 101 funtu, a sada imam 122. Od prošlog petka dobila sam dvadeset i jednu funtu!”

„Tako je. Bila si strašno tanka kada sam te prvi put video. U tvom advokatskom uredu.”

„I ti si bio. Izgledao si neuhranjeno. Samo što su i svi ostali bili takvi, pa nisam obratila pažnju. A sada izgledaš kao da bi bio prilično čvrst tip, samo kada bi se naspavao.”

Nije rekao ništa.

„Kada bolje razmislim, i svi ostali izgledaju mnogo lepše. Pazi. Ako ne možeš da sprečiš to što činiš, a to bar malo poboljšava stvari, onda uopšte ne treba da osećaš krivicu. Možda su tvoji snovi neka vrsta novog načina evolucije. Direktna linija. Preživljavanje najjačih i tome slično. Ubrzani put.”

„Oh, mnogo gore”, kazao je istim plitkim, budalastim tonom; seo je na krevet. „Da li — ” zamučao je nekoliko puta. „Da li se sećaš nečega o aprilu, pre četiri godine — devedeset osme?”

„April? Ne, ništa posebno.”

„Tada je bio smak sveta”, kazao je Or. Mišićni grč iskrivio mu je lice, zadahtao je kao da nema vazduha. „Niko se toga ne seća.”

„Šta hoćeš da kažeš?” pitala je, osetivši mračni strah. April, april 1998. godine, mislila je, sećam li se aprila '98. godine? Videla je da ne može da se seti, a ž:nala je da mora; i bila je prestravljena — čega se plašila? Njega? Za njega? Skupa s njim?

„Nije to evolucija. To je samoodržanje. Ne mogu — pa, bilo je mnogo gore. Gore nego što se sećaš. Bio je to svet kao onaj prvi koji si zapamtila, s sedam milijardi stanovnika, jedino što — što je bilo gore. Izuzev nekih evropskih zemalja niko nije počeo da racionalizuje hranu dovoljno rano i uveo kontrolu zagađivanja i priraštaja, tamo u sedamdesetim. Kada smo najzad pokušali da kontrolišemo raspodelu hrane bilo je prekasno, ničega više nije bilo dovoljno, mafija je preuzela crnu berzu, svi su morali tamo da kupuju da bi imali šta da jedu, a mnogi nisu dobijali baš ništa. 1984. godine ponovo je napisao Ustav, onakav kakvog se sećaš, ali do tada je stanje postalo toliko rđavo da je bilo sve gore, više se nisu ni pretvarali da se radi o demokratiji, bila je to neka vrsta policijske države, ali nije uspelo, odmah se raspala. Kada sam imao petnaest godina sve škole su zatvorene. Nije bilo Pomora, ali je bilo epidemija, najpre dizenterija i žutica, a odmah zatim crna kuga. Ali najviše se umiralo od gladi. A onda je '93. počeo rat na Bliskom Istoku, ali bio je drugačiji. Izrael protiv Arabije i Egipta. Umešale su se sve velike sile. Jedna afrička zemlja stala je na stranu arabljana i bacila atomske bombe na dva izraelska grada, pa smo im mi pomogli da uzvrate ravnom merom i...” Neko vreme je ćutao, a zatim je produžio, očigledno nesvestan da je bilo ikakvog prekida u njegovoj priči. „Pokušavao sam da pobegnem iz grada. Želeo sam da stignem u šumski park. Bio sam bolestan. Nisam mogao dalje da idem i seo sam na stepenište kuće gore na zapadnom brdu, sve kuće bile su spaljene, ali stepenište je bilo od betone, sećam se da ie u pukotini između stepenica cvetao maslačak. Sedeo sam tamo, nisam mogao da ustanem i znao sam da i neću moći. Stalno sam zamišljao kako ustajem i odlazim, izlazim iz grada, ali bilo je to samo bunilo, povratio .bih se, ponovo video maslačak i znao da umirem. I da sve ostalo umire. A onda sam imao... imao taj san.” Glas mu je postao hrapav; sada se sasvim prigušio.

„Bilo je sve u redu”, kazao je konačno. „Sanjao sam da sam kod kuće. Probudio sam se i sve je bilo u redu. Bio sam u krevetu kod kuće. Samo što to nije bila kuća u kojoj sam ikada bio ranije, prvi put Onaj rđavi. Oh, Bože, voleo bih da se ne sećam toga. Uglavnom se i ne sećam. Ne mogu. Mnogo puta od tada govorio sam sebi da je to bio san. Da je to bio san! Ali nije bio. Ovo je. Ovo nije stvarno. Ovaj svet nije čak ni verovatan. Ono je bilo istina. Ono se dogodilo. Svi smo mi mrtvi, a pre nego što smo umrli, uništili smo svet. Ništa nije preostalo. Ništa sem snova.”

Verovala mu je i sopstvenim gnevom poricala je da veruje. „Pa šta? Zar se jedino to ikada dogodilo? Šta god da se desi, ispravno je. Valjda ne misliš da bi ti bilo dopušteno da išta uradiš što nije trebalo? Šta misliš do đavola ko si ti? Ničega nema što se ne uklapa, ništa se ne dešava što nije trebalo da se desi. Oduvek! Kakve veze ima zoveš li to stvarnošću ili snovima? Sve je to jedno — zar nije?”

„Ne znam”, kazao je Or u agoniji; prišla mu je i držala ga kao što bi držala bolesno dete ili čoveka na samrti.

Glava na njenom ramenu bila je teška; ravna, četvrtasta šaka opušteno je ležala na njenom kolenu.

„Spavaš”, kazala je. Nije se pobunio. Morala je da ga dosta jako prodrma da bi se uopšte javio. „Ne, nisam spavao”, kazao je i podigao se. „Ne.” Ponovo se spustio.

„Džordže!” Bilo je istina: upotreba tog imena zaista je pomogla. Držao je oči otvorene dovoljno dugo da bi je pogledao. „Ostani budan, ostani još samo malo budan. Želim da pokušam da te hipnotišem. Tako da možeš da spavaš.” Htela je da ga pita šta bi voleo da sanja, šta bi trebalo da hipnotičkim putem utisne na njega u vezi s Haberom, ali sada je već bio predaleko. „Cuj, sedi na krevet. Gledaj u... gledaj u plamen lampe, to bi trebalo da bude dovoljno. Ali nemoj da zaspiš.” Stavila je petrolejku na sredinu stola, između ljuski od jajeta i raznih otpadaka. „Drži pogled na njemu i nemoj spavati. Opustićeš se i osećaćeš se lako, ali nećeš zaspati, sve dok ti ne budem rekla: ‘spavaj’. Tako je. Sada se osećaš lako i udobno...” Osećala je kao da se igra glumca dok je produžavala s hipnotičkim recima. Gotovo odmah je uspela. Nije mogla da poveruje, pa ga je proverila. „Ne možeš da podigneš levu ruku”, kazala je. „Pokušavaš, ali previše je teška, ne može da se pomeri... Sada je opet laka, možeš je podići. Tako... dobro je. Uskoro ćeš zaspati. Sanjaćeš, ali to će biti samo obični, normalni snovi kakve svi imaju, a ne posebni, ne — ne delotvorni. Svi osim jednog. Imaćeš jedan delotvoran san. U njemu...”

zastala je. Iznenada se uplašila; obuzela ju je ledena slabost. Sta to radi? Nije to bila igra, zabava, tu budale ne treba da se mešaju. Bio je u njenoj vlasti: njena moć bila je nezamisliva. Kakve se to užasne odgovornosti prihvatila?

Osoba koja, poput nje, veruje da se stvari međusobno uklapaju, da postoji celina u kojoj sudeluje svaki pojedinac i da time što je njen deo pojedinac jeste celina: takva osoba nema želju da izigrava Boga. Samo oni koji poriču svoje biće žude da igraju Boga.

Ali bila je uhvaćena u toj ulozi i sada joj nije bilo odstupnice. „U tom jednom snu, sanjaćeš da... da je dr Haber dobroćudan, da neće da te povredi i da će biti iskren sa tobom.” Nije znala šta da kaže. kako to da kaže, jer je znala da sve što izgovori može da pođe pogrešno. „! sanjaćeš da Stranci više nisu na Mesecu”, dodala je žurno; ipak je mogla da skine i taj teret s njegovih razmena. „A ujutro ćeš se probuditi sasvim odmoran. Sve će biti u redu. A sada: spavaj.”

Uh, sranje, zaboravila je da mu prvo kaže da legne.

Kliznuo je kao dopola ispunjen jastuk, nežno, prema napreci j postrance, sve dok se nije pretvorio u veliku, toplu, nepomičnu hrpu na podu.

Sigurno nije bio teži od 150 funti, ali što se tiče njegovog pomaganja da ga stavi na ležaj, mogao je biti i uginuli slon. Morala je prvo da mu namakne noge, pa onda glavu, da ne bi prevrnula krevet; završio je preko vreće za spavanje, naravno, a ne u njoj. Izvukla ju je, pritom ponovo zamalo prevrnula krevet i raširila je preko njega. Sve to vreme on je spavao, čvrsto spavao. Izgubila je dah, preznojila se i uzrujala. On nije.

Sela je za sto i povratila dah. Malo kasnije upitala se šta da radi. Počistila je ostatke večere, podgrejala vodu, oprala tacne, viljuške, britvu i šoljice. Naložila je vatru u peći. Pronašla je na polici nekoliko knjiga, džepna izdanja koja je verovatno pokupio u Linkoln Sitiju, da bi se rasonodila tokom dugog bdenja. Nema krimi—priča punih zagonetki, do vraga, baš bi volela dobre krimiće. Bio je tu neki roman o Rusiji. Zahvaljujući Svetskom Paktu, američka vlada nije se više pretvarala da između Jerusalima i Filipina nema ničega, jer bi to moglo ugroziti Američki Način Života; zato su se poslednjih par godina ponovo mogli kupiti laki japanski papirnati suncobrani, indijski miomiris, ruski romani i druge stvari. Prema predsedniku Merdlu, novi način života bilo je bratstvo naroda.

Ova knjiga, koju je napisao neko čije se ime završavalo na „evski”,

bila je priča o životu u jednom malom mestu na Kavkazu u vreme godina Pomora i nije bila baš prijatna za čitanje, ali ju je dirnula; čitala je od deset sati do pola tri. Sve to vreme Or je čvrsto spavao i jedva se misao; lagano je i tiho disao. Podigla bi pogled sa kavkaskog sela i spazila njegovo lice, zlatasto i senovito u mutnoj svetlosti lampe, daleko. Ukoliko je i sanjao, bili su to mirni i brzi snovi. Nakon što su u kavkaskom selu svi pomrli osim seoskog idiota (čija ju je savršena pasivnost pred neizbežnim neprekidno podsećala na njenog sadruga), probala je da popije malo podgrejane kafe, ali je ona imala ukus sapunice. Zatim je otišla do vrata i neko vreme stojala pored dovratka, slušajući kako potok urla i poje: slava va vjeki vjekova! Bilo je neverovatno da je tu strahotnu buku pravio stotinama godina pre njenog rođenja i da će to činiti sve dok budu postojale planine. Ali najčudniji od svega, sada u ovaj pozni noćni čas, u potpunoj tišini šume, bio je neki udaljeni zvuk koji kao da je dopirao negde izdaleka uz tok, nalik raspevanim dečjim glasovima, sladak i čudan.

Uzdrhtala je; zatvorila je vrata pred glasovima nerođene dece koja su pevala u vodi i okrenula se malo, toploj sobi i čoveku koji je unutra spavao. Uzela je knjigu o kućnom stolarstvu koju je očigledno kupio da bi imao čime da se bavi dok je u kućici, ali je ona počela da je uspavljuje. Pa, što da ne? Zašto bi morala da ostane budna? Ali gde da spava?

Trebalo je da ostavi Džordža na podu. Ne bi ni primetio. Nije bilo pošteno, imao je i krevet i vreću za spavanje.

Skinula je sa njega vreću za spavanje i zamenila je njegovim mantilom i svojom jaknom. Nije ni mrdnuo. Nežno ga je pogledala, a onda se uvukla u vreću za spavanje dole na podu. Hriste, ala je na podu bilo hladno. I tvrdo. Nije dunula u lampu daje ugasi. Ili se petrolejke gase uvrtnjem fitilja? Jedno od toga smelo se učiniti, a drugo ne. Sećala se iz komune. Ali nije mogla da se seti šta. Uuuuh SRANJE što je bilo hladno ovde dole.

Hladno, hladno. Tvrdo, Previše svetlosti. Sunce je izlazilo kroz razigrane i ustreptale krošnje. Preko kreveta. Pod se tresao. Brda su mrmijala i sanjala da se obrušavaju u more, a preko brda, slabašno i zastrašujuće, sirene udaljenih gradova zavijale su i zavijale i zavijale.

Ustala je. Vukovi su zavijali i dozivali kraj sveta.

Svetlost zore ulazila je kroz prozor i sve prekrivala zaslepljujućim sjajem. Zaronila je u bujicu svetlosti i našla sanjara opruženog potrbuške, još uvek usnulog. „Džordže! Probudi se! O, Džordže, molim

te probudi se! Nešto nije u redu.”

Probudio se. Nasmehio joj se dok se budio.

„Nešto nije u redu — sirene — šta je to?”

Još uvek napola u snu, kazao je bez osećanja: „Sleteli su.”

Jer učinio je tačno ono što mu je rekla. Rekla mu je da sanja da Stranci više nisu na Mesecu.

8

Nebo i Zemlja nisu ljudski.

- Lao Ce: V

U drugom svetskom ratu jedini deo američkog kontinenta koji je pretrpeo direktan napad bila je država Oregon. Neki od japanskih balona izazvali su požar u priobalnom delu šume. U prvom interstelarnom ratu jedini napadnuti deo američkog kontinenta bila je država Oregon. Krivica bi se mogla prebaciti na tamošnje političare: istorijska uloga senatora Oregona je da tera sve ostale senatore da pobesne, a vojni maslac nikada se nije mazao preko hleba te države. Oregon ne nagomilava nikakve zalihe izuzev sena, u njemu nema lansirnih rampi za projekte, niti baza koje drži NASA. Potpuno je nebranjen. Balistički projektili za odbranu od Stranaca krenuli su iz ogromnih podzemnih kompleksa u mestu Vala Vala u Vašingtonu i Raund Velija u Kaliforniji. Iz Ajdahoa, koji većim delom pripada Vazдушnim snagama SAD, ogromni nadzvučni XXTT—9900 krenuli su urlajući prema zapadu, uništavajući svaku bubnu opnu od Bojza do San Velija, da bi patrolirali u potrazi za brodovima Stranaca koji bi mogli da promaknu kroz nepogrešivu mrežu BPOS.

Nakon što su ih brodovi Stranaca odbili, jer nosili su uređaje kojima su preuzeli kontrolu nad sistemom za navođenje projektila, BPOS su skrenuli negde u središtu stratosfere i vratili se da bi počeli da se ruše i eksplodiraju tu i tamo po državi Oregon. Stihija je besnela po sušnim istočnim padinama Kaskadnih planina. Vatrene oluje prebrisale su Gold Bič i Dalas. Portland nije pretrpeo direktan pogodak; ali, zalutala nuklearna bojeva glava BPOS-a pogodila je Maunt Hud u blizini starog kratera i izazvala buđenje uspavanog vulkana. Odmah su se otvorile fumarole i započeli potresi, a do podneva prvog dana invazije Stranaca, prvog aprila, dana budala, na severozapadnoj strani planine pojavilo se grotlo i započela je silovita erupcija. Usplamtela lava potekla je niz padine na kojima više nije bilo ni snega, ni šuma i ugrozila naselja Zigzag i Rododendron. Od pepela je počeo da se formira krater, a vazduh u Portlandu, udaljenom četrdeset milja, uskoro je potamneo od dima. Kada je palo veče, a vetar promenio smer i počeo da duva prema jugu, niži slojevi vazduha nešto su se pročistili i otkrili tmurno narandžasto svetlucanje erupcije u oblacima na istoku.

Nebom punim kišnih kapi i pepela grmele su eskadre XXTT—9900 koje su uzalud tragale za brodovima Stranaca. Druge grupe bombardera i lovaca još uvek su pristizale sa istočne obale i iz prijateljskih zemalja Pakta; avioni su često greškom obarali jedni druge. Zemlja je podrhtavala od zemljotresa, pogodaka bombi i padova aviona. Jedan brod Stranaca sleteo je osam milja daleko od grada, pa su jugozapadne četvrti pretvorene u pepeo dok su mlazni bombarderi metodično pustošili oblast od jedanaest kvadratnih milja u kojoj je trebalo da se nalazi brod Stranac. U stvari, stigla je vest da on više nije tamo. Ali, nešto se moralo učiniti. Bombe su greškom padale i na mnoge druge delove grada, kao što se to dešava kada mlažnjaci bombarduju. U predgrađu nije bilo čitavog stakla ni na jednom prozoru. Umesto toga, ono je rasprsnuto ležalo po ulicama predgrađa, u slojevima dubokim jedan do dva inča. Izbeglice iz jugozapadnog Portlanda morale su proći kroz sve to; žene su nosile svoju decu i plaćući od bola hodale u tankim cipelama prepunim razbijenog stakla.

Vilijam Haber stojao je pored velikog prozora svojeg ureda u Oregonskom onirološkom institutu i posmatrao plamsanje vatre dole kod pristaništa i zakrvavljeno sevanje erupcije. Na tom prozoru još uvek je bilo stakla; ništa se nije srušilo niti eksplodiralo u blizini Vašington Parka, a potresi koji su razarali čitave zgrade dole pored reke do sada su ovde na bregu samo zveketali prozorskim okvirima. Jedva čujno mogao je da opazi riku slonova preko u Zoo—vrtu. Na severu povremeno su se pojavljivale i nestajale pruge neobične ljubičaste svetlosti, možda u oblasti u kojoj se Viliameta uliva u Kolumbiju; u pepeljavom, magličastom sumraku bilo je teško utvrditi položaj bilo čega. Velike delove grada nestanak struje ostavio je u potpunom mraku; drugi delovi slabašno su svetlucali, iako ulične svetiljke nisu bile uključene.

U zgradi instituta nije više bilo nikoga.

Haber je proveo ceo dan pokušavajući da pronađe Džordža Ora. Kada se čitava potraga pokazala uzaludnom, a nastavak postao nemoguć zbog hysterije i sve većih razaranja koja su zahvatila grad, došao je u institut. Veći deo puta morao je da pređe peške i otkrio je da je to iskustvo bilo vrlo neprijatno. Čovek na njegovom položaju, s toliko mnogo dužnosti, imao je, naravno, baterijski auto. Ali baterija mu se putem ispraznila, a on nije mogao da dospe do punjača, jer je gužva na ulicama bila prevelika. Morao je da izađe i pođe peške, nasuprot gomili, sučeljavajući se sa svima, posred njih. Bilo je mučno. Nije voleo gomilu. Ali onda je gomila nestala i on je nastavio da ide

sasvim sam širokim površinama prekrivenim travnjacima, drvećem i žbunjem: a to je bilo mnogo gore.

Haber je uvek sebe smatrao usamljenim vukom. Nikada nije poželeo venčanje niti bliska prijateljstva. Izabrao je naporna istraživanja koja se izvode dok svi spavaju, izbegavao je vezivanje za ljude. Svoj seksualni život sveo je gotovo isključivo na poznanstva na jednu noć, ponekad s ženama, a ponekad s mladićima; znao je u koje barove, bioskope i saune da ide da bi dobio ono što želi. Došao bi do toga i ponovo se oslobodio, pre nego što bi se u njemu ili onoj drugoj osobi mogla razviti ikakva potreba za onim drugim. Cenio je svoju nezavisnost, svoju slobodnu volju.

Ali otkrio je da je užasno biti sam, sasvim sam u ogromnom, ravnodušnom parku, dok je žurio, gotovo trčao u pravcu instituta, jer nije inače imao gde da pođe. Stigao je, a institut je bio potpuno miran, potpuno napušten.

Gospođica Krauč držala je tranzistorski radioprijemnik u fioci svoga stola. Uzeo ga je i polako uključio, da bi mogao da čuje poslednje vesti, ili bar bilo kakav ljudski glas.

U institutu imao je sve što mu je potrebno: na desetine kreveta, hranu — sendviče i bezalkoholna pića u automatima, za one koji su radili po celu noć u laboratorijama za istraživanje snova. Ali nije bio gladan. Umesto toga, osećao je neku vrstu apatije. Slušao je radio, ali radio nije želeo da sluša njega. Bio je sasvim sam, a u osamljenosti ništa nije delovalo stvarno. Bio mu je potreban neko, bilo ko, s kim bi mogao da razgovara, morao je nekome ispričati šta oseća da bi znao da išta oseća. Taj strah od ostajanja sa samim sobom bio je toliko jak da ga je zamalo nagnao da izađe iz instituta i ode do gomile, ali apatija je bila još jača od straha. Ništa nije učinio, a noć se spuštala.

Iznad Maunt Huda crvenkasti odsjaj ponekad bi se užasno proširio, a zatim bi ponovo izbledeo. Nešto veliko pogodilo je jugozapadni deo grada, na mestu koje se nije moglo videti iz ureda i uskoro je oblake odozdo obasjao plavkasti sjaj koji kao da se uzdizao iz tog pravca. Uz stepenice dolazili su ljudi, nije ih čuo do tog trenutka. Na trenutak samo je zurio u njih.

„Dr Haber“, kazao je jedan od njih.

Bio je to Or. „Bilo je krajnje vreme“, kazao je Haber gorko. „Gde si kog vruga bio celog dana? Dođi!”

Or se popeo šepajući; leva strana lica bila mu je otečena i

raskrvavljena, usne su mu bile rasečene, a izgubio je i polovinu prednjih zuba. Žena je delovala manje izubijano, ali iscrpljenije: oči su joj bile staklaste a kolena klecava. Or joj je pomogao da sedne na ležaj. Haber je glasno, profesionalnim glasom kazao: „Dobila je udarac u glavu?”

„Ne. Bio je ovo dugačak dan.”

„Dobro mi je”, promrljala je žena, malo drhteći. Or je bio brz i brižljiv dok joj je skidao užasno blatnjave cipele i pokrivač od kamilje dlake koji se nalazio na ležaju. Haber se upitao ko je ona, ali tome je posvetio samo uzgrednu misao. Ponovo je počinjao da funkcioniše. „Neka se odmori tu, biće joj dobro. Dođi, uredi se. Celog dana sam te tražio. Gde si bi?”

„Pokušavao sam da se vratim u grad. Zahvatila nas je neka vrsta bombardovanja, razneli su put baš ispred kola. Puno su se tumbala. Mislim da su se prevrnula. Heter je bila iza mene i zaustavila je na vreme, tako da njena kola nisu bila oštećena, pa smo nastavili u njima. Ali morali smo da pođemo autoputem Sanset, jer je 99 bio sav razrovan, a onda smo morali da ostavimo kola na barikadama u blizini ptičarnika. Posle smo pešačili kroz park.”

„Odakle do vraga dolazite?” Haber je pustio vruću vodu da teče u lavabo svojeg toaleta i sada je pružao Oru peškir koji se pušio, da ga nasloni na svoje raskrvavljeno lice.

„Iz kućice. Na primorskim planinama.”

„Šta ti se dogodilo s nogom?”

„Povredio sam se kada su se kola prevrnula, čini mi se. Čujte, jesu li već stigli u grad?”

„Ako vojska nešto i zna, ništa ne govori. Jedino kažu da su se veliki brodovi raspali u male, pokretne jedinice kada su sleteli, nešto nalik helikopterima, i da su se razišli svuda. Prekrili su čitavu zapadnu polovinu države. Javljano je da se sporo kreću, ali ako su i uspeli da obore nekog od njih, ništa ne javljaju.”

„Videli smo jednu.” Orovo lice izronilo je iz peškira, prekriveno ogrebotinama, ali manje strašno, sada kada su krv i blato skinuti. „Mora da se radilo o tome. Mala, srebrnasta stvar, na otprilike trideset stopa iznad pašnjaka kod Severne zaravni. Izgledalo je kao da nekako skakuće. Nije delovala zemaljski. Da li se Stranci bore protiv nas, obaraju li avione?”

„Na radiju ne kažu. Nije javljeno ni o kakvim gubicima, osim među civilima. Dođi da uzmeš malo kafe i da jedeš. A onda, boga mu, imaćemo terapijsku seansu usred pakla i dokrajčićemo ovu idiotsku zbrku koju si napravio.” Pripremio je injekciju natrijum pentotala, a onda je uzeo Orovu ruku i ubrizgao sredstvo bez opomene ili izvinjenja.

„Zato sam i došao ovamo. Ali ne znam...”

„Da li možeš to da uradiš? Možeš. Dođi!” Or se ponovo naginjao nad ženom. „Ona je dobro. Spava, nemoj je uznemiravati, samo joj još to treba! Dođi!” Odveo je Ora do automata za hranu i dao mu sendvič s junetinom, sendvič s jajima i paradajzom, dve jabuke, četiri režnja čokolade i dve šoljice kafe. Seli su za sto u laboratoriji za snove broj jedan i gurnuli u stranu naslagane karte za pasijans koje je neko ostavio u zoru, kada su sirene počele da zavijaju. „Dobro. Jedi. A sada, ako misliš da te očekuje raščišćavanje ove zbrke, možeš to slobodno da zaboraviš. Radio sam na augmentoru i on može da obavi taj posao umesto tebe. Došao sam do modela, šablona emisija tvoga mozga tokom delotvornog sna. Ono u čemu sam grešio čitavih mesec dana bilo je traganje za jedinstvenim antitetom, talasom Omega. Ne postoji takav. Radi se prosto o obliku koji se stvara kombinovanjem drugih talasa, a tokom poslednjih nekoliko dana, pre nego što se stvorio ovaj pakao, najzad sam uspeo. Ciklus traje devedeset sedam sekundi. Tebi to ništa ne znači, iako to radi tvoj prokleti mozak. Da kažemo ovako: dok ti delotvorno sanjaš, čitav tvoj mozak uključen je u složeni sinhronizovani oblik emisija kome je potrebno devedeset i sedam sekundi da bi se dovršio i ponovo otpočeo, neka vrsta efekta kontrapunkta koji je u odnosu na običan dijagram d—stanja ono što je Bahova velika fuga u odnosu na ringe—ringe—raja. Oblik je neverovatno složen, a opet postojan i uvek se vraća. Zbog toga mogu ti ga dati direktno, i to pojačanog. Augmentor je podešen, spreman za tebe, najzad će se stvarno slomiti s tvojom glavom! Ovoga puta kada budeš sanjao, stvarno ćeš dobro da sanjaš, mali! Dovoljno dobro da zaustaviš ovu šašavu invaziju i glatko nas prebaciš u drugi kontinuum, gde možemo da počnemo iz početka. Znaš, ti u stvari to radiš. Ne menjaš ni stvari, ni živote; prebacuješ čitav kontinuum.”

„Baš je lepo što najzad mogu da razgovaram s vama o tome”, kazao je Or. Pojeo je sendviče neverovatnom brzinom, i pored rasečene usne i razbijenih zuba i sada je tamanio tablu čokolade. Bilo je možda ironije u onome što je kazao, ali Haber je bio previše zauzet da bi se time uznemiravao.

„Slušaj. Da li se ova invazija dogodila tek tako, ili zato što si propustio da dođeš ovamo?”

„Sanjao sam je.”

„Dopustio si sebi nekontrolisani delotvorni san?” Haber je dopustio da mu se srdžba pokaže u glasu. Ponašao se previše pokroviteljski, previše blago prema Oru. Orova neodgovornost bila je uzrok smrti mnogih nevinih ljudi, vinovnik nereda i panike u gradu, morao se suočiti s onim što je počinio.

„Nije bio”, upravo je počinjao Or, kada je stigla zaista velika eksplozija. Zgrada je poskočila, zazvečala, zatreštala, elektronski uređaji poskakali su oko redova praznih kreveta, kafa je pljusnula u šojnicama. „Je li to bio vulkan ili vazdušne snage?” kazao je Or i usred zbunjenosti koju je, sasvim prirodno, eksplozija izazvala u njemu, Haber je primetio da Or uopšte nije izgledao zbunjeno. Reakcije su mu bile potpuno nenormalne. U petak došao je do ruba sloma zbog najobičnijeg etičkog pitanja; ovde u sredu, u centru Armagedona, bio je hladan i smiren. Kao da nije imao ličnih strahova. Ali morao ih je imati. Ako se Haber plašio, naravno da je to morao i Or. Znači da je potiskivao strah. A da li je možda mislio, upitao se Haber iznenada, pošto je sanjao invaziju, da je sve ovo samo san?

Šta ako i jeste?

Ciji?

„Bolje da se vratimo gore”, kazao je Haber i ustao. Osećao je sve vreće nestrpljenja i nervozu; uzbuđenje je postalo preveliko. „Ko je uopšte ta žena s tobom?”

„To je gospođica Lelaš”, kazao je Or s čudnim pogledom. „Advokat. Bila je ovde u petak.”

„Kako to da je s tobom?”

„Tražila me je, došla je do kućice za mnom.”

„Moći ćeš sve to da objasniš i kasnije”, kazao je Haber. Nije bilo vremena za traćenje na takve trivijalnosti. Morali su da beže, da se sklanjaju iz sveta prepunog vatre i eksplozija.

Čim su ušli u Haberov ured staklo na ogromnom dvostrukom prozoru raspršio se uz oštar, pevuckavi zvuk i divovsko isisavanje vazduha; oba čoveka povučena su prema prozoru kao prema otvoru usisivača. Onda je sve pobeležilo: sve. Obojica su se srušili.

Nijedan od njih nije mogao ništa da čuje.

Kada je ponovo progledao, Haber se pridigao, oslanjajući se o sto. Or je već bio pored ležaja i pokušavao da smiri unezverenu ženu. Bilo je hladno u uredu: prolećni vazduh ispunila je vlažna studen, koja je potekla iz praznih prozora; vazduh se osećao na dim, izgorelu instalaciju, ozon, sumpor i smrt. „Trebalo bi da siđemo do podruma, zar ne?” kazala je gospođica Lelaš staloženo, iako se užasno tresla.

„Samo napred!” rekao je Haber. „Mi moramo da ostanemo ovde još neko vreme.”

„Da ostanete ovde?”

„Augmentor je ovde. On se ne može uključivati i isključivati kao portabl TV. Siđite u podrum, pridruzićemo vam se kada budemo mogli.”

„Zar ćete ga sada uspavati?” upitala je žena kada se drveće niz breg iznenada raspršio u blistavo žute lopte plamena. Erupciju Maunt Huda sasvim su zaklonili bliži događaji; ali, u poslednjih nekoliko minuta zemlja je blago podrhtavala, neka vrsta sveopšteg propadanja koja je umove i ruke primoravala da saosećajno zadrhte.

„Jebem li ga ako neću. Odlazite. Siđite do podruma, potreban mi je ležaj. Lezi, Džordže... Čujte, vi, u podrumu, odmah pored nastojnikove prostorije, videćete vrata na kojima piše ‘Generator za slučaj opasnosti’. Uđite tamo i nađite ručicu UKLJUČENO. Držite ruku na njoj i ukoliko se svetla pogase uključite je. Potreban je jak pritisak na gore. Pođite!”

Otišla je. Još uvek je drhtala i smešila se. Kada je polazila na trenutak je dotakla Orovu ruku i kazala: „Prijatno sanjaj, Džordže.”

„Ne brini”, kazao je Or, „sve je u redu.”

„Umukni”, izdrao se Haber, pustio je hipnotraku koju je snimio, ali Or uopšte nije obraćao pažnju na nju, a od buke eksplozija i urlanja plamena glas se jedva čuo. „Zatvori oči!” Naredio je Haber, spustio šaku na Orov vrat i pojačao zvuk. „OPUŠTENO”, kazao je njegov sopstveni glas. „OSEĆAŠ SE UDOBNO I OPUŠTENO. UĆI ĆEŠ U...” Zgrada je poskočila poput nemirnog jagnjeta i zaustavila se, naherena. Nešto se pojavilo u prljavo—crvenom, mutnom odsjaju koji je dopirao iza prozora bez okana: obli, krupni objekat, koji se nekako skakutavo kretao kroz vazduh. Išao je pravo prema prozoru. „Moramo izaći odavde!” zaurlao je Haber, nadjačavajući sopstveni glas i onda shvatio da je Or već hipnotisan. Isključio je traku i nagao se, da bi mogao da govori u Orovo uvo. „Zaustavi invaziju!” Zaurlao je. „Mir, mir, sanjaj da

smo u miru sa svima! A sad spavaj! A sad spavaj! Antverp!” I uključio je augmentor.

Ali nije imao vremena da pogleda Orov EEG. Ovoidni oblik uzdizao se odmah pored prozora. Njegov zatubasti vršak, mutno osvetljen odrazima grada u plamenu, bio je uperen pravo u Habera. Čučnuo je pored ležaja, osećajući se užasno meko i izloženo, pokušavajući da zaštiti augmentor sopstvenim slabim mesom, pružajući ruke preko njega. Okrenuo se preko ramena da bi video brod stranaca. Približavao se. Vrh, koji je izgledao kao podmazani čelik, srebrn s prugama ljubičastog preliva, ispunio je ceo prozor. Začuo se zvuk lomljenja, drobljenja kada se prozor sabio u sopstveni okvir. Haber je glasno zajecao od strave, ali je ostao pružen između Stranca i augmentora.

Sa vrha koji se zaustavljao izbio je dugački, tanki pipak, koji se kretao ispitivački kroz vazduh. Njegov kraj koji se uzdizao poput kobre okretao se nasumca, a onda se uperio prema Haberu i zaustavio. Na nekih desetak stopa daljine visio je u vazduhu, uperen u njega nekoliko sekundi. Onda se uz šištanje i škljocanje uvukao kao drvodeljin metar na uvlačenje, a iz broda dopro je visoki zvuk hujanja. Metalni ram prozora zacvileo je i savio se. Vrh broda zavrteo se i otpao na pod. Iz otvora koji je zinuo nešto se pojavilo.

Bila je to, pomislio je Haber u stravi koja je prebrisala sva osećanja, džinovska kornjača. Onda je shvatio da je stvorenje zatvoreno u neku vrstu odela, koje mu je davalo ogromni zelenkasti, oklopljeni, bezizražajni izgled džinovske morske kornjače koja se osovila na zadnje noge.

Stojao je sasvim nepomičan u blizini Haberovog radnog stola. Vrlo lagano podigao je levu ruku i uperio u njega metalni uređaj s otvorom na kraju.

Suočio se s smrću.

Ravan, bezbojni glas dopro je negde iz lakatnog zbloba. „Ne čini drugima ono što ne želiš da učine tebi”, kazalo je stvorenje.

Heber je zurio, srce mu je zastalo.

Ogromna, masivna metalna ruka ponovo se podigla. „Pokušavamo da stignemo miroljubivo”, kazao je lakat ravnim glasom. „Molimo obavestite ostale da je ovo miroljubiv dolazak. Nemamo nikakvog oružja. Veliko samouništavanje posledica je bezrazložnog straha. Molimo prekinite da uništavate sebe i druge. Nemamo nikakvog

oružja. Mi smo neagresivna neratoborna vrsta.”

„Ja... ja... ja... ne mogu da kontrolišem vazdušne snage”, promućao je Haber.

„S osobama u letećim vozilima kontakt je upravo u toku.”, kazao je lakat stvorenja. „Je li ovo vojna instalacija.”

Oblik rečenice govorio je da se radi o pitanju. „Ne”, kazao je Haber. „Ne, ništa slično...”

„Onda oprostite nedozvoljeno ometanje.” Ogromna, oklopljena figura malo se pokrenula i kao da je oklevala. „Sta jeste uređaj”, kazalo je stvorenje, pokazujući desnim laktom aparaturu povezanu s glavom spavača.

„Elektroencefalograf, mašina koja snima električnu aktivnost mozga...”

„Vredno”, kazao je Stranac i kratko, suzdržano zakoračio prema ležaju, kao da želi da bolje pogleda. „Osoba—pojedinač je iahklu’. Mašina za snimanje to možda snima. Je li cela vaša vrsta sposobna za iahklu’.”

„Ne... ne poznajem taj pojam, možete li opisati...”

Figura se malo pokrenula, podigla levi lakat iznad glave (koja, kao kod kornjače, jedva da je virila iznad silnih, zakrivljenih ramena oklopa) i kazala: „Molimo oprostite. Neprevodivo pomoću mašine za prevođenje izumljene žurno u vrlo—bliskoj—prošlosti. Molimo oprostite. Neophodno je da u vrlo—bliskoj—budućnosti što brže produžimo prema drugima odgovornim osobama— —pojedincima zahvaćenim panikom i u položaju da uništavaju sebe i druge. Hvala vam mnogo.” Onda je otpuzalo natrag u nos broda.

Haber je gledao kako krupni, obli tabani njegovih stopala nestaju u mračnoj šupljini.

Nos kupe odskočio je sa poda i pametno se uvrnuo na svoje mesto: Haber je imao živ utisak da stvar ne funkcioniše mehanički, već vremenski i da je ponovila svoju radnju unazad, kao film pušten unatraske. Brod Stranaca povukao se, potresao ured i uz jeziv zvuk istrgao ostatak prozorskog okvira, a onda je nestao napolju, u mutnoj tmini.

Haber je shvatio da je krešendo eksplozija minuo; u stvari bilo je prilično tiho. Sve je malo podrhtavalo, ali to je bilo zbog planine, a ne bombi. Sirene su zavijale na drugoj strani reke, daleke i usamljene.

Džordž Or bio je nepomičan na ležaju, disao je nepravilno, posekotine i otekline ružno su se isticale na bledilu njegovog lica. Pepeo i dim još uvek su se kovitlali u ledenom, zagušljivom vazduhu koji je dopirao kroz razmrskani prozor. Ništa se nije izmenilo. Ništa nije popravio. Da li je do sada išta i stigao da učini? Pod sklopljenim kopcima oči su se još uvek blago pokretale; i dalje je sanjao. Ali drugo nije ni mogao, augmentor je nadjačavao impulse njegovog sopstvenog mozga. Zašto nije promenio kontinuum, zašto nije sve prebacio u svet mira, kao što mu je Haber naložio? Znači da hipnotička sugestija nije bila dovoljno jasna ili snažna. Moraju početi iz početka. Haber je isključio augmentor i triput izgovorio Orovo ime.

„Nemoj ustajati, augmentor je još uvek povezan s tobom. Šta si sanjao?”

Or je govorio dremljivo i sporo, još uvek ne sasvim razbužen. „Onaj... Neki Stranac bio je ovde. Ovde unutra. U uredu. Izišao je kroz nos jednog od njihovih skakutavih brodova. U prozoru. Vi i on ste razgovarali.”

„Ali to nije san! To se stvarno dogodilo! Boga mu, sve moramo ispočetka. Možda je ono pre par minuta bilo atomski udar, moramo preći u drugi kontinuum, mogli bismo pomreti od izlaganja zračenju...”

„Oh, ne ovoga puta”, kazao je Or ustajući i iščešijavajući prstima elektrode iz kose kao da su crknute vaši. „Naravno da se dogodilo. Deiotvorni san je stvarnost, dr Haberu.”

Haber je zurio u njega.

„Pretpostavljam da je vaš augmentor uvećao njegovu neposrednost za vas”, kazao je Or neobično mirno. Izgledalo je kao da malo premišlja. „Čujte, zašto ne pozovete Vašington?”

„Zašto?”

„Pa, možda će saslušati poznatog naučnika koji se našao baš ovde, usred svega. Trebaće im objašnjenja. Ima li u vladi nekoga koga poznajete, koga biste mogli zvati? Možda ministar ZKZ? Mogli biste mu reći da je sve ovo bilo nesporazum, da Stranci nisu ni osvajači, ni napadači. Oni jednostavno sve do sletanja nisu shvatili da ljudska bića zavise od verbalne komunikacije. Nisu čak ni znali da verujemo da smo u ratu sa njima... Ako biste mogli da kažete nekome koga bi predsednik saslušao. Sto pre Vašington opozove vojsku, utoliko će manje ljudi ovde izginuti.

Stradaju samo civili. Strance ne diraju vojnike, nisu čak niti

naoružani, a ja imam utisak da su u tim odelima neuništivi. Ali ako neko ne bude zaustavio vazdušne snage, razneće čitav grad. Pokušajte, dr Haberu. Možda će vas saslušati.”

Haber je osetio da je Or u pravu. Nije bilo razloga za to, bila je to logika ludila, ali evo je: njegova šansa. Or je govorio s nepopustivom uverenošću koja pripada snovima gde nema slobodne volje: učini to, moraš da uradiš ovo, ono se mora napraviti.

Zašto je taj dar dat budali, pasivnoj nuli od čoveka? Zašto je Or bio toliko siguran u sebe i toliko u pravu, dok je jaki, preduzimljivi, vispreni čovek bio bez ikakve moći, prisiljen da se muči s slabašnom alatkom, da joj se čak pokorava? To mu je prošlo kroz glavu, ne po prvi put; dok su mu te misli bile na umu prišao je stolu i uzeo telefon. Seo je i uputio međugradski poziv uredu ZKZ u Vašingtonu. Poziv, koji je išao preko savezne telefonske centrale u Juti, smesta se probio.

Dok je čekao da ga spoje s ministrom zdravlja, prosvete i kulture, s kojim se prilično dobro poznao, kazao je Oru: „Zašto nas nisi prebacio u drugi kontinuum, gde se cela ova zbrka jednostavno nije ni desila? Bilo bi mnogo lakše. I niko ne bi bio mrtav. Zašto se nisi jednostavno otarasio Stranaca?”

„Ja ne mogu da biram”, kazao je Or. „Zar još uvek ne vidite? Ja sledim.”

„Slediš moje hipnotičke sugestije, da, ali nikad u potpunosti, nikada direktno i jednostavno — “

„Nisam to mislio”, kazao je Or, ali na vezi je sada bila Rantovljeva lična sekretarica. Dok je Haber razgovarao, Or se izgubio niz stepenice, bez sumnje da vidi šta je s ženom. Dobro je. Dok je razgovarao s sekretaricom i zatim s ministrom, Haber je počeo da oseća da će sada sve biti u redu, da su Stranci u stvari potpuno neagresivni i da će moći da ubedi Rantova u to, a preko Rantova predsednika i njegove generale. Or više nije bio potreban. Haber je video šta se mora učiniti i izvešće svoju zemlju iz haosa.

9

Oni koji sanjaju o svečanostima, bude se plaćući.

— Čuang Ce: II

Bila je treća nedelja aprila. Or se prošle nedelje dogovorio s Heter Lelaš da u četvrtak izađu na ručak Kod Dejva, ali čim je napustio ured znao je da to neće uspeti.

Do sada sakupilo se toliko mnogo različitih sećanja, toliko klupčadi životnog iskustva koja su mu se komešala po glavi da se gotovo nije ni trudio da nešto upamti. Prihvatao je sve onakvo kakvo je. Živeo je gotovo kao malo dete, okružen samo onim što se trenutno događalo. Ništa ga nije čudilo, a sve ga je čudilo.

Ured mu se nalazio na trećem spratu Biroa za planiranje grada, položaj mu je bio upečatljiviji nego ikada do sada: bio je zadužen za jugoistočnu sekciju prigradskih parkova u komisiji za planiranje grada. Posao nije voleo, ni sada, niti ikada ranije.

Do sada je uvek uspevao da ostane ovakav ili onakav tehnički crtač, sve do sna od prošlog ponedeljka koji je, ispreturavši savezne i državne vlade da bi poslužio nekom Habarovom planu, tako temeljito preuredio čitav društveni sistem da je on završio kao gradski birokrata. Nikada u svojim ranijim životima nije imao posao koji bi mu sasvim odgovarao; znao je da bi bio najbolji u dizajniranju, nalaženju odgovarajućeg, valjanog oblika i izgleda za stvari, a taj dar nikada se nije zahtevao od njega u njegovim raznoraznim egzistencijama. Ali posao koji je sada imao i mrzeo ga već pet godina, otišao je malo predaleko. To ga je brinulo.

Sve do ove nedelje među svim egzistencijama koje su proizilazile iz njegovih sova postojala je suštinska povezanost, koherentnost. Uvek je bio neka vrsta tehničkog crtača i uvek je živeo u aveniji Korbet. Čak i u životu koji se završio na betonskom stepeništu spaljene kuće u umirućem gradu osakaćenog sveta, čak i u tom životu, sve dok poslovi i domovi nisu potpuno nestali, ta povezanost se održala. Kroz sve uzastopne snove i živote mnoge važne stvari ostale su nepromenjene. Malo je popravio lokalnu klimu, ali ne previše, a efekat staklene bašte zadržao se, stalno nasleđen iz sredine prošlog stoleća. Geografija je ostala savršeno postojana: kontinenti su se

nalazili tamo gde i ranije. Isto je bilo i sa nacionalnim granicama, ljudskom prirodom i tome slično. Ako je Haber i sugerisao da sanja plemenitiju ljudsku rasu, nije uspeo.

Ali Haber je naučio da bolje vodi njegove snove. Poslednje dve seanse radikalno su izmenile svet. Još uvek je imao stan u aveniji Korbet, iste tri sobe, koje su se jedva primetno osećale na kućevlasnikovu marihuanu; ali radio je kao činovnik u ogromnoj zgradi u predgrađu, a predgrađe je bilo izmenjeno u toj meri da se nije moglo prepoznati. Bilo je gotovo isto onoliko upečatljivo i puno oblakodera kao i u vreme dok nije bilo sloma populacije, a bilo je mnogo trajnije i lepše. Stvari su sada bile uređene mnogo drugačije.

Za čudo, Albert M. Merdl još uvek je bio predsednik Sjedinjenih Država. Kao oblik kontinenata i on je izgledao nepromenljiv. Ali Sjedinjene Države nisu više bile onakva sila kao ranije, a niti jedna druga država.

Portland je sada bio sedište Svetskog centra za planiranje, glavnog predstavnika Federacije Naroda, koja je nadilazila nacije. Portland je bio, kao što su to govorile razglednice—suveniri, glavni grad planete. Imao je dva miliona stanovnika. Celo predgrađe bilo je prepuno zgrada SCP, od kojih ni jedna nije bila starija od dvanaest godina, svih pažljivo konstruisanih, okruženih parkovi ma prepunim zelenila i širokim šetalištima. Ispunjavale su ih hilja de ljudi, većinom oni koji su radili u SCP i za Fed—Nar; grupe turista iz Ulan Batora i Santjago de Čilea prolazile su zabačenih glava i slušale glasove svojih vodiča u slušalicama. Bio je to živopisan i čaroban prizor — silne, prekrasne zgrade, negovani travnjaci, ljudi u divnim odelima. Delovao je, mislio je Džordž Or, baš futuristički.

Naravno, nije mogao da nađe lokal „Kod Dejva”. Nije mogao čak ni da nađe ulicu Ankeni. Toliko mu je dobro ostala u sećanju iz mnogih drugih egzistencija da je, sve dok nije stigao tamo, odbijao da poveruje sadašnjem sećanju, u kome jednostavno nije bilo ulice Ankeni. Tamo gde je trebalo da se nalazi, uzdizala se prema oblacima, između travnjaka i rododendrona, zgrada Centra za koordinaciju istraživanja i razvoja. Nije se ni potrudio da potraži zgradu Pendlton; ulica Morison i dalje je bila tu, široko šetalište po čijoj sredini je odskora posađeno drveće pomorandže, ali u njoj se sada nisu nalazile zgrade u neo—Inka stilu i nikada ih nije ni bilo.

Nije mogao da se seti tačnog imena Heterine firme: da li je to bilo Forman, Eserbek i Ruti, ili Forman, Eserbek, Gudhju i Ruti? Našao je telefonski imenik i potražio firmu. Ništa slično nije se nalazilo u spisku,

ali je našao P. Eserbeka, pravozastupnika. Pozvao je i raspitao se, ali tamo nije radila nikakva gospođica Lelaš. Najzad je skupio hrabrost i potražio njeno ime. Nije bilo nikakve Lelaševe u knjizi.

Možda još uvek postoji, ali pod drugim imenom, pomislio je. Možda je njena majka odbacila muževljevo ime kada je on pošao za Afriku. Ili je ponovo uzela devojačko prezime kada je postala udovica. Ali on nije imao pojma kako je bilo ime njenog supruga. Možda ga nije ni menjala, mnoge žene više nisu menjale prezime prilikom venčanja, jer su držale taj običaj za zaostatak iz vremena kada su žene bile potlačene. Ali šta vrede takve misli? Bilo je lako moguće da Heter Lelaš ne postoji. Da — ovoga puta — nije ni rođena.

Nakon što se suočio s time, Or je sebi predočio još jednu mogućnost. Kada bi baš sada prolazila pored mene, tragajući za mnom, pomislio je, da li bih je prepoznao?

Njena koža bila je smeđa. Cista, tamno smeđa, poput baltičke ambre ili šoljice jakog indijskog čaja. Ali više nije bilo smeđih ljudi. Ni crnih, belih, žutih i crvenih. Da bi radili u Svetskom centru za planiranje ili da bi ga razgledali, dolazili su iz svih krajeva sveta: iz Argentine, Tajlanda, Gane, Kine, Irske, Tasmanije, Libana, Etiopije, Vijetnama, Hondurasa, Lihtenštajna. Ali svi su nosili ista odela, pantalone, ogrtače, kišne kapuljače; a pod odećom svi su bili iste boje. Bili su sivi.

Kada se to dogodilo, dr Haber bio je očaran. Bilo je to prethodne subote, na prvoj seansi koju su održali u nedelju dana. Punih pet minuta ogledao se u ogledalu iznad umivaonika i kikotao se, oduševljen; razgledao je Ora na isti način. „Ovoga puta konačno si napravio dobar posao, Džordže! Boga mi, verujem da tvoj mozak počinje da saraduje sa mnom! Znaš li šta sam ti predložio da sanjaš — ha?”

Jer, tih dana, Haber je slobodno i otvoreno razgovarao s Orom o onome što čini i što očekuje od Orovih snova. Što nije mnogo pomagalo.

Or je spustio pogled na sopstvene blede—sive šake s kratkim sivim noktima. „Pretpostavljam da ste zatražili da više ne bude nevolja s bojom kože. Da ne bude rasne diskriminacije.”

„Tačno. I naravno, zamišljao sam političko i etičko rešenje. Umesto toga, tvoj proces primarnog razmišljanja pošao je uobičajenom prečicom, koja najčešće biva kratak spoj, ali ovog puta otišao je do samog korena. Napravio je biološku, sveobuhvatnu promenu. Nikada nije ni bilo rasnih problema! Džordže, ti i ja smo jedina dvojica ljudi na

svetu koji znaju da je ikada bilo rasnih sukoba! Možeš li to da shvatiš Nikada niko nije izbačen iz kaste u Indiji — nikoga nisu linčovali u Alabami — nikakvog masakra nije bilo u Johanezburgu! Rat je problem koji smo prerasli, a rasne probleme nikada nismo ni imali! U čitavoj istoriji ljudske vrste niko nikada nije patio zbog boje kože. Učiš, Džordže! Bićeš najveći dobročinitelj kojeg je čovečanstvo ikada imalo. Koliko su vremena i energije ljudi protraćili da uz pomoć religije objasne patnju, a onda se ti pojavljuješ i učiniš da Buda i Isus i svi ostali izgledaju kao fakiri, a to su u stvari i bili. Pokušavali su da pobjegnu od zla, ali mi, mi ga iskorenjujemo — oslobađamo ga se, parče po parče!”

Haberove trijumfalne ode obespokojavale su Ora i on nije želeo da ih sluša; umesto toga, pretražio je sećanje i nije mogao da pronađe događaje iz vremena bitke kod Getizburga, niti čoveka koji je istoriji bio poznat kao Martin Luter King. Ali takve stvari izgledale su kao mala cena za potpuno, retroaktivno uklanjanje rasnih predrasuda i zato ništa nije rekao.

Ali sada, kada više nije znao za ženu smeđe kože i kose krute poput žice, kratko ošišane tako da se ukazivala elegantna linija lobanje, nalik zaobljenoj površini bronzane vaze — ne, to je bilo pogrešno. To je bilo nepodnošljivo. Da svaka duša na Zemlji ima telo boje korita bojnog broda: ne!

Zato je i nema ovde, mislio je. Nije mogla da bude rođena siva. Njena boja, njena smeđa boja, bila je njen suštinski deo, a ne slučajnost. Njena žestina, plahovitost, bezobzirnost, nežnost, sve su to bili delovi njenog mešovitog bića, njene mešovite prirode, istovremeno tamne i prozirne, poput baltičke ambre. Nije mogla postojati u svetu sivih ljudi. Nije bila rođena.)

A on jeste, On se mogao roditi u bilo kom svetu. Nije imao karakter. Bio je grudva gline, nerezbareni komad drveta.

I dr Haber: i on je rođen. Njega ništa nije moglo sprečiti. Samo je postojao veći svakim vaskrsenjem.

Tokom onog užasnog dana, dok su putovali od kućice do Portlanda koji se upravo pripremao za bitku, dok su se drmusali seoskim putem u brektavom Hertovom parnjaku, Heter mu je kazala kako je pokušala da mu naloži san o bljem Haberu, kao što su se i dogovorili. Od tada Haber je bar bio iskren u svojim postupcima s Orom. Iako iskrenost nije bila pravi izraz, Haber je bio suviše složena ličnost za iskrenost. Sloj po sloj mogu se ljuštiti sa luka i opet se neće pojaviti ništa osim

luka.

To ljuštenje jednog sloja bilo je jedina stvarna promena u njemu, a to možda i nije bilo posledica delotvornog sna, već samo izmenjenih okolnosti. Sada je bio tako siguran u sebe da mu nije bilo potrebno skrivanje namera ili obmanjivanje; mogao je naprosto da prisili Ora. Or je sada imao manje nade da će mu pobeći nego ikada ranije. Dobrovoljni terapijski tretman sada je bio poznat kao Lična zdravstvena kontrola, ali zakonske začkoljice bile su iste, a ni jedan advokat nije smeo ni da sanja o podnošenju tužbe pacijenta protiv Vilijama Habera. On je bio direktor HURAD-a, vitalnog dela Svetskog centra za planiranje, mesta na kome se donose značajne odluke. Uvek je čeznuo da ima moć da čini dobro. Sada ju je imao.

U tom svetlu, ostao je potpuno dosledan čoveku šaljivom i rezervisanom, koga je Or prvi put sreo u prašnjavom uredu u Vilijametskom istočnom tornju, ispod zidne slike Maunt Huda. Nije se izmenio; jednostavno je narastao.

Glavna osobina želje za vlašću je rast. Ispunjenje je njeno uništenje. Da bi postojala, želja za vlašću morao se povećavati s svakim ispunjenjem, mora ispunjenje činiti samo korakom prema sledećem. Sto veća zadobijena moć, utoliko je jača žudnja za još većom. Pošto nije bilo vidljive granice Haberovoj moći postignutoj kroz Orove snove, nije bilo kraja ni njegovoj rešenosti da poboljšava svet.

Jedan od Stranaca u prolazu lagano je okrznuo Ora u gužvi na šetalištu Morison i izvinio se bezbojnim glasom iz podignutog levog lakta. Stranci su brzo naučili da ne upiru svojim rukama u ljude, kada su otkrili da ih to uznemirava. Or je preneraženo digao pogled; od prvoaprilske krize gotovo da je zaboravio na Strance.

U sadašnjem stanju stvari — ili kontinuumu, kako je to Haber stalno govorio — sećao se, spuštanja Stranaca nije bilo takva katastrofa za Oregon, NASA-u i vazdušne snage. Umesto da žurno izmišljaju svoje prevodilačke kompjutere pod kišom bombi i napalma, Stranci su ih doneli sa sobom i pre nego što će se spustiti leteli su i emitovali poruke o svojim miroljubivim namerama, izvinjavali se zbog rata u svemiru koji je u potpunosti bio posledica nesporazuma i tražili uputstva. Naravno, data je uzbuna, ali nije bilo panike. Bilo je skoro dirljivo slušati kako bezbojni glasovi na svim talasnim dužinama radija i svakom TV kanalu ponavljaju da su uništenje Lunarne kupole i ruske orbitalne stanice bili slučajna posledica njihovih nespretnih pokušaja da uspostave kontakt, da su projekte zemaljske svemirske flote shvatili kao naše nespretno pokušaje da uspostavimo kontakt, da im je

sada veoma žao i da, budući da su konačno ovladali ljudskim komunikacionim kanalima kao što je govor, žele da pokušaju da poprave ono što su učinili.

SCP, osnovan u Portlandu krajem godina Pomora, saradivao je sa njima i smirivao narod i generale. To se, shvatio je Or kada je bolje razmislio, nije dogodilo prvog aprila, pre par nedelja, nego februara prošle godine — pre četrnaest meseci. Strancima je dozvoljeno da slete; s njima su uspostavljeni zadovoljavajući odnosi; najzad im je dozvoljeno da napuste svoje pažljivo čuvano mesto spuštanja u blizini planine Stins u pustinji Oregona i da se pomešaju s ljudima. Sada ih je nekoliko delilo ponovo izgrađenu Lunarnu kupolu s Fed—Nar naučnicima, a par hiljada nalazilo ih se na Zemlji. Bili su to svi Stranci koji su postojali, ili bar svi koji su došli na Zemlju; širokoj publici saopštavano je vrlo malo takvih detalja. Stanovnici planete s metanskom atmosferom u orbiti zvezde Aldebaran večito su morali da nose svoja neobična zaštitna odela, nalik kornjačinom oklopu, ali činilo se da ne mare mnogo za to. Kako su stvarno izgledali unutar odela Or nije znao. Nisu mogli da izađu, nisu pravili crteže. Zaista, njihova komunikacija s ljudskim bićima, ograničena na odašiljanje govora sa levog lakta i neku vrstu zvučnog prijemnika, bila je vrlo skučena; Or čak nije bio siguran da li mogu da vide i imaju li uopšte nekakav organ za spektar vidljive svetlosti. Postojale su ogromne oblasti u kojima nikakvo sporazumevanje s njima nije bilo moguće: kao problem sa delfinima, ali mnogo izraženije. Međutim, pošto se SCP uverio u njihovu neagresivnost i pošto su umerenost njihovog broja i odmerenost namera bili očigledni, bili su gotovo željno prihvaćeni u zemaljskom društvu. Bilo je prijatno sresti se s nekim ko je bio drugačiji. Činilo se da nameravaju da ostanu na Zemlji, ukoliko im bude dopušteno; neki od njih već su otpočeli da vode manje poslove među ljudima jer su izgleda bili dobri u trgovini i organizaciji rada, isto koliko i u tehnici svemirskih letova, o kojoj su smesta podelili svoje nadmoćno znanje sa zemaljskim naučnicima. Još uvek nije bilo jasno šta očekuju zauzvrat, zašto su došli na Zemlju. Izgledalo je da im se tu jednostavno dopada. Pošto su se sve vreme ponašali kao radini, mirni i poslušni građani Zemlje, glasine o „Strancima koji preuzimaju prevlast” i „neljudskoj infiltraciji” postale su svojina paranoidnih političara iz umirućih nacionalističkih grupa i onih ljudi koji su imali kontakt s pravim bićima iz letećih tanjira.

U stvari, kao da je jedino što je preostalo od onog užasnog prvog aprila bio povratak Maunt Huda u stanje aktivnog vulkana. Nikakva bomba nije ga pogodila, jer ovoga puta nikakve bombe nisu ni padale.

Jednostavno se probudio. Sada se sa njega prema severu pružala duga, sivo—smeđa perjanica dima. Zigzag i Rododendron završili su na isti način kao Pompeji i Herkulanum. Nedavno se u blizini malog, starog kratera u blizini Maunt Taborskog parku otvorila fumarola, prilično duboko u unutrašnjosti grada. Ljudi iz oblasti Maunt Tabora selili su se u pravcu novih predgrađa koja su sada cvetala: zapadni Istmont, naselja Čestant Hills i potez Sani Slops. Mogli su podneti život s Maunt Hudom koji se lagano dimio na horizontu, ali erupcija nasred ulice bila je malo previše.

Or je u pretrpanom restoranu kupio bljutavo jelo napravljeno od ribe, prženih krompirića i afričkog sosa od kikirikija. Dok je jeo, tužno je mislio, pa jednom sam je ja izigrao za „Kod Dejva”, a sada je ona izigrala mene.

Nije mogao podneti svoj bol, svoj gubitak. Gubitak žene koja nikada nije postojala. Pokušao je da okusi svoju hranu, da posmatra druge ljude. Ali hrana je bila bljutava, a ljudi su bili sivi.

S druge strane staklenih vrata restorana gužva se povećavala: ljudi su kuljali prema portlandskoj Palati sportova, ogromnoj i raskošnoj areni dole niz reku, da bi stigli na popodnevnu borbu. Više se nije sedelo kod kuće, pred televizorom; Fed—Nar televizija trajala je samo dva časa dnevno. Savremeni način života bio je zajedništvo. Danas je bio utorak; na redu je borba prsa u prsa, najveća nedeljna atrakcija posle fudbala subotom uveče. U stvari, u ovakvim borbama ginulo je više atleta, ali nedostajao im je dramatični, katarzični aspekt fudbala, pravog kasapljenja u kome je odjednom učestvovalo 144 čoveka a arena bivala natopljena krvlju. Veština pojedinačnih boraca bila je lepa, ali nedostajalo joj je blistavo pražnjenje, opuštanje dejstvo masovnog ubijanja.

Nema više rata, kazao je Or sebi, podižući se od poslednjih mrvica krompira. Zašao je u gomilu. I nećemo... više rata... Bila je takva pesma. Nekada. Stara pesma. I nećemo... više rata.

Naleteo je pravo na građansko hapšenje. Visoki čovek izduženog, zboranog, sivog lica zgrabio je malenog čoveka okruglog, svetlog, sivog lica i držao ga za prednji deo tunike. Gomila je nailazila na njih dvojicu, neki su se zaustavljali da gledaju, drugi nastavljali prema Palati sportova. „Ovo je građansko hapšenje, molim prolaznike za pažnju!” govorio je visoki čovek prodornim, nervoznim tenorom. „Ovaj čovek, Harvi T. Gono, bolestan je od neizlečivog, zloćudnog trbušnog tumora, ali je prikrio svoje stanje od vlasti i nastavio da živi s svojom ženom. Moje ime je Ernest Ringo Marin, iz jugozapadnog Istvuda,

2624287, potez Sani Slops, Portlandski okrug. Ima li ovde deset svedoka?" Jedan od svedoka pomagao mu je da zadrži kriminalca koji se slabašno otimao, dok je Ernest Ringo Marin brojao glave. Or je pobjegao, gurajući se oborene glave kroz gomilu, pre nego što je Marin izvršio eutanaziju hipodermičkim pištoljem kakav nose svi odrasli građani koji su dobili Ovlašćenje građanske odgovornosti. I Or je nosio takav. Bila je to zakonska dužnost. Njegov u tom trenutku nije bio napunjen; sadržina mu je uklonjena u trenutku kada je postao psihijatarski pacijent pod LZK; ali oružje su mu ostavili, da privremeni gubitak položaja ne bi za njega predstavljao javno poniženje. Mentalna bolest zbog kakve je bio lečen, objasnili su mu, nesrne se brkati s kažnjivim zločinom kakav je neka opasna zarazna ili nasledna bolest. On nije smeo da oseti da predstavlja opasnost za rasu ili da mu se učini da je postao građanin drugog reda. Oružje će mu biti ponovo napunjeno čim ga dr Haber bude otpustio kao izlečenog.

Tumor, tumor... zar karcinomna zaraza koja je ubijala sve podložne raku, bilo u vreme Pada ili u njihovom detinjstvu, nije potpuno poštedela sve preživjele od takve opasnosti? Jeste, u drugom snu. U ovom nije. Rak je očigledno ponovo izbio, kao Maunt Tabor i Maunt Hud.

Znati. Tako je. I nećemo znati više rata...

Kod Furta i Aldera popeo se na viseću železnicu i pojurio iznad sivo—zelenog grada prema tornju HURAD-a koji je krunisao zapadne bregove na mestu starog dvorca Pitok, gore u Vašington Parku.

Nadvišavao je sve u okolini: grad, reke, maglovite doline koje su se pružale prema zapadu, ogromne, tamne bregove šumskog parka koji se prostirao prema severu. Nad ulazom koji je bio poduprt stubovima, urezan u beli kamen ravnim, latiničnim slovima čije su same razmere bile dovoljne da uliju veličanstvenost u bilo koju frazu, nalazio se natpis: NAJVEĆE DOBRO ZA NAJVEĆI BROJ.

U unutrašnjosti ogromnog ulaza od crnog mermera, izrađenog po ugledu na rimski Panteon, oko stuba centralne kupole nalazio se ispisan mali, zlatom optočeni natpis: NAJVREDNIJI PREDMET IZUČAVANJA COVECANSTVA JE COVEK - A POP - 1688 - 1744.

Oru je rečeno da je zgrada u prizemlju šira od zgrade Britanskog muzeja, kao i da je za pet spratova viša. Osim toga, bila je otporna na zemljotrese. Nije bila otporna na udar bombe, jer više nije bilo bombi. Zalihe nuklearnog oružja koje su preostale nakon cislunarnog rata lansirane su sa zemlje i aktivirane u asteroidnom pojasu u seriji

zanimljivih eksperimenata. Ova zgrada mogla je da izdrži sve što je preostalo na Zemlji, izuzev možda Maunt Huda. Ili ružnog sna.

Pokretnom stazom otišao je do zapadnog krila, a širokim, spiralnim pokretnim stepenicama uspeo se do najvišeg sprata.

Dr Haber je u svom uredu zadržao ležaj za psihoanalizu, kao neku vrstu izveštačeno skromnog podsećanja na vreme kada je počinjao kao privatni lekar, kada se bavio pojedincima, a ne milionima. Ali da bi se stiglo do ležaja bilo je potrebno prilično vremena, jer njegovo odeljenje prekrivalo je pola jutra i sastojalo se od sedam zasebnih prostorija. Or se predstavio na autoprijemnici pored vrata čekaonice, zatim je prošao pored gospođice Krauč koja je ubacivala podatke u kompjuter i kroz prostoriju za primanja, dostojanstvenu odaju kojoj je nedostajao samo presto, gde je direktor primao ambasadore, delegacije i dobitnike Nobelove nagrade, sve dok najzad nije stigao do omanjeg ureda s prozorom koji je zahvatao ceo zid i ležajem. Tamo su starinske pregrade od drveta sekvoje bile povučene u stranu i otkrivale su veličanstveni niz istraživačkih uređaja: Haber se nalazio do pola u otvorenoj iznutrici augmentora. „Zdravo, Džordže”, zatutnjao je odatle, ne osvrćući se. „Samo da prikačim novi ergoprilagođivač u hormospoj Maleckog. Pričekaj malo. Mislim da ćemo danas imati seansu bez hipnoze. Sedi, trebaće mi nešto vremena, opet sam nešto krpario... Čuj, sećaš li se one serije testova koje su ti dali kada si se prvi put našao na Medicinskom? Ispitivanje ličnosti, IQ, Roršah i tako dalje i tako dalje. Onda sam ti ja dao TAT i neke simulacije susreta, u vreme tvog trećeg dolaska ovde. Sećaš li se? Jesi li se ikada upitao kako si se pokazao na tome?”

Haberovo lice, sivo, uokvireno kovrdžavom crnom kosom i bradom, iznenada se pojavilo iz rastavljene unutrašnjosti augmentora. Dok je gledao Ora, oči su mu održavale svetlost prozora koji je zauzimao čitav zid.

„Valjda”, kazao je Or; u stvari, nikada na to nije ni pomislio.

„Smatram da je došao trenutak da saznaš da si, u okviru referenci tih standardizovanih, ali izuzetno prefinjenih i korisnih testova, u tolikoj meri zdrav da je to gotovo nenormalno. Naravno, koristim izraz ‘zdrav’ koji nema tačno određeno objektivno značenje; ako govorimo u brojnim podacima, ti si na sredini. Na primer, tvoj odnos ekstrovertnost—introvertnost je 49.1; to znači da si više introvertan nego ekstrovertan za 0.9 procenata. To nije neobično; ono što jeste, to je pojavljivanje istog takvog prokletog odnosa svuda, preko svakog dijagrama. Kada bi sve rezultate sta vio na zajednički grafikoni, ti bi se

našao posred srede, na 50. Na primer, dominantnost: mislim da si tu imao 48.8. Niti dominantan niti submisivan. Zavisnost — nezavisnost: isto. Kreativnost - destruktivnost, prema Ramirezovoj skali: isto. Oba, nijedno. Od nosno, i jedno i drugo. Tamo gde se nalazi par suprotnosti, pola rizacija, ti si u ravnotežnoj tački. Tako precizno poništavaš sve da, u izvesnom smislu, ništa ne preostaje. E sada, Volters dole sa Medicinskog shvata te rezultate malo drugačije; on kaže da je tvoj nedostatak socijalnog ispunjenja posledica tvoga hilističkog prilagođenja, šta god to bilo, i da je ono što ja shvatam kao samoponištavanje u stvari neobično stanje ravnoteže i harmonije. Po tome možeš da zaključiš da je, recimo to direktno, stari Volters pobožan nitkov, nikada nije prevazišao misticizam sedamdesetih; ali misli dobro. Uglavnom to je to: ti si čovek sa sredine dijagrama. I zato, evo nas, spremnih da spojimo Glomdalklič i Brodbingang i... do vraga!" Dok se pridizao, udario je glavom o ploču. Ostavio je augmentor otvoren. „Pa, čudna si ti zverka, Džordže, a najčudnije od svega je da kod tebe nema ničega čudnog!" Nasmejao se na svoj siloviti, burni način. „I tako, danas ćemo probati da idemo novim putem. Nema hipnoze. Nema spavanja. Nema d—stanja i nema snova. Danas hoću da te povezem s augmentorom u budnom stanju.”

. Orovo srce uzdrhta, iako nije znao zašto. „Zbog čega?”

„Uglavnom da bih snimio ritmove tvoga mozga u normalnom, budnom stanju, dok je pod dejstvom augmentora. Na prvoj seansi izvršio sam potpunu analizu, ali to je bilo pre nego što je augmentor mogao da učini išta drugo osim da se usaglasi s ritmom koji si emitovao u tom trenutku. Sada ću moći da vršim stimulaciju i jasnije uđem u trag određenim individualnim karakter' stikama aktivnosti tvoga mozga, naročito tom efektu markirno^ traga koji ti se pojavljuje u hipokampusu. Onda ću moći da ih uporedim s tvojim oblicima u d—stanju i oblicima koje stvaraju drugi mozgovi, normalni i nenormalni. Tragam za onim što te čini takvim, Džordže, tako da mogu da otkrijem zbog čega tvoji snovi deluju.”

„Zbog čega?” ponovio je Or.

„Kako zbog čega? Pa, zar nisi zato ovde?”

„Došao sam da bih bio izlečen. Da naučim kako da ne sanjam delotvorno.”

„Kada bi tvoje izlečenje bilo tako jednostavno, zar bi te poslali ovamo do instituta, do HURAD-a - do mene?”

Or je stavio glavu među ruke i ništa nije rekao.

„Ne mogu ti pokazati kako da se zaustaviš, Džordže, dok ne otkrijem šta u stvari radiš.”

„Ali ako otkrijete, hoćete li mi reći kako da se zaustavim?”

Haber se poput džina zaklatio na svojim petama. „Zašto se toliko plašiš sebe, Džordže?”

„Ne plašim se”, kazao je Or. Dlanovi su mu bili mokri. „Plašim se od...” Ali, u stvari, previše se plašio da izgovori odgovarajuću zamenicu.

„Od menjanja stvari, kako ti to kažeš. Dobro. Znam. Mnogo puta smo pričali o tome. Ali zašto, Džordže? Moraš sebi postaviti to pitanje. Sta to ne valja u menjanju stvari? Pitam se da li te to tvoja samoponištavajuća, na izgled uravnotežena ličnost tera da defanzivno gledaš na stvari. Želim da te odvojim od tebe samoga i da te nateram da spolja objektivno sagledaš svoju tačku gledišta. Ti se plašiš gubljenja ravnoteže. Ali promena te ne mora izbaciti iz ravnoteže; na kraju krajeva, život nije neki statičan objekat. On je proces. Nema čvrstih oslonaca. Intelktualno, ti si svestan toga, ali emocionalno odbijaš to da shvatiš. Ništa nije isto iz trenutka u trenutak, ne možeš dva puta kročiti u istu reku. Život — evolucija — čitav univerzum vreme/prostor i materija/energija — samo postojanje — suštinski je promena.”

„To je jedan aspekt”, kazao je Or. „Drugi je mirovanje.”

„Kada stvari prestanu da se menjaju, to je krajnja posledica entropije, toplotna smrt svemira. Sto se stvari više kreću, dolaze u dodir jedna s drugom, sudaraju, menjaju, utoliko je manje ravnoteže — i više života. Ja sam za život, Džordže. Sam život je džinovska kocka protiv verovatnog. Protiv svega verovatnog! Ne možeš ni pokušati da živiš bezbedno, ne postoji takva stvar kao što je bezbednost. Zato izvuci vrat iz te svoje školjke i živi punim životom! Nije važno kako si stigao, nego kuda ideš. Plašiš se da prihvatiš da smo ovde uključeni u zaista veliki eksperiment, ti i ja. Nalazimo se na pragu uspostavljanja kontrole, za dobro čitavog čovečanstva, nad novom silom, sasvim novim poljem energije koja deluje nasuprot entropiji, nad životnom silom, željom za stvaranjem, pramenom.”

„Sve to je istina. Ali tu je i...”

„Sta to, Džordže?” Sada se ponašao očinski i popustljivo; Or je prisilio sebe da produži, iako je znao da nema svrhe.

„Mi smo deo sveta, a ne njegov protivnik. Čovek ne može da

pokuša da izađe van stvari i da ih vodi na takav način. To je jednostavno nemoguće, to je protiv života. Postoji način, ali moraš ga slediti. Svet jeste, kakav god mi mislili da treba da bude. Moraš biti uz njega. Moraš ga pustiti da bude.”

Haber se šetao gore—dole po odaji, zaustavljao se pred divovskim prozorom koji je prema severu uokvirio vidik na mirnu kupu planine St. Helen, na kojoj nije bilo erupcije. Klimnuo je nekoliko puta. „Shvatam”, kazao je okrenutih leđa. „Sasvim shvatam. Ali dozvoli mi da to iznesem na ovaj način, pa ćeš možda razumeti šta želim da kažem. Nalaziš se sam u džungli Mato Grosa i nailaziš na urođenicu koja leži na stazi i umire od zmijskog ujeda. U svojoj opremi imaš seruma, mnogo, dovoljno da izlečiš hiljade zmijskih ujeda. Hoćeš li ga zadržati za sebe, jer ‘tako je kako je’ - hoćeš li je pustiti ‘neka bude’?”

„Zavisi”, kazao je Or.

„Zavisi od čega?”

„Pa... ne znam. Ako je zagrobni život činjenica, možda biste je sprečili da živi boljim životom i osudili na rđav. Možda je izlečite, a ona ode kući i pobije šestoro u selu. Znam da biste joj dali serum, zato što ga imate i žao vas je za nju. Ali vi ne znate da li činite dobro, zlo ili oboje...”

„Dobro! Slažem se! Znam šta radi serum protiv zmijskog otrova, ali ne znam šta ja radim, dobro, to kupujem. Ali reci mi, u čemu je razlika? Slažem se drage volje da 85 posto vremena pojma nemam šta kog vruga činim s tim tvojim zeznutim mozgom, a ni ti, ali mi to radimo — i zato, hoćemo li da nastavimo?” Njegova čvrsta, srdačna snaga bila je poražavajuća; nasmejao se i Or je na sopstvenim usnama otkrio slabašni osmeh.

Ipak, dok mu je ovaj postavljao elektrode, poslednji put je pokušao da prodre do Habera. „U dolasku ovamo video sam građansko hapšenje radi eutanazije”, kazao je.

„Zašto?”

„Eugenika. Rak.”

Haber je klimnuo, oprezno. „Nije ni čudo što si depresivan. Nisi u potpunosti prihvatio primenu kontrolisanog nasilja za dobro zajednice; možda nikada i nećeš. Ovo je grub svet, Džordže. Realističan. Ali, kao što rekoh, život ne može da bude siguran. Ovo društvo je grubo, i iz godine u godinu sve grublje: budućnost će to opravdati. Zdravlje nam je neophodno. Jednostavno nema prostora za neizlečive, za one sa

oštećenim genima, koji degradiraju vrstu; nemamo vremena za beskorisnu, nepotrebnu patnju.” Govorio je s entuzijazmom koji je zvučao praznije nego obično; Or se upitao koliko se u stvari Haberu sviđa ovaj svet, koji je nesumnjivo sam stvorio. „A sada samo tako sedi, ne bih želeo da zaspiš tek tako, iz navike. Dobro, sjajno. Možda ćeš se dosađivati. Hteo bih da samo tako sediš neko vreme. Drži oči otvorene i misli na šta god želiš. Ja ću se malo ovde poigrati s iznutricama Maleckog. A sada krećemo: bingo!” Pritisnuo je belo dugme „Uključeno” u ploči zida s desne strane augmentora, pored uzglavlja ležaja.

Jedan Stranac u prolazu okrznuo je Ora u gužvi na šetalištu; podigao je levi lakat da bi se izvinio, a Or je promrmljao: „Žao mi je.” Stvorenje se zaustavilo i napola mu zaklonilo prolaz; i on je zastao, zaprepašćen i istovremeno zadivljen njegovom devet stopa visokom, zelenkastom, oklopljenom, bezosećajnom masom. Delovao je do te mere groteskno da je bio gotovo smešan, kao morska kornjača, a opet je, poput morske kornjače, posedovao čudnovatu, masivnu lepotu, uzvišeniju od lepote bilo kog hodača po sunčevoj svetlosti, bilo koga što kroči Zemljom.

Iz još uvek podignutog levog lakta ravni glas je izjavio: „Džor Džor.”

Trenutak kasnije. Or je u tom barsumovskom dvosložnom izrazu prepoznao sopstveno ime i malo zbunjeno kazao: „Da, ja sam Or.”

„Molim oprostite zbog dozvoljenog ometanja. Ti si ljudsko biće sposobno za iahku’ kao što je ranije primećeno. To te uznemirava.”

„Ja nisam... mislim...”

„I mi smo bili različito uznemireni. Koncepti se ukrštaju u magli. Opažanje je otežano. Vulkani bljuju vatru. Pomoć je ponuđena: nemoguće pratiti. Serum protiv zmijskog ujeda ne odgovara svima. Pre slušanja naredbi koje vode u pogrešnom pravcu mogu se pozvati sile koje donose pomoć na neposredno—sledeći način: Er’perrehne!”

„Er’perrehne”, automatski je ponovio Or, uspinjuće se celim umom da shvati šta mu to Stranac govori.

„Ako je potrebno. Govor je srebro, ćutanje je zlato. Ja je univerzum... Molim oprostite upadicu, ukrštanje u magli.” Iako bez vrata i struka, Stranac je izgledao kao da se naklonio, a zatim je krenuo dalje, ogroman i zelenkast iznad gomile sivih lica. Or je stojao i gledao za njim sve dok Haber nije kazao: „Džordže!”

„Šta?” Glupavo se obazro po sobi, radnom stolu, prozoru.

„Šta si to do đavola uradio?”

„Ništa”, kazao je Or. Sedeo je na ležaju, kose pune elektroda. Haber je pritisnuo dugme ISKLJUČENO na augmentoru i prišao ležaju, gledajući najpre u Ora, a zatim u ekran EEG.

Otvorio je mašinu i proverio trajni zapis u njoj, koji su beležile pisaljke na papirnoj traci. „Pomislio sam da sam pogrešno video na ekranu”, kazao je i čudno se nasmejao, veoma izmenjenom verzijom svojeg uobičajenog urlika punim glasom. „S tvojim korteksom se dešavala čudna stvar, a da ga ja nisam čak ni podražavao augmentorom. Tek što sam počeo s laganim stimulisanjem ponsa, ništa neobično... šta je to... Hriste, tu mora daj bilo 150 mW.” Iznenada se okrenuo Oru. „Na šta si mislio? Rekonstruiši to.”

Snažno oklevanje obuzelo je Ora, srazmerno osećaju ugroženosti, opasnosti.

„Mislio sam... razmišljao sam o Strancima.” „Aldebarancima? Pa?”

„Samo sam razmišljao o jednom koga sam video na ulici dok sam dolazio.”

„I to te je podsetilo, svesno ili podsvesno, na izvršenje eutanazije kome si prisustvovao. Je li tako? Dobro. To bi moglo biti objašnjenje za te smešne pojave u emotivnim centrima, augmentor ih je izvukao i pojačao. Mora da si osetio da se... u tvome umu dešava nešto neuobičajeno?”

„Ne”, kazao je Or iskreno. Nije se osećao neobično.

„Dobro. Sada gledaj, ukoliko su te moje reakcije uznemirile, treba da znaš da sam augmentor povezivao s sopstvenim mozgom nekoliko stotina puta, kao i s lab subjektima, u stvari s nekih četrdeset i pet subjekata. Neće te povrediti više nego stoje njih. Ali ovo očitavanje bilo je, za odraslog subjekta, vrlo neuobičajeno, pa sam prosto želeo da vidim da li si to osetio i subjektivno.”

Haber je u stvari smirivao sebe, a ne Ora; ali nije bilo bitno. Or je već prevazišao potrebu za smirivanjem.

„Dobro. Idemo opet.” Haber je ponovo uključio EEG i prišao dugmetu augmentora UKLJUČENO. Or je stegao zube i okrenuo se haosu i staroj noći.

Ali nije ih bilo. Niti je sedeo u predgrađu i razgovarao s devet stopa visokom kornjačom. I dalje se nalazio na udobnom ležaju, zagledan kroz prozor u maglovitu, sivo—plavu kupu St Helen. Krišom, kao lopov

u noći, u njega se uvukao osećaj prijatnosti, ubeđenosti da su stvari ispravne i da se on nalazi u središtu svega. JA je univerzum. Ne bi mogao da i dalje bude izolovan, da bude napušten. Ponovo je bio tamo gde je pripadao. Osetio je spokoj, savršenu sigurnost o tome gde se nalazi i gde je sve ostalo. Nije mu to došlo kao blaženo ili mistično osećanje, već jednostavno kao normalno. Bilo je to njegovo uobičajeno stanje, izuzev u trenucima krize, agonije; bilo je to raspoloženje njegovog detinjstva i svih najboljih i najčistijih časova odrastanja i zrelosti; bilo je to prirodno stanje bivstvovanja. U poslednjih nekoliko godina izgubio ga je, postepeno, ali gotovo u potpunosti, a da je jedva i shvatio da ga je izgubio. Ovoga meseca pre četiri godine, u aprilu pre četiri godine, dogodilo se nešto što ga je nateralo da na neko vreme izgubi tu ravnotežu; a u poslednje vreme droge koje je uzimao, snovi koje je sanjao, stalno sećanje iz jednog životnog sećanja u drugo, sve veće pogoršavanje načina života što ga je Haber više poboljšavao, sve to potpuno ga je skrenulo s pravca. Sada, odjednom, našao se tamo gde je pripadao.

Znao je da to nije njegovo postignuće.

Glasno je kazao: „Da li je to uradio augmentor?”

„Sta to?” kazao je Haber i ponovo se nagao preko mašinerije da bi video ekran EEG.

„Oh... ne znam.”

„Ništa on ne radi, onako kako ti misliš”, odgovorio je Haber malo iznervirano. Haber je na trenutke bio takav, nije glumio niti se pretvarao, u potpunosti obuzet onim što je pokušavao da shvati iz brzih i tananih reakcija svojih mašina. „On prosto pojačava ono što u datom momentu radi tvoj sopstveni mozak, selektivno pojačava aktivnost, a tvoj mozak ne radi baš ništa zanimljivo... Evo.” Nešto je brzo primećeno, vratio se augmentoru, a onda se opet nagao da bi posmatrao razigrane linije na malom ekranu. Razdvojio je tri koje su ličile na jednu, okretanjem brojčanika, a onda ih je ponovo spojio. Or ga nije opet prekidao. Jednom je Haber oštro kazao: „Zatvori oči. Podigni jabučice. Dobro. Neka oči i dalje budu zatvorene, a ti probaj da zamisliš neku sliku — crvenu kocku. Dobro...”

Kada je najzad isključio uređaje i počeo da odvajati elektrode, spokoj koji je osećao Or nije nestao, kao osećanje izazvano drogom ili alkoholom. Ostao je. Bez promišljanja i bojažljivosti Or je kazao: „Dr Haber, ne mogu vam dozvoliti da i dalje iskorišćavate moje snove.”

„Ha?” kazao je Haber, čija je pažnja još uvek bila okrenuta Orovom

mozgu, a ne samom Oru.

„Ne mogu vam dozvoliti da i dalje iskorišćavate moje snove.”

„Da ih ‘iskorišćavam’?” „Da ih iskorišćavate.”

„Nazovi to kako god hoćeš”, kazao je Haber. Uspravio se i nadneo nad Orom, koji je još uvek sedeo. Bio je siv, širok, krupan, kovrdžave brade, širokog grudnog koša, namrgođen. Tvoj Bog je revnitelj i Gospod je osvetnik. „Žao mi je, Džordže, ali nisi u položaju da to kažeš.”

Bogovi Džordža Ora bili su bezimeni, nisu bili osvetnički raspoloženi, niti su tražili obožavanje i poslušnost.

„A ipak to kažem”, blago je odgovorio.

Haber je spustio pogled na njega i na trenutak video ono što Or stvarno jeste. Nekako se trgao, kao čovek koji je pokušao da odgurne čipkastu zavesu i otkrio da su to u stvari granitna vrata. Prešao je preko sobe. Seo je za svoj sto. Sada je Or ustao i malo se protegao.

Haber je pogladio crnu bradu velikom, sivom šakom.

„Na samom sam pragu — ne, nalazim se u središtu proboja”, kazao je, a glas mu nije bio ni brundav ni šaljiv, već mračan, moćan. „Time što koristim tvoje moždane talase u postupku povratna sprega—uklanjanje—zamena—pojačanje, ja programiram augmentor da reprodukuje EEG ritmove koji se dobijaju za vreme delotvornog sna. Nazivam ih ritmovima e—stanja. Kada ih budem dovoljno uopštio, biću u stanju da ih superponiram na ritmove d—stanja drugog mozga, što će nakon perioda sinhronizacije, verujem, izazvati delotvorni san u tom mozgu. Shvataš li šta to znači? Biću u stanju da izazovem e—stanje u odgovarajućem izabranom i uvežbanom mozgu, isto onako lako kao što psiholog pomoću ESM izaziva bes kod mačke ili smirivanje kod psihopate - još lakše, jer ja mogu da stimulišem bez usađivanja elektroda i bez hemikalija. Kroz nekoliko dana, možda već kroz nekoliko sati, biću na cilju. Kada budem uspeo, ti mi više nećeš biti potreban. Ne sviđa mi se rad s subjektom koji pruža otpor, a napredak se postiže mnogo brže uz odgovarajuće školovanog i orijentisanog subjekta. Ali sve dok ne budem spreman, bićeš mi potreban. Ovo istraživanje mora se dovršiti. Verovatno je to najvažniji naučni projekat koji je ikada vođen. Potreban si mi u tolikoj meri da — ukoliko tvoj osećaj obaveze prema meni kao prijatelju, prema potrazi za znanjem i prema blagostanju čitavog čovečanstva nije dovoljan da te zadrži — da sam spreman da te prinudim da služiš višim ciljevima. Ako treba,

nabaviću naredbu da ideš na prisilnu ter — na Obaveznu zdravstvenu zaštitu. Ako treba, upotrebiću droge, kao da si psihopata koji se nasilno ponaša. Jer, tvoje odbijanje da sudeluješ u ovako važnom poslu i jeste psihotično. Ali, nema potrebe ni da kažem, beskrajno bih više voleo tvoju slobodnu, dobrovoljnu pomoć, bez pravne ili psihičke prisile. To bi mi veoma mnogo značilo.”

„Ne bi to vama, u stvari, ništa značilo.”, kazao je Or, bez ikakve ljutnje.

„Zašto mi sada pružaš otpor? Zašto baš sada, Džordže? Nakon što si toliko doprineo, sada kada smo toliko blizu uspeha? Tvoj Gospod je revnitelj... Ali krivica nije bila dobar način da se dirne Džordž Or; da se mnogo predavao osećanju krivice ne bi doživeo tridesetu.

„Zato što je sve gore što više idete napred. A sada, umesto da sprečite moje delotvorne snove, i sami ćete početi da ih sanjate. Možda mi se ne sviđa da primoravam ostali svet da živi u mojim snovima, ali sigurno ne želim da živim u vašim.”

„Šta želiš da kažeš time ‘sve je gore? Pazi ovamo, Džordže.” Kao čovek čoveku. Razum će prevagnuti. Samo da sednemo i porazgovaramo kao ljudi... „U nekoliko nedelja otkako radimo zajedno, evo šta smo učinili: eliminisali smo prenaseljenost; povratili kvalitet urbanog života i ekološku ravnotežu planete. Eliminirali rak kao glavnog izazivača smrtnosti.” Počeo je da nabroja, savijajući svoje jake, sive prste. „Eliminirali problem obojenih, rasnu mržnju. Eliminirali rat. Eliminirali opasnost od kvarenja vrste i jačanja loših gena. Eliminirali — ne, recimo da u ovom trenutku eliminišemo — siromaštvo, ekonomsku nejednakost, klasne sukobe širom sveta. Šta još? Mentalne bolesti, rđavo prilagođavanje stvarnosti: za to će nam trebati vremena, ali već smo preduzeli prve korake. Pod vodstvom HURAD-a smanjenje ljudske bede, fizičke i psihičke, i stalno podsticanje valjanog samoizražavanja stvari su koje se stalno razvijaju, koje neprekidno napreduju. Napredak, Džordže! Više smo doprineli napretku za šest nedelja nego čitavo čovečanstvo za šest hiljada godina!”

Or je osetio da na sve te argumente treba odgovoriti. „Da, ali gde je stigla demokratija? Ljudi više ništa ne biraju sami. Zašto je sve postalo tako otrcano, zašto su svi toliko bezvoljni? Ljude ne možeš ni da razlikuješ — a što su mlađi, utoliko je više tako. To što Svetska Država odgaja decu u tim Centrima — “

Ali Haber ga ljutito prekide. „Dečiji Centri bili su tvoja zamisao, a ne

moja! Ja sam u okviru sugestija za san samo zacrtao opšti oblik onoga što želim, kao i uvek; pokušao sam da dam sugestiju kako da ispuniš neke od njih, ali takvi predloži kao da se nikada ne ukorene — ili ih pak tvoj prokleti proces primarnog razmišljanja izvitoperi u tolikoj meri da se ne mogu ni prepoznati. Znaš, ne moraš ni da mi kažeš da pružaš otpor i da odbacuješ sve što pokušavam da učinim za čovečanstvo — to je očigledno od samog početka. Svaki korak napred na koji te prisilim brišeš i sakatiš nedoslednošću i glupošću načina na koji ga tvoji snovi shvataju. Svaki put pokušavaš da napraviš korak unazad. Porivi su ti potpuno negativni. Da nisi pod jakom hipnotičkom prisilom kada god sanjaš, ti bi još pre nekoliko nedelja pretvorio svet u prah i pepeo! Pogledaj šta si zamalo učinio one noći kada si pobjegao s onom ženom advokatom...

„Mrtva je”, kazao je Or.

„Dobro. Rđavo je uticala na tebe. Bila je neodgovorna. Ti nemaš nikakve društvene svesti, nikakvog čovekoljublja. Ti si moralna meduza. Moram svaki put da ulivam u tebe hipnotičkim putem odgovornost prema društvu. A ti je svaki put osujetiš, pokvariš. To se desilo i s Dečijim Centrima. Postoje osnovna porodica glavni izazivač neurotične strukture ličnosti, u sugestiji sam rekao da sigurno postoje neki načini na koje bi se ona, u idealnom društvu, mogla izmeniti. Tvoj san se naprosto poduhvatio najgrublje interpretacije tih reči, pomešao je sa jeftinim utopijskim Konceptima, ili možda s ciničnim antiutopijskim, i stvorio Centre. Koji su ipak bolji od onoga što su zamenili! U ovom svetu ima vrlo malo šizofrenije — jesi li to znao? To je retka bolest!” Haberove crne oči su svetlucale. usne su se smešile.

„Stvari su bolje nego — nego nekada”, rekao je Or, gubeći nadu u dalju raspravu. „Ali će se pogoršavati sve dok nastavljate. Ne pokušavam da vas osujetim nego vi pokušavate nešto nemoguće. Ja znam da imam ovo, ovaj dar, i znam šta mu dugujem. Da ga upotrebljavam samo kada moram. Kada nemam drugog izbora. A sada ima drugog izbora. Moram prestati.”

„Ne možemo prestati — tek što smo počeli! Tek smo započeli da stičemo nekakvu kontrolu nad tvojim moćima. To mi je na dohvat ruke i ja ću to učiniti. Nikakvi lični strahovi ne mogu se isprečiti na putu dobra koje se može učiniti za sve ljude uz pomoć ove nove sposobnosti ljudskog mozga!”

Haber je držao govor. Or ga je pogledao, ali neprozirne oči koje su zurile u njega nisu mu uzvatile pogled, nisu ga videle. Govor se nastavljao.

„Želim da učinim ovu novu sposobnost ponovljivom. Postoji analogija s izumom štampanja, s primenom bilo kojeg novog tehnološkog ili naučnog pristupa. Ako ogleđ ili novu tehniku drugi ne mogu uspešno ponoviti, ona je beskorisna. Slično tome, e—stanje, sve dok je zatvoreno unutar uma jednog jedinog čoveka, nije čovečanstvu od veće koristi od ključa koji je zaključan unutar sobe ili pojedinačne, sterilne mutacije koja stvara genija. Ali ja znam način da dobavim ključ iz te sobe. A taj „ključ” biće tako veliki međaš u evoluciji čoveka kao što je bio i sam razvoj razuma! Svaki mozak koji je sposoban da ga koristi, koji zasluđuje da ga koristi, moći će to da čini. Kada odgovarajući, pripremljeni subjekat bude ušao u e—stanje pod dejstvom augmentora, biće pod potpunom autohipnotičkom kontrolom. Ništa neće biti prepušteno slučaju, nasumičnom impulsu, nerazumnoj, narcisoidnoj ćudi. Neće uopšte biti tog rascepa između tvog nihilizma i moje želje za napretkom, tvjih želja za nirvanom i mojeg svesnog, pažljivog planiranja za dobrobit svih. Kada budem siguran u svoju tehniku, bićeš slobodan. Potpuno slobodan, i pošto si stalno tvrdio da jedino želiš da budeš oslobođen odgovornosti, da ne možeš više da sanjaš delotvorno, obećavam da će moj prvi delotvorni san obuhvatiti i tvoje ‘izlečenje’ — više nikada nećeš imati delotvorni san.”

Or se podigao; nepomično je stajao i gledao u Habera. Lice mu je bilo izuzetno napeto i usredsređeno. „Vi ćete sami kontrolisati svoje snove”, kazao je, „bez ičije pomoći ili nadgledanja?”

„Tebe sam kontrolisao nedeljama. U mom slučaju, a ja ću naravno biti prvi subjekat svojega eksperimenta, to mi je apsolutna etička dužnost, u mom slučaju kontrola će biti potpuna.”

„Ja sam pokušao s autohipnozom, pre nego što sam počeo da koristim droge za potiskivanje snova.”

„Da, pomenuo si to ranije; naravno, nisi uspeo. Pitanje uspešnog postizanja autosugestije kod subjekta koji pruža otpor zanimljivo je, ali nikada nije proveravano; ti nisi profesionalni psiholog, nisi uvežbani hipnotizer, a već si bio emotivno poremećen u vezi s ćelom stvari; naravno, nigde nisi dospeo. Ali ja jesam profesionalac i dobro znam šta radim. Ja mogu da odredim ćitav svoj san pomoću autosugestije i da odsanjam svaku pojedinost kao da to ćinim budnim umom. Kada augmentor bude sinhronizovano uopšteni oblik e—stanja s mojim sopstvenim d—stanjem, takvi snovi će se ostvarivati. A onda — a onda — ” Usne okružene kovrdžavom bradom razdvojile su se u neprirodni, ukoćeni smešak, osmeh ekstaze koji je Ora naterao da okrene glavu kao da je video nešto što nije za gledanje, nešto zastrašujuće i tužno u

isti mah. „Tada će ovaj svet biti poput nebesa, a ljudi nalik na bogove!”

„Već jesmo, već sada jesmo”, kazao je Or, ali ovaj nije obraćao pažnju.

„Ne treba se plašiti. Bilo je opasno dok si samo ti imao sposobnost stvaranja e—snova i nisi znao šta bi s tim. Da nisi došao do mene, da te nisu poslali u uvežbane ruke jednog naučnika, ko zna šta bi se dogodilo. Ali bio si ovde i ja sam bio ovde: kao što kažu, genijalnost znači biti na pravom mestu u pravo vreme!” Brundavo se nasmejao. „Tako da više ne treba ničega da se plašimo, a stvar više nije u tvojim rukama. Ja znam, naučno i moralno, šta radim i kako da radim. Znam kuda sam pošao.”

„Vulkani bljuju vatru”, promrmljao je Or.

„Molim?”

„Mogu li sada da pođem?” „Sutra u pet.”

„Doći ću”, kazao je Or i otišao.

10

Il descend, reveille, l'autre cote du reve.

— Igo:..Contemplations

Bilo je tek tri popodne, trebalo je da se vrati u svoje odeljenje u uredu za parkove i da dovrši plan terena za igru u jugoistočnoj oblasti; ali nije to učinio. Samo je na trenutak pomislio na to i odmah zaboravio, lako su ga sećanja uveravala da je već petu godinu na tom položaju, odbijao je da im poveruje; posao mu je delovao nestvarno. Nije to bio posao za njega.

Bio je svestan da se, dok tako pripisuje nerealnosti najveći deo jedine stvarnosti, jedinog pravog postojanja, izlaže baš onoj opasnosti kojoj se izlaže poludeli um: gubitku osećanja slobodne volje. Znao je: sve dok neko poriče ono što je stvarno, biće opsednut nepostojećim stvarima i porivima, maštarijama i strahovima koji se jate da bi popunili nastalu prazninu. Ali praznina je bila tu. Ovom životu nedostajao je osećaj stvarnosti; bio je prazan; san koji je stvarao tamo gde nema potrebe da se stvara propadao je, pohabao se, postao tanušan. Ako je ovo značilo postojanje, možda je praznina bila bolja. Radije će prihvatiti čudovišta i porive van razuma. Poći će kući, neće uzeti nikakve droge, nego će spavati i sanjati sve ono što san može doneti.

Visećom železnicom sišao je do predgrađa; ali, umesto da dalje uzme trolejbus, pošao je pešice prema svome kraju; uvek je voleo pešačenje.

Pored Parka Ljubavi još uvek se uzdizao deo starog nadvožnjaka, ogromni prilazni put koji je verovatno bio zaostatak iz poslednjih frenetičnih grčeva manije za autoputevima iz sedamdesetih; nekada je verovatno vodio do mosta Markam, ali se sada naglo prekidao u vazduhu, tridesetak stopa iznad Avenije Fronta.

Nije bio uništen u vreme uređivanja i rekonstrukcije grada nakon godina Pomora, možda zato što je bio toliko ogroman, toliko beskoristan i ružan da je, za oko Amerikanca, bio nevidljiv. Nalazio se tamo; na kolovozu mu se ukorenilo nekoliko žbunova, dok je ispod njega izrasla gomila zgrada, nalik lastavičijim gnezdima na zidu. U tom

prilično sumornom i neuglednom delu grada još uvek je bilo malih prodavnica, nezavisnih radnji, ružnih malih restorana i sličnih mesta koja su se nekako održavala i pored opšteg principa ravnopravne raspodele proizvoda po potrošačima i sveobuhvatne konkurencije ogromnih trgovina i prodajnih mesta SCP, preko kojih je sada išlo 90 posto svetskog prometa.

Jedna od trgovina pod nadvožnjakom bila je prodavnica koju je sadašnji vlasnik očigledno kupio od prethodnog; na natpisu iznad izloga pisalo je ANTIQUES, a na rđavo ispisanom, poluoljuštenom natpisu na staklu pisalo je JUNQUE. U jednom delu izloga nalazilo se nešto neugledne, rukom rađene grnčarije, u drugom stara stolica za ljučenje prekrivena pletenim šalom koga su načeli moljci, a između ta dva glavna eksponata bile su rasute sve moguće vrste kulturnog krša: konjska potkovica, ručni sat, tajanstveni predmet iz neke mlekare, uramljena fotografija predsednika Ajzenhauera, malo okrnjena staklena kugla u kojoj su se nalazila tri ekvadorska novčića, plastični poklopac za WC—solju ukrašen maleckim krabama i morskim algama, brojanice na kojima su se dobro opažali tragovi nečijeg palca i hrpa starih Hi-Fi gramofonskih ploča na 45 obrtaja na kojima je pisalo „dobro očuvane”, iako su bile izgrebane. Baš liči na mesto, pomislio je Or, na kome bi nekada radila Heterina majka. Pokrenut iznenadnim porivom, ušao je.

Unutra je bilo prohladno i prilično mračno. Stub nadvožnjaka činio je jedan zid prostorije, visoka i prazna, tamna betonska površina, poput zida podvodne pećine. Iz pritajenih senki, iza masivnog nameštaja, čitavih jutara slika s ljubavnim motivima i lažnih antičkih razboja koji su sada postali pravi antikviteti, iako i dalje potpuno beskorisni, iz svih tih sumračnih gomila ničijih stvari izronila je ogromna pojava i kao da je lagano zaplovila prema njemu, tiha, reptilska. Vlasnik je bio Stranac.

Podigao je svoj iskrivljeni levi lakat i kazao: „Dobar dan. Želite li predmet.”

„Hvala, samo sam razgledao.”

„Molim nastavite tu aktivnost”, kazao je vlasnik. Malo se povukao u senku i stojao potpuno nepokretno. Or je posmatrao igru svetlosti na nekom starom paunovom perju koje su izgrizli pacovi, pogledao jedan kućni kino—projektor iz 1950. godine, plavo—beli saki—komplet, gomilu magazina Mad čija je cena bila prilično visoka, podigao masivni čelični čekić diveći se njegovoj ravnoteži; bila je to pristojno napravljena alatka, valjana stvar.

„Jeste li ovo vi lično izabrali?“ upitao je vlasnika, razmišljajući o tome šta bi se Strancima moglo sviđati iz čitave te gomile otpadaka iz godina američkog blagostanja.

„Sta dođe prihvatljivo je“, odvratio je Stranac.

Srodna tačka gledišta. „Pitam se da li možete da mi kažete nešto. Sta znači na vašem jeziku reč iahklu’?“

Vlasnik je ponovo lagano prišao, pažljivo birajući put širokim, školjkolikim oklopom između lomnih predmeta.

„Neprevodivo. Jezik koji se koristi za komuniciranje s osobama—pojedincima neće sadržavati druge oblike odnosa. Džor Džor.“ Desna ruka, ogromni, zelenkasti ekstremitet nalik na peraje, pružila se lagano napred, kao da je malo oklevala. „Tiua’k Ennbe Ennbe.“

Or se rukovao s njima. Stojao je nepokretno i očigledno ga odmeravao, iako se unutar tamnog šlema ispunjenog isparenjima nisu nazirale oči. Ako je to bio šlem. Da li je u stvari bilo ikakvog materijalnog oblika unutar toga zelenog oklopa, tog moćnog štita? To nije mogao da zna. Ali osećao se savršeno mirno uz Tiua’k Ennbe Ennbea.

„Ne verujem“, kazao je, ponovo gonjen naglim porivom, „da ste ikada čuli za nekoga po imenu Lelaš.“

„Lelaš. Ne. Tražiš li Lelaš.“

„Izgubio sam svoju Lelaš.“

„Ukrštanja u magli“, primetio je Stranac.

„Toliko o tome“, kazao je Or. Sa pretrpanog stola pred sobom podigao je belo poprsje Franca Šuberta, visoko nekih dva inča, verovatno poklon učitelja klavira učeniku. Na podnožju učenik je napisao: „Šta, ja brino?“ Šubertovo lice bilo je blago i ravnodušno, maleni Buda s naočarima. „Pošto je ovo?“ upitao je.

„Pet novih centa“, odgovorio je Tiua’k Ennbe Ennbe.

Or je izvadio iz džepa Fed—Nar novčić.

„Postoji li neki način da se kontroliše iahklu’, da se natera da ide... tamo gde treba?“

Stranac je primio novčić i veličanstveno se provukao do hromirane registar—kase za koju je Or pomislio da je na prodaju kao antikviteta. Kasa je zazvonila kada je ubacio zaradu u registar, a on je onda neko vreme mirno stajao.

„Jedna lasta ne čini proleće”, kazao je. „Mnogo ruku—lakši posao.” Ponovo je zastao, očigledno nezadovoljan svojim pokušajem premošćavanja komunikacionog jaza. Nepomično je stajao pola minute, zatim je prišao izlogu i preciznim, krutim, pažljivim pokretima izvukao jednu od starinskih ploča koje su bile tamo izložene i doneo je Oru. Bila je to ploča Bitlsa „Uz malu pomoć mojih prijatelja”.

„Poklon”, kazao je. „Da li je prihvatljiv.”

„Da”, kazao je Or i uzeo ploču. „Hvala vam — veliko vam hvala. Vrlo ljubazno od vas. Ne znam kako da vam zahvalim.”

„Zadovoljstvo”, kazao je Stranac, lako je veštački glas bio bezbojan, a oklop nije pokazivao nikakva osećanja, Or je bio ubeđen da je Tiua’k Ennbe Ennbe u stvari zadovoljan; on lično bio je dirnut.

„Pustiću ga na uređaju mojeg gazde; on ima stari gramofon”, kazao je. „Veliko vam hvala.” Ponovo su se rukovali, a onda je otišao.

Na kraju krajeva, pomislio je dok je koračao prema aveniji Korbet, ne čudi me što su Stranci na mojoj strani. Na neki način, ja sam ih izmislio. Naravno, pojma nemam na kakav način. Ali sasvim sigurno nisu bili ovde dok ja to nisam sanjao, dok ih nisam pustio da postoje, neka budu. Tako da između nas postoji — oduvek je postojala — nekakva veza.

Naravno, (produžile su njegove misli, i same u ritmu koraka) ako je to istina, znači da bi sada čitav svet trebalo da bude na mojoj strani; jer velikim delom sanjao sam i njega. Pa, na kraju krajeva, on i jeste na mojoj strani. To jest, ja predstavljam njegov deo. Nisam odvojen. Koračam zemljom, zemlja nosi moje korake, udišem vazduh i menjam ga, u potpunosti sam povezan s svetom.

Samo je Haber drugačiji, i sve drugačiji sa svakim snom. On je protiv mene: moja veza s njim je negativna. A taj deo sveta za koji je on odgovoran, koji me tera da sanjam, uz njega se osećam otuđeno, bespomoćan sam pred njim...

Ne znači to da je on zao. U pravu je, čovek treba da pomogne drugima. Ali ona analogija sa serumom protiv zmijskog ujeda bila je pogrešna. Govorio je o osobi koja sreće drugu u bolu. To je drugo. Možda je ono što sam učinio, što sam učinio aprila pre četiri godine... bilo opravdano time što... (ali misli su mu kao i uvek pobegle sa opečenog mesta). Moraš pomoći drugome. Ali nije u redu igrati se boga s masama. Da bi bio bog, moraš znati šta radiš. Da bi učinio išta dobro, nije dovoljno da samo veruješ da si u pravu i da su ti motivi

ispravni. Moraš da... budeš u dodiru. On nije u dodiru. Za njega niko drugi, ni jedna jedina stvar, nema sopstveno postojanje; on svet vidi kao sredstvo kojim dolazi do cilja. Uopšte nije bitno da li je taj cilj dobar; jer jedino imamo sredstva... On to ne može da prihvati, ne može da dopusti stvarima da budu onakve kakve jesu, da teku. On je bolestan... mogao bi nas sve povući sa sobom, van dodira, ako mu bude pošlo za rukom da sanja kao ja. Sta da radim?

Došao je do stare kuće na Korbetu u trenutku kada je stigao do tog pitanja.

Zadržao se u prizemlju da bi od Manija Arensa, kućevlasnika, pozajmio starinski gramofon. Zbog toga morali su da popiju zajedno šoljicu čaja. Mani je uvek kuvao čaj za Ora, jer Or nije pušio i nije mogao da uvlači dim a da se ne zakašlje. Malo su razgovarali o događajima u svetu. Mani je mrzeo sportske predstave; uvek je ostajao kod kuće i svakog popodneva gledao dečji obrazovni program SCP namenjen predškolskom uzrastu. „Taj aligator—lutan, Dubi Du, on je stvarno ‘ladan dasa,’,“ kazao je. U njihovom razgovoru javljali su se dugi prekidi, odrazi velikih poderotina u tkanju Manijevog uma, koje se otrčalo usled dugogodišnje upotrebe bezbrojnih hemikalija. Ali bilo je mira i povučенosti u njegovom neurednom prizemlju, a blagi čaj od indijske konoplje lagano je opustio Ora. Najzad je odvuкао gramofon na sprat i uključio ga u zidnu utičnicu u svojoj goloj dnevnoj sobi. Stavio je ploču na gramofon i onda zastao, držeći ručicu igle iznad ploče koja se okretala. Sta on zapravo želi?

Nije znao. Pomoć, valjda. Pa, šta god stigne biće prihvatljivo, kao što je to rekao Tiua’k Ennbe Ennbe.

Pažljivo je spustio iglu u brazdu na rubu ploče i legao pored gramofona na prašnjavi pod. Treba li tebi neko? Treba mi neko da volim ga ja.

Uređaj je bio automatski; kada se pesma dovršila, na trenutak je blago zabrujao, u njemu je nešto škljocnulo, a onda se igla vratila na prvu brazdu.

I ja uspevam, uz malu pomoć. Uz malu pomoć mojih prijatelja.

Tokom jedanaestog ponavljanja Or je čvrsto zaspao.

Kada se probudila u toj visokoj, goloj, polumračnoj sobi, Heter je bila zbunjena. Gde to za ime sveta — ?

Zaspala je. Zaspala sedeći na podu, pruženih nogu, leđa naslonjenih na klavir. Posle marihuane uvek se osećala sanjivo, i

glupo, ali nije mogla da povredi Manija i da ga odbije, jasnog matorog travaroša. Džordž se ispružio po podu kao olinjali mačor, odmah pored gramofona čija je igla polako grickala put kroz „Uz malu pomo...”. Polako ga je utišala i zatim isključila. Džordž nije ni mrdnuo; usne su mu bile malo razmaknute, oči čvrsto zatvorene. Baš smešno što su oboje zaspali uz muziku. Podigla se sa svojih kolena i otišla da vidi šta ima za večeru.

Oh, za ime Božje, svinjska džigerica. Bila je hranljiva i najviše što se moglo dobiti za tri markice za meso. Juče ju je uzela na tržnici. Pa, ako se izreže onako tanko i isprži s slaninom i lukom... uf. Pa dobro, bila je dovoljno gladna da joj ne zasmeta ni svinjska džigerica, a Džordž nije bio probirač. Poštenu hranu jeo bi sa uživanjem, a vašljivu svinjsku džigericu bi onako naprosto jeo. Slavljen neka je Bog koji blagoslove deli, između ostalih i ljude dobre naravi.

Dok je sedala za kuhinjski sto i stavljala dva krompira i pola glavice kupusa da se kuvaju, s vremena na vreme bi zastala: baš se čudno osećala. Izgubljeno. Zbog proklete trave, sigurno, i zato što je onoliko spavala na patosu.

Džordž je ušao, raščupan, prašnjave košulje. Gledao ju je. Kazala je: „Pa. Dobro jutro.”

Stojao je, gledao u nju i smešio se, širokim, blistavim osmehom čistog zadovoljstva. Nikada je u životu niko nije pozdravio na tako divan način; zbunilo ju je toliko zadovoljstvo kome je bila uzrok. „Draga moja žena”, kazao je i uzeo je za ruke. Gledao je u njih sa svih strana, a onda ih prislonio na lice. „Trebalo bi da si smeđa”, kazao je i na svoje čuđenje spazila je suze u njegovim očima. Na trenutak, samo na trenutak, znala je šta se dešava; u jednom blesku setila se da je nekada imala smeđu kožu, pamtila je noćnu tišinu u drvenoj kućici, žubor potoka i još mnoge druge stvari. Ali Džordž je bio mnogo važnija tema. Zagrlila gaje kao i on nju. „Sav si iznuren”, kazala je, „I uznemiren, zaspao si na podu. Sve zbog onog kopilana Habera. Ne vraćaj mu se više. Jednostavno nemoj otići. Baš me briga šta će on da uradi, iznećemo stvar na sud, uložićemo žalbu, čak i ako te otera na prisilnu i gurne u Linton, naći ćemo drugog došu i opet ćemo te izvaditi. Ne možeš više s njim, taj te uništava.”

„Niko mene ne može uništiti”, kazao je i malo se nasmejao, duboko iz grla, tako da je gotovo ličilo na jecaj, „bar ne dok mogu da dobijem malu pomoć od svojih prijatelja. Idem nazad, neće to više moći još dugo. To me više ne brine. Samo polako...” Zagrlili su se, stisnuli celim telom, dok su džigerica i luk cvrčali na tiganju. „I ja sam zaspala”,

kazala mu je u vrat. „Tako sam se udavila dok sam kucala tupava pisma za matorog Rutija. Ali dobru si ploču kupio. Volela sam Bitlse kada sam bila mala, ali sada ih više ne puštaju na vladinim stanicama.”

„Bio je to poklon”, kazao je Or, ali džigerica je počela da prišti na tiganju, pa je morala da se odvoji i da se pobrine za nju. Tokom večere, Džordž ju je sve vreme gledao; a i ona njega. Bili su venčani već sedam meseci i nisu razgovarali ni o čemu važnom. Oprali su posuđe i otišli u krevet. U krevetu su vodili ljubav. Ljubav nije nešto što je uvek prisutno, poput nekog kamena; mora se voditi i dovesti, mora se uvek iznova stvarati, kao što se mesi hleb. Kada su dovršili, ležali su jedno drugome u naručju i držali svoju ljubav. U svojem snu Heter je čula urlanje potoka prepuno raspevanih glasova nerođene dece.

U svojem snu Džordž je video ponore otvorenog mora.

Heter je bila sekretarica u starom i jalovom udruženju kod Pondera i Rutija. Kada je sutradan, u petak, u četiri i trideset, izašla sa posla, nije pošla monorejlom i trolejbusom kući, već je visećom železnicom otišla do Vašington Parka. Kazala je Džordžu .da bi mogli da se sretnu pred HURAD-om, jer je njegova terapijska seansa počinjala tek u pet, pa bi posle toga mogli da odu zajedno do predgrađa i jedu u nekom od SCP restorana pored međunarodnog šetališta. „Sve će biti u redu”, kazao je on, jer je znao zbog čega je to zatražila i jer je mislio da će s njim biti sve u redu. Odvratila je: „Znam. Ali bilo bi zabavno kada bismo jeli negde napolju, a ja sam uštedela nešto markica. Još nikada nismo bili u Časa Boliviana.”

Do tornja HURAD-a stigla je prerano, pa je čekala na prostranom mermernom stepeništu. Dovezao se sledećim kolima. Posmatrala je kako silazi s drugima, ali njih nije primećivala. Nizak, pristao čovek, vrlo samopouzdanog izgleda, s prijatnim izrazom na licu. Delovao je vrlo pokretljivo, iako je bio malo poguren, kao i većina uredskih službenika. Kada ju je video, njegove bistre, svetle oči kao da su zablistale; nasmešio se, ponovo onakvim razoružavajućim osmehom bezgraničnog zadovoljstva. Divlje ga je volela. Ako ga Haber bude opet pozledio otići će tamo i iskidati ga u parčice. Nasilna osećanja obično su joj bila strana, ali ne i kada je Džordž u pitanju. A danas se i inače osećala drugačije nego obično. Osećala se dostojanstvenije, čvršće. Dvaput je na poslu glasno kazala „sranje”, i oba puta naterala starog g. Rutija da se lecne. Teško da je ikada ranije naglas izgovorila „sranje”, a nije želela ni sad, ali joj se ipak omaklo, kao da se radi o staroj navici koja je previše jaka da bi je se odrekla...

„Zdravo, Džordže”, kazala je.

„Zdravo”, kazao je i uzeo je za ruke. „Divna si, divna.”

Kako iko može pomisliti da je ovaj čovek bolestan? Dobro, ima smešne snove. Bolje to nego da jednostavno bude zao i pokvaren, kao otprilike četvrtina ljudi koje je ikad srela.

„Već je pet”, kazala je. „Sačekaću te ovde. Ako počne kiša, biću u ulaznom hodniku. Tamo je kao u Napoleonovoj grobnici, sve sam crni mermer i tome slično. Ali ovde napolju je fino. Čuje se rika lavova iz ZOO—vrta.”

„Pođi sa mnom”, kazao je. „Već je počela.” I zaista, padala je beskrajna, topla prolećna kišica — led Antarktika nežno je sipio po glavama dece odgovornih za njegovo topljenje. „Ima lepu čekaonicu. Verovatno ćeš tamo biti zajedno s gomilom budža iz FED—nar, a i jedno tri ili četiri šefa države. Svi ližu noge direktoru HURAD-a. A ja moram da puzim između njih i da im se pokazujem, svaki prokleti put. Slatki mali psihopata dr Habera. Njegov izložbeni eksponat. Njegov simbol za pacijenta...” Vodio ju je kroz ogromni ulazni hol pod kupolom Panteona, preko pomičnih staza, uz neverovatne, na izgled beskrajne pokretne stepenice. „HURAD stvarno vlada svetom, ovakvim kakav je”, kazao je. „Nikako ne mogu da prestanem da se pitam zašto je Haberu potreban bilo kakav drugi oblik moći. Bog zna da svega ima dovoljno. Zašto ne može da se zaustavi na tome? Valjda je to kao s

Aleksandrom Velikim. Stalno su mu potrebni novi svetovi za osvajanje. Nikad to nisam shvatao. Kako je bilo na poslu?”

Bio je napet i zato je toliko govorio; ali nije izgledao potišteno i uznemireno, kao nedeljama pre toga. Nešto mu je povratilo prirodnu ravnotežu. Nikada nije stvarno poverovala da bi mogao da je izgubi na duže vreme, da skrene sa svojeg puta, da izgubi dodir s svetom; a ipak je propadao, svakim danom bilo je sve gore. Sada više nije, a pramena je bila tako nagla i potpuna da se pitala šta li ju je zapravo izazvalo. Mogla je samo da se priseti da su sinoć sedeli u dnevnoj sobi u kojoj još uvek nije bilo nameštaja i slušali onu šašavu i predivnu pesmu Bitlsa i da su oboje zaspali. Od tada ponovo je bio onaj stari.

U Haberovoj ogromnoj, luksuznoj čekaonici nije bilo nikoga. Džordž je izgovorio svoje ime u stvar koja se nalazila pored vrata i koja je ličila na radni sto. To je autoprijemnica, objasnio je Heteri. Upravo je počinjala nervoznu šalu pitajući da možda ne koriste i uređaje za autoerotiku, kada su se vrata otvorila i na ulazu se pojavio Haber.

Do sada ga je sreala samo jednom, na kratko, kada je prvi put primio Džordža za pacijenta. Zaboravila je kako je to ogroman čovek, koliku ima bradu, kako neverovatno upečatljivo izgleda. „Samo uđi, Džordže!” zagrmeo je. Preplašila se. Ustuknula je. Primetio ju je. „Gospođo Or — tako mi je drago što vas vidim. Baš lepo što ste došli. Uđite i vi.”

„0, ne. Samo sam...”

„0, da. Shvatate li daje ovo verovatno poslednja Džordžova seansa ovde? Je li vam rekao? Večeras dovršavamo posao. Vi svakako treba da budete prisutni. Dođite. Danas sam osoblje ranije pustio kući. Verovatno ste videli stampedo na prilaznim stepenicama. Želeo sam da večeras mesto bude samo moje. Tako, sedite tu.” Produžio je; nije bilo potrebe dati mu bilo kakav smisleni odgovor. Bila je fascinirana Haberovim ponašanjem, nekom vrstom oduševljenja kojim je stalno zračio; zaboravila je kakva je silovita, srdačna osoba bio, veći i od života samog. Stvarno je bi-!o neverovatno da je takav čovek. vođa čitavog sveta i naučnik, mogao da provede čitave nedelje lečeći Džordža koji je bio niko i ništa. Ali, naravno, Džordžev slučaj bio je vrlo važan za istraživanje.

„Poslednja seansa”, kazao je dok je podešavao nešto na uređaju nalik na kompjuter koji je bio ugrađen u zid pored uzglavlja ležaja. „Još jedan kontrolisani san i mislim da smo resili problem. Jesi li spreman, Džordže?”

Cesto je upotrebljavao ime njenog muža. Setila se šta joj je Džordž rekao pre nekoliko nedelja: „Stalno me zove po imenu; mislim da to čini da bi se podsetio da ima još nekog pored njega.”

„Naravno da sam spreman”, kazao je Džordž i seo na ležaj, malo podignute glave; pogledao je Heter i nasmešio se. Haber je odjednom počeo da mu postavlja na glavu stvarčice koje su visile s krajeva žica, morao je da mu razdvaja gustu kosu da bi to učinio. Heter se prisetila istog postupka sa sopstvenog snimanja mozga, bio je to deo serijskih proba i provera koje su se vršile na svakom građaninu Fed—Nara. Nije joj se sviđalo što to rade njenom mužu. Kao da su elektrode male sisaljke koje će izvući misli iz Džordževe glave i pretvoriti ih u škrabotine na parčetu hartije, besmislene črčkarije luđaka. Sada je na Džordževom licu bio izraz ogromne koncentracije. Na šta li je mislio?

Haber je spustio ruku na Džordžev vrat tako naglo kao da je želeo da ga zadavi, a onda je pružio drugu ruku i uključio traku sa koje je progovorio njegov sopstveni glas s hipnotizerskim prizvukom: „Ulazite

u stanje hipnoze...” Nakon nekoliko sekundi zaustavio ju je i proverio hipnozu. Džordž je bio pod njenim dejstvom.

„Dobro”, kazao je Haber i zastao, očigledno je razmišljao o nečemu. Ogroman, poput grizlija koji se uspravio na zadnje noge, stajao je između nje i vitke, nepomične figure na ležaju.

„A sada, slušaj me pažljivo, Džordže, i pamti šta ću ti reći. Duboko si hipnotisan i sledićeš u potpunosti sve naredbe koje ću ti zadati. Zaspaeš kada ti budem rekao i sanjaćeš. Imaćeš delotvorni san. Sanjaćeš da si potpuno normalan — da si kao i svi ostali. Sanjaćeš da si nekada imao, ili si mislio da imaš, sposobnost da delotvorno sanjaš, ali to više nije istina. Od sada će tvoji snovi biti kao kod drugih, značiće nešto samo tebi lično, neće imati nikakvog dejstva na stvarnost koja ih okružuje. Sve to ćeš sanjati; koji god simbolički način budeš koristio da izraziš san, njegov delotvorni sadržaj biće da više nećeš moći da sanjaš delotvorno. Biće to prijatan san, a probudićeš se kada budem izgovorio tvoje ime tri puta i osećaćeš se bodro i ugodno. Nakon toga sna više nikada nećeš ponovo sanjati delotvorno. A sada, lezi. Raskomoti se. Sada ćeš zaspiti. Spavaš. Antverp!”

Kada je Haber izgovorio tu poslednju reč, Džordžove usne su se pokrenule i on je kazao nešto slabim, izgubljenim glasom čoveka koji govori u snu. Heter nije mogla da razume šta je kazao, ali je odjednom pomislila na prošlu noć; skoro da je zaspala, ugodno ušuškana pored njega, kada je glasno izgovorio nešto: zvučalo je kao „Aer per annum”. „Šta?” kazala je, a on ništa nije odgovorio, spavao je. Kao i sada.

Srce joj je zadrhtalo u grudima dok je gledala kako leži tamo, ruku nepomičnih pored sebe, tako ranjiv.

Haber se podigao i pritisnuo belo dugme na boku mašine kod uzglavlja ležaja. Neke od žica sa elektroda vodile su do nje, a neke do EEG uređaja, koji je odmah prepoznala. Stvar u zidu sigurno je bila augmentor, uređaj zbog kojeg se čitavo istraživanje i obavljalo.

Haber joj je prišao, tamo gde je ona duboko utonula u ogromnu kožnu fotelju. Bila je napravljena od prave kože, zaboravila je i kako izgleda prava koža, podsećala je navinilnu imitaciju, ali je bila zanimljivija pod prstima. Bila je prestravljena. Nije znala šta se dešava. Upitno je pogledala krupnog čoveka koji je stajao pred njom, medveda —šamana—božanstvo.

„Ovo je vrhunac, gospođo Or”, kazao je prigušenim glasom, „čitavog dugog niza sugestiranih snova. Probijali smo se prema ovoj

seansi — prema ovom snu — nedeljama. Drago mi je što ste došli, nisam se setio da vas zamolim za to, ali vaše prisustvo pogoduje tome da se oseti potpuno bezbedno i opušteno. Zna da ne mogu ništa da mutim dok ste vi u blizini! Je li tako? U stvari, prilično sam ubeđen u uspeh. Biće to u redu. Zavisnost od droga koje deluju na san biće potpuno prekinuta, jednom kada bude uklonjen opsesivni strah od snova. To je naprosto stvar uvežbavanja... Moraću da bacim pogled na EEG, on sada verovatno spava.” Brz i masivan, kretao se preko odaje. Ona je mirno sedela i posmatrala Džordžovo spokojno lice s kojeg je nestao izraz koncentracije, svi izrazi. Tako bi možda izgledao u smrti.

Dr Haber bio je zaokupljen svojim mašinama, neumorno zaokupljen, naginjao se nad njima, podešavao ih, posmatrao. U-uopšte nije obraćao pažnju na Džordža.

„Eto”, polako je kazao — ne njoj, pomislila je Heter; on je bio svoja sopstvena publika. „To je to. A sad. Sad mala pauza, malo spavanja drugog stadijuma, između snova.” Nešto je radio s opremom u zidu. „Onda ćemo da napravimo malu probu...” Ponovo joj je prišao; poželela je da stvarno prestane da obraća pažnju na nju, umesto što se pretvarao da razgovara s njom. Kao da nikad nije upoznao pravu vrednost ćutanja. „Vaš muž dao je neprocenjiv doprinos našim istraživanjima ovde, gospođo Or. Jedinствен pacijent. Ono što smo naučili o prirodi snova i upotrebi sna u terapiji pozitivnog i negativnog uslovljavanja biće od bukvalno neprocenjive vrednosti u svim vidovima života. Vi znate šta označava HURAD. Human Utility: Research And Development, Ljudska Korist: Istraživanje I Razvoj. E pa ono što smo naučili iz ovog slučaja doneće beskrajnu, doslovce beskrajnu korist čovečanstvu. Tako se zaprepašćujuća stvar razvila iz nečega što je ličilo na rutinski slučaj manjeg odavanja drogama. Najčudnije od svega je da su mudrijaši, dole sa Medicinskog, imali dovoljno mozga da primete da je ovaj slučaj nešto posebno i da ga upute meni. Retko se nalazi tolika ošroumnost kod akademskih kliničkih psihologa.” Njegove oči sve vreme su budno pazile, a sada je kazao: „Da se vratimo Maleckom”, i žustro je prešao preko sobe. Ponovo se igrao s augmentorom, pa je glasno kazao: „Džordže. Još uvek spavaš, ali možeš me čuti. Možeš savršeno da me čuješ i razumeš. Klimni malo glavom ako me čuješ.”

Spokojni izraz na licu nije se izmenio, ali glava je klimnula. Poput glave lutke na koncu.

„Dobro. Sada me pažljivo slušaj. Imaćeš još jedan vrlo živ san.

Sanjaćeš da... da se na zidu, ovde u mom uredu, nalazi zidna fotografija. Velika slika Maunt Huda, potpuno prekrivenog snegom. Sanjaćeš da vidiš zidnu sliku na zidu iza stola, baš ovde, u mojem uredu. Sada ćeš zaspati i sanjaćeš... Antverp."

Ponovo se užurbao i nagao nad svoju mašineriju. „Tako”, prošaputao je jedva čujno. „Tako... dobro je... u redu.”

Mašine su bile mirne. Džordž je mirno ležao. Čak je i Haber prestao da se miče i mrmlija. U velikoj, blago osvetljenoj odaji nije više bilo ni šuma, njen stakleni zid gledao je napolje, u kišu. Haber je stojao pored EEG-a, glave okrenute zidu iza radnog stola.

Ništa se nije dogodilo.

Heter je pomerala prste leve ruke u malim krugovima po savitljivoj, hrapavoj površini fotelje, materijalu koji je nekada koža žive životinje, veza između krave i univerzuma. Zvuči stare ploče koji su juče puštali pojavili su joj se u glavi i nikako nisu izlazili napolje.

A šta to vidiš kad ugasiš svetio? To ne znam, al' znam da moje je. Nije mogla da poveruje da Haber može toliko dugo da miruje, da čuti. Samo su mu jednom prsti pošli prema brojčaniku. Onda je ponovo nepomično stajao i gledao u prazni zid.

Džordž je uzdahnuo, sanjivo se protegao, ponovo opustio i probudio. Zažmirkao je i seo. Oči su mu odjednom skrenule prema Heteri, kao da želi da se uveri da je ona još uvek tu.

Haber se namrštio i naglim, zbunjenim pokretom pritisnuo donje dugme na augmentoru. „Šta kog vraga!” kazao je. Zurio je u ekran EEG po kome su još uvek skakutali živahni, sitni tragovi. „Augmentor ti je davao talase d—stanja, kako si se do đavola probudio?”

„Ne znam.” Džordž je zevnuo. „Prosto tako. Jeste li mi vi rekli da se brzo probudim?”

„Uvek to radim. Na moj signal. Ali kako si do đavola prevazišao stimulacioni oblik iz augmentora... moraću da povećam snagu. Očigledno je bio previše slab.” Sada je, van sumnje, govorio samom augmentoru. Kada je taj razgovor bio dovršen, okrenuo se Džordžu i kazao: „Dobro. Šta si sanjao?”

„Sanjao sam da se tamo na zidu, iza moje žene, nalazi slika Maunt Huda.”

Haberove oči otišle su do gole površine zida obloženog drvetom sekvoje, zatim su se vratile na Džordža.

„Još nešto? Neki raniji san — sećaš li se ičega?”

„Čini mi se. Samo trenutak... Mislim da sam sanjao da sanjam, ili tako nešto. Sve je bilo zbrkano. Bio sam u prodavnici. Tako je — bio sam kod Majera i Franka i kupovao sam novo odelo, hteo sam da bude s plavom tunikom, zato što je trebalo da pređem na novi posao, ili tako nešto. Ne sećam se. Uglavnom, tamo su imali listić na kome je pisalo kolika treba da ti je težina ako si te visine i obrnuto. Ja sam bio tačno na sredini i na skali visine i skali težine za prosečno građanog čoveka.”

„Drugim recima, normalan”, kazao je Haber i iznenada se nasmejao. Grdno se smejaio. Gadno je preplašio Heter, nakon sve te napetosti i tišine.

„Dobro je, Džordže. Baš dobro.” Potapšao je Džordža po ramenu i počeo da mu skida elektrode s glave. „Uspeli smo. Stigli smo do cilja. Slobodan si. Znaš li?”

„Tako izgleda”, blago je odvratio Džordž.

„Veliki teret skinut je sa tvojih pleća. Je li tako?”

„I prebačen na vaša?”

„I prebačen na moja. Tako je!” Ponovo siloviti, nagli smeh koji je trajao malo predugo. Heter se upitala da li je Haber uvek bio ovakav, ili je sada bio previše uzbuđen.

„Dr Haber”, kazao je njen suprug, „jeste li ikada razgovarali o snovima s nekim od Stranaca?”

„S Aldebarancem, misliš? Ne. Ford je u Vašingtonu isprobao nekoliko naših testova na nekima od njih, zajedno s čitavom serijom psiholoških provera, ali su rezultati bili besmisleni. Jednostavno, još uvek nismo resili problem komunikacije. Inteligentni su, ali Irčevski, naš najbolji ksenobiolog, smatra da oni uopšte nisu razumni, a da ono što liči na društveno udruživanje s ljudima nije ništa drugo nego neka vrsta instinktivne adaptivne mimikrije. To se ne može reći sa sigurnošću. Njihov EEG ne može se dobiti i u stvari ne možemo da otkrijemo čak ni da li uopšte spavaju, da i ne govorimo o snu!”

„Znate li za pojam iahklu’?”

Haber je zastao na trenutak. „Čuo sam za njega. Neprevodiv je. Ti misliš da znači ‘san’, ha?”

Džordž je zavrteo glavom. „Ne znam šta znači. Ne pretvaram se da znam nešto što vi ne znate, ali mislim da bi, pre nego što započnete s

primenom nove tehnike, trebalo da porazgovarate s jednim od Stranaca.”

„S kojim?” Prizvuk ironije bio je jasan.

„Bilo kojim. Nije važno.”

Haber se nasmejao. „O čemu da razgovaram, Džordže?”

Heter je videla kako su oči njenog muža sevnule dok je gledao gore u krupnog čoveka. „O meni. O snovima. O iahklu’. Nije bitno. Sve dok slušate. Znaće na šta ciljate, u tome su mnogo iskusniji od nas.” „U čemu?”

„U snovima — u onome od čega su snovi jedan od pojavnih oblika. Dugo to već čine. Možda oduvek. Oni dolaze iz vremena snova. Ne shvatam to, ne mogu se izraziti recima. Sve sanja. Igra oblika, postojanja, predstavlja snove materije. Stenje ima svoje snove i Zemlja se menja... Ali kada um postane svestan, kada se evolucija ubrza, morate da pazite. Da pazite na svet. Morate da spoznate način. Morate da otkrijete put, veštinu, ograničenja. Svpstan um mora biti deo celine, namerno i pažljivo — kao što je kamen nesvesno deo celine. Shvatate li? Znači li vam išta sve ovo?”

„Nije to novina za mene, ako si na to mislio. Duša sveta i tako dalje. Prenaučna sinteza. Misticismizam je jedan od načina da se priđe prirodi stvarnosti, ili snova, iako je neprihvatljiv onima koji su spremni i sposobni da koriste razum.”

„Ne znam da li je to istina”, kazao je Džordž bez vređanja, vrlo ozbiljno. „Ali onda makar samo iz naučne radoznalosti pokušajte sledeće: pre nego što budete isprobali augmentor na sebi, pre nego što ga uključite, kada budete započinjali svoju autosugestiju, recite ovo: er’perrehnne. Naglas ili samo u mislima. Jednom. Jasno. Pokušajte.”

„Zašto?”

„Zato što radi.”

„‘Radi’ kako?”

„Donosi vam malu pomoć od vaših prijatelja”, kazao je Haberu. Ustao je. Heter je prestravljeno zurila u njega. Ono što je govorio zvučalo je šašavo — poludeo je od Haberovog lečenja, znala je da će mu se to desiti. Ali Haber nije reagovao — zar ne? — kao što bi to učinio na nerazuman ili psihopatski govor.

„Iahklu’ je previše veliki za pojedinca”, govorio je Džordž. „Lako

pobegne kontroli. Oni znaju šta je potrebno da bi se ovladalo njime. U stvari, ne baš ovladalo, nije to pravi izraz; nego da bi se postavio tamo gde spada, da bi se pošlo pravim putem... Ne razumem ja to. Možda vi hoćete. Zamolite ih za pomoć. Recite er'perrehne pre nego što... pre nego što pritisnete dugme 'uključeno'."

„Možda ima nečeg u tome”, kazao je Haber. „Možda bi vredelo ispitati stvar. Pozabaviću se time, Džordže. Naći ću jednog Aldebaranca gore u Centru za kulturu i videti mogu li da dobijem neke podatke o tome... Španska sela za vas, eh, gospođo Or? Ovaj vaš muž trebalo je da se pozabavi psihijatrijom, i to istraživanjem; prava je šteta što je tehnički crtač.” Zašto je to rekao? Džordž je bio građevinski dizajner za parkove i igrališta. „Ima osećaj za stvari, potpuno je prirodan. Nikada nisam pomislio da u ovom pomešam Aldebarance, ali možda je to baš dobra ideja. Opet, moguće je da vam je baš drago što nije psihijatar, eh? Bilo bi gadno da vam muž analizira podsvesne želje preko tanjira za večerom, eh?” Tutnjao je i grmeo dok ih je pratio napolje. Heter je bila zbunjena i na ivici plača.

„Mrzim ga”, kazala je divlje na spirali pokretnih stepenica koje su se lagano spuštale. „Užasan je. Sav je lažan. Velika prevara.”

Džordž ju je uzeo za ruku. Nije rekao ni reči.

„Jesi li gotov? Stvarno gotov? Više ti neće trebati droge, a sa tim odvratnim seansama je gotovo?”

„Čini mi se. On će popuniti moje papire i kroz šest nedelja dobiću potvrdu da je sa mnom sve u redu. Ako se budem pazio.” Nasmehio se, malo umorno. „Ovo je bilo gadno za tebe, dušo, ali ne i za mene. Ne ovoga puta. Ali sam gladan. Kuda ćemo za večeru? Do Časa Boliviana?”

„U Kinesku četvrt”, kazala je, a onda je shvatila šta je rekla. „Ha, ha”, dodala je. Stari kineski deo grada uklonjen je zajedno s ostatkom starih predgrađa pre bar desetak godina. Zbog nečega to je na trenutak potpuno zaboravila. „Hoću da kažem, do Rabi Lua”, dodala je zbunjeno.

Džordž ju je čvršće uzeo za ruku. „Fino”, kazao je.

Lako su stigli do tamo. Viseća železnica se zaustavila na drugoj obali reke, kod Lojdovog centra, koji je nekada, pre Sloma, bio najveći tržni centar na svetu. U današnje vreme, ogromna parkirališta na više nivoa otišla su tamo gde i dinosaurusi, a mnoge prodavnice i samousluge duž šetališta koje se pružalo na dva nivoa bile su prazne i

zapečaćene. Klizališta nisu popunjavala ledom već dvadeset godina. Nije bilo vode u neobičnim, romantičnim fontanama od izuvijanog metala. Maleno ukrasno drveće sada je postalo ogromno; njegovo korenje probijalo je površinu šetališta po nekoliko jardi u krug oko cilindričnih žardinjera. Glasovi i koraci odjekivali su previše oštro, pomalo šuplje, ispred i iza onih koji su koračali tim dugim, poluosvetljenim i napola napuštenim arkadama.

Rabi Lu nalazio se na gornjem nivou. Granje divljeg kestena skoro je potpuno zakrivalo staklenu fasadu. Iznad njihovih glava, nebo je bilo snažno bledozeleno, one boje kakva se može ponekad videti u proleće, kada se oblaci razidu posle kiše. Heter je gledala u to nebo kao napravljeno od zada, daleko, zadivljujuće, mirno; srce joj je uzdrhtalo, počela je da se oseća kako je nejasni strah napušta poput mrtve pokožice. Ali to nije dugo trajalo. Došlo je do čudne promene, do pomeranja. Kao da ju je nešto zakačilo, zgrabilo je. Zamalo da se zaustavi, spustila je pogled sa neba od zada na prazne, tmastim senkama prekrivene prolaze ispred nje. Bilo je to baš čudno mesto. „Sto je ovde jezivo”, kazala je.

Džordž je slegao ramenima, ali lice mu je delovalo napeto i pomalo tmurno.

Došao je vetar, previše topao za april starih dana, vlažni, vreli vetar koji je njihao ogromno, zelenoprsto granje kestena, kotrljao otpatke duž dugih, opustelih prevoja. Crveni neonski natpis iza grana koje su se njihale kao da je bledeo i treperio s vetrom, menjao oblik; na njemu više nije pisalo Rabi Lu, na njemu više nije bilo ničega. Nigde nije bilo ničega. Ništa nije imalo smisla. Vetar je prazno zavijao praznim prolazima. Heter se okrenula od Džordža i prišla obližnjem zidu; bila je sva u suzama. U bolu instinkt joj je govorio da se sakrije, da pobegne u neki ugao i da se sakrije.

„Šta je bilo, dušo?... Sve je u redu. Drži se, sve će biti dobro.”

Ja ludim, pomislila je; nije to bio Džordž, to nikada nije bio Džordž, to sam bila ja.

„Sve će biti dobro”, prošaptao je opet, ali u njegovom glasu osetila je da ni sam ne veruje u to. Njegove ruke govore su da neveruje.

„Šta se desilo?” očajno je jecala, „šta se desilo?”

„Ne znam”, odsutno je kazao. Podigao je glavu i malo se okrenuo od nje, iako ju je još uvek držao uz sebe da bi zaustavio njen plač. Kao da je bdeo, da je osluškivao. Osećala je kako mu srce u grudima

snažno i odmereno udara.

„Heter, slušaj. Moraću da se vratim.”

„Gde da se vratiš? Šta se to desilo?” Glas joj je bio tanak i visok.

„Do Habera. Moram. Smesta. Čekaj me — u restoranu. Čekaj me, Heter. Nemoj me slediti.” Krenuo je. Morala je da pođe za njim. Išao je brzo, ne osvrćući se, duž drugog stepeništa, ispod svodova, pored vodoskoka u kojima nije bilo vode, sve do stanice viseće železnice. Tamo na kraju linije čekala su kola; uskočio je u njih. Popela se za njim, dah ju je pekao u grudima, baš kada su kola krenula. „Šta kog vraga, Džordže!”

„Izvini.” I on je bio zadihan. „Moram tamo. Nisam hteo da te mešam u to.”

„U šta?” Mrzela ga je. Sedeli su na naspramnim sedištima i dahtali jedno prema drugom. „Kakva je to šašava predstava? Zašto se vraćaš tamo?”

„Haber je — ” Džordžov glas se na trenutak izgubio. „On sanja”, kazao je. Duboka, bezumna strava milela je u Heter; nije se obazirala na to.

„Šta sanja? Pa šta onda?”

„Pogledaj kroz prozor.”

Dok su trčali i nakon što su se popeli u kola gledala je samo u njega. Sada su išli preko reke, visoko iznad vode. Ali vode nije bilo. Reka je presušila. Njeno korito ležalo je ispucalo i vlažno pod svetlošću mostova, blatnjavo, prepuno prljavštine, kostiju, izgubljenih alatki i umiruće ribe. Ogromni brodovi ležali su izvrnuti i oštećeni ispod visokih, vlažnih kejova.

Zgrade predgrađa Portlanda, glavnog grada Sveta, visoke, nove, divne kocke od betona i stakla razdvojene zelenilom, uporišta vlade — Istraživanje i razvoj. Komunikacije, Industrija, Ekonomsko planiranje, kontrola okoline — topile su se. Postajale su vlažne i drhtave, nalik pihtijama ostavljenim na suncu. Uglovi su im se već obrušavali sa zidova i ostavljali za sobom velike, vlažne mrlje.

Viseća železnica išla je vrlo brzo i nije se zaustavljala na stanicama: mora biti da se nešto pokvarilo na nosećem kablju, pomislila je Heter bez ikakvog ličnog zanimanja. Jurili su iznad grada koji se rastapao, dovoljno nisko da čuju tutnjavu i krike.

Kako su se kola podizala, ukazao se Maunt Hud, tamo iznad

Džordžove glave dok je sedeo licem okrenut prema njoj. Mora da je video kako se bleđa svetlost odražava o njeno lice ili možda u njenim očima, jer se smesta osvrnuo da vidi divovsku, preokrenutu plamenu kupu.

Kola su divlje jurila iznad ponora, između grada koji je gu bio oblik i neba koje oblik nije ni imalo.

„Ovih dana kao da ništa ne ide kako bi trebalo”, kazala je neka žena na drugom kraju kola razgovetnim, drhtavim glasom.

Svetlost erupcije bila je istovremeno jeziva i veličanstvena. Njezina divovska, materijalna, geološka silina delovala je umirujuće u poređenju s praznom oblašću koja se pružala ispred kola, na gornjem kraju linije.

Nejasna slutnja koja je obuzela Heter kada je spustila pogled sa neba od tada sad se pretvorila u izvesnost: ono se nalazilo tamo. Bila je to oblast, ili možda period vremena, kao sačinjen od praznine. Bila je to prisutnost neprisustva: nemerljiva celina bez osobina u koju je sve propadalo i ništa se nije vraćalo. Bilo je zastrašujuće i bilo je ništavilo. Bilo je pogrešno.

U to je ušao Džordž kada su se kola viseće železnice zaustavila na poslednjoj stanici. Kada je krenuo, okrenuo se i pogledao je, vičući: „Čekaj me, Heter! Nemoj me slediti, ne idi za mnom!”

Ali, iako je pokušala da ga poslušaa, ono je došlo do nje. Neverovatnom brzinom izrastalo je iz središta. Otkrila je da je sve nestalo i da je izgubljena u paničnoj tmuni, bez glasa urlala je ime svetoga muža, beznadežno, sve dok nije utonula u loptu koja se obavila oko središta njenog bića i počela da pada u sušni ponor.

Snagom volje, koja je zaista silna ako se upotrebi na pravi način i u pravo vreme, Džordž Or pronašao je ispod svojih stopala tvrdi mermer stepeništa zgrade HURAD-a. Pošao je napred, dok su ga oči obavestavale da korača kroz maglu, blato, trule lešeeve, po bezbrojnim sićušnim stazama. Bilo je vrlo hladno, a ipak se osećao zadah vrelog metala i izgorele kose ili mesa. Prošao je kroz ulaz; zlatna slova aforizma oko nosećeg stuba na trenutak su promakla pored njega, NAJ VA A A ČOVEČANSTVA COVEK. Slova A pokušala su da ga sapletu. Zakoračio je na pokretnu stazu iako nije mogao da je vidi; kročio je na spiralne pokretne stepenice i otisnuo se u ništavilo, neprekidno održavan snagom volje. Nije čak ni zatvorio oči.

Na gornjem spratu pod je bio pretvoren u led. Bio je oko prst debeo

i potpuno proziran. Kroz njega mogle su se videti zvezde južne polulopte. Or je zakoračio na njega, a zvezde su zazvonile glasno i nekako pogrešno, poput naprslih zvona. Miris nečisti bio je mnogo gori nego ranije, gušio ga je. Pošao je dalje, ispružene ruke. Dotakao je vrata Haberovog ureda; nije ih mogao videti, ali ih je dodirnuo. Vuk je negde zauriao. Lava se slivala prema gradu.

Produžio je i stigao do poslednjih vrata. Gurnuo ih je i otvorio. S druge strane nije bilo ničega.

„Pomozite mi”, glasno je kazao, jer ga je praznina obuhvatila, povukla. Nije imao snage da se potpuno sam probije kroz ništavilo do druge strane.

Tmina u njegovom umu narastala je; omislio je na Tiua’k Ennbe Ennbea, na Šubertovo poprsje i Heterin glas koji je divlje govorio: „Sta kog vruga, Džordže!” Činilo se da je to sve što ima za prelazak preko ništavila. Krenuo je. Čim je pošao, znao je da će izgubiti sve što je imao.

Zašao je u oko more.

Bila je to hladna tmina koja se lagano pomerala, obrtala, sačinjena od straha koji ga je raspinjao, rastrzao. Znao je gde se nalazi augmentor. Pružio je svoju smrtnu ruku onim putem kojim idu smrtno stvari. Dodirnuo ga je; napipao je prstima donje dugme i pritisnuo ga.

Zatim je čučnuo, prekrio oči i sav se zgrčio, jer strah mu je potpuno obzueo um. Kada je podigao glavu i pogledao, svet je ponovo postojao. Ne baš u najboljem stanju, ali bio je tu.

Nisu se nalazili u tornju HURAD-a, nego u nekom tamnijem, običnijem uredu koji nikada ranije nije video. Haber je bio opružen na ležaju, ogroman, brada mu je štrcala uvis; ponovo je bila riđe—mrka, a koža beličasta, a ne siva. Oči su mu bile poluotvorene i ništa nisu videle.

Or je poskidao elektrode čije su žice poput dečijih glista visile između Haberove lobanje i augmentora. Pogledao je uređaj, čiji su svi odeljci bili otvoreni. Trebalo ga je uništiti. Ali nije imao pojma kako, niti je želeo to da pokuša. Uništavanje nije bilo njegov način; a mašina nije kriva, bezgrešnija je čak i od neke životinje. Ona nikada nema nikakvih namera izuzev naših sopstvenih.

„Dr Haber”, kazao je i malo prodrmao velika, teška ramena. „Haber! Probudite se!”

Nakon izvesnog vremena krupno telo se pokrenulo i najzad selo. Bilo je vrlo mlitavo i opušteno. Masivna, prijatna glava visila mu je između ramena. Usta su mu bila poluotvorena. Oči su gledale pravo napred u tamu, prazninu, ne—bivstvovanje u središtu Vilijama Habera; više nisu bile neprozračne, bile su prazne.

Or je počeo da ga se fizički priborjava i zato se odmakao od njega.

Moram dovesti pomoć, pomislio je, ne mogu se sam poduhvatiti ovoga... Izašao je iz ureda, prošao kroz sasvim nepoznatu čekaonicu, potrčao niz stepenice. Nikada nije bio u toj zgradi i pojma nije imao šta ona predstavlja i gde se nalazi. Kada je izašao na ulicu, znao je da je to portlandska ulica, ali to je bilo sve. To mesto nije se nalazilo u blizini Vašington Parka i Zapadnih brda. Nikada nije bio na toj ulici.

Praznina Haberovog bića, delotvorna mora koja je zračila iz njegovog usnulog mozga, raskinula je veze. Kontinuitet koji se uvek odražava između svetova ili vremenskih struja Orovih snova bio je prekinut. Zahvatio ga je kaos. Imao je svega nekoliko nepovezanih sećanja na ovo postojanje sada; gotovo sve što je znao stizalo je iz drugih sećanja, drugih snova.

Ostali ljudi, manje svesni toga od njega, možda su bili bolje pripremljeni za ovaj pomak u postojanju: ali zato će biti više preplašeni, jer neće imati nikakvog objašnjenja. Pronaći će da se svet iz korena, besmisleno, iznenada izmenio, bez ikakvog mogućeg razumnog objašnjenja za promenu. Mnogo smrti i užasa slediće san dr Habera.

I gubitaka. I gubitaka.

Znao je da ju je izgubio; znao je to od kako je, uz njenu pomoć, zakoračio u paničnu prazninu koja je okruživala sanjara. Bila je izgubljena zajedno s svetom sivih ljudi i divovskom zgradom u koju je utrčao i ostavio je samu među ruševinama i raspadanjem more. Više je nije bilo.

Nije pokušao da nađe pomoć za Habera. Haberu se nije moglo pomoći. Ni njemu. Učinio je sve što će ikada učiniti. Koračao je kroz poremećene ulice. Po uličnim znacima video je da se nalazi u severoistočnom delu Portlanda, u oblasti koju nikada nije dobro poznao. Kuće su bile niske, a sa uglova ulica ponekad se mogla videti planina. Primetio je da je erupcija prestala; u stvari, nikada nije ni počinjala. Maunt Hud uzdizao se, zagasito ljubičast, na aprilskom nebu koje je polako tamnilo i mirovale. Planina je spavala.

I snivala, snivala.

Or je besciljno lutao od ulice do ulice. Bio je iscrpljen, tako da ga je ponekad obuzimala želja da legne na pločnik i počine, ali nastavljao je da korača. Sada je prilazio poslovnoj oblasti, u blizini reke. Grad, napola razrušen, napola izmenjen, kaos grandioznih planova i nepotpunih sećanja, vrio je poput ludnice; plamen i ludilo jurili su od kuće do kuće. Ljudi su ipak nastavljali da rade svoj posao, kao i uvek: dvojica su pljačkali draguljarnicu, pored njih prošla je žena s rasplakanom bebom rumenog lica u naručju i promišljeno išla prema svome domu. Gde god dom bio.

Zvezdana svetlost upita ne—biće: „Gospodaru, postojiš li ili ne postojiš? Ali odgovora na to pitanje ne beše...

- Čuang Ce: XXII

U neko doba te noći, dok je Or pokušavao da nađe put kroz predgrađa haosa do avenije Korbet, zaustavio ga je Stranac sa Aldebarana i ubedio da pođe s njim. Poslušno ga je sledio i nakon izvesnog vremena upitao da li je on Tiua’k Ennbe Ennbe, ali nije bio baš siguran dok mu je postavljao pitanje i kao da nije mario kada mu je Stranac pažljivo objasnio da je njegovo ime Džor Džor, a Strančevo E’ nememen Asfah.

Biće ga je odvelo do svojeg stana u blizini reke, preko puta radnje za popravku bicikla, vrata do vrata s Misijom gospela večite nade, koja je večeras bila dupke puna. Sirom sveta ljudi su s manje ili više poštovanja zahtevali od raznoraznih bogova objašnjenje za ono što se dogodilo između 6.25 i 7.08 popodne po standardnom pacifičkom vremenu. Slatki nesklad pesme „Rock of Ages” odzvanjao im je pod nogama dok su se uspinjali mračnim stepeništem do stana na drugom spratu. Zatim je Stranac predložio Oru da legne u krevet, jer izgleda umorno. „San što zašiva rasparanu svilu pažnje”, kazao je.

„Spavati — spavati — možda sanjati! Da, tu je čvor”, odgovorio je Or. Bilo je nečega, pomislio je, u čudnom načinu na koji su Stranci komunicirali; ali bio je previše umoran da bi razabrao šta je to. „Gde ćeš ti spavati?” interesovao se, teško sedajući na krevet.

„Nigde”, odvratio je Stranac, čiji je bezbojni glas razdvojio reč u dve podjednako važne celine.

Or se sagnuo da razveže pertle na cipelama. Nije želeo da isprlja Strančevu posteljinu svojim cipelama, to ne bi bio baš lep način da uzvрати njegovu ljubaznost. Zbog saginjanja mu se zavrtelo u glavi. „Umoran sam”, kazao je. „Mnogo toga sam danas učinio. To jest, učinio sam nešto. Jedino što sam ikada učinio. Pritisnuo sam jedno dugme. Bila mi je potrebna celokupna snaga volje, sakupljena snaga celog mog postojanja da bih pritisnuo jedno jedino prokletu dugme na

kome piše 'Isključeno'."

„Dobro si živeo”, kazao je Stranac.

Stojao je u uglu i očigledno je nameravao da tamo ostane još bogzna koliko dugo.

A ipak on nije stojao tamo, pomislio je Or; ne na isti način na koji bi on stojao, sedeo, ležao, postojao. Stranac je tamo stojao onako kako bi on, Or, stojao u snu. Bio je tamo u onom smislu u kom je neko u snu negde.

Legao je. Jasno je osetio sažaljenje i simpatiju Stranca koji je stojao na drugom kraju sobe. Video ga je, ali ne očima, kao biće kratkog života, sačinjeno od mesa, bez oklopa, čudnovato stvorenje, beskrajno ranjivo, koje je zalutalo u struje mogućeg: nešto čemu je bila potrebna pomoć. Nije mario. Njemu samom trebala je pomoć. Zahvatio ga je osećaj umora, poneo poput morske struje u koju je lagano tonuo. „Er’perrehnne”, promrmljao je dok se predavao snu.

„Er’perrehnne”, odvratio je E’nememen Asfah bezbojnim glasom.

Or je spavao. Sanjao je. Nije bilo nikakvog čvora. Njegovi snovi, poput talasa dubokog mora daleko od obale, stizali su i odlazili, uzdizali se i padali, čvrsti i bezopasni. Nigde se nisu probijali, ništa nisu menjali. Plesali su svoj ples između ostalih talasao okeanu postojanja. Kroz njegov san ronile su džinovske, zelene morske kornjače plivale su s svojom neizmernom, masivnom lepotom kroz dubine, svoj element.

Sredinom juna granje je potpuno olistalo, a ruže su procvetale. Bilo ih je svuda po gradu, portlandskih ruža, starinskih, izdržljivih poput povrća, ružičastih na bodljikavim stabljikama. Stvari su “se poprilično sredile. Ekonomija se oporavljala. Ljudi su kosili travnjake.

Or se nalazio u Saveznoj bolnici za umno poremećene u Lintonu, severno od Portlanda. Zgrade, podignute početkom devedesetih, nalazile su se na stenama koje su nadvišavale vodenu površinu Viliamete i gotsku eleganciju mosta sv. Džona. Krajem aprila i u maju, kada je naišla pošast nervnih slomova koji su usledili nakon neobjašnjivih događaja one večeri, sada poznate kao Slom, ovde je bilo užasno pretrpano; ali to je jenjalo i bolnički život vratio se na svoju užasnu normu, bez dovoljno osoblja, pretrpan.

Visoki bolničar blagog glasa poveo je Ora uz stepenice do jednokrevetnih soba koje su se nalazile u Severnom krilu. Vrata koja su vodila u to krilo, kao i vrata svih samica u njemu, bila su masivna, s

malim otvorom za posmatranje na visini od pet stopa i sva su bila zaključana.

„Ne radi se o tome da nam on pravi neke probleme”, kazao je bolničar kada je otključao vrata koridora. „Nikada se ne ponaša nasilno. Ali loše utiče na ostale. Pokušali smo u dva ode ljenja. Ne vredi. Ostali su ga se plašili, nikad nisam video nešto slično. Oni i inače uvek utiču jedni na druge, desi se da ih zahvati panika, da počnu da mahnitaju noću, ali ne ovako. Plašili su se njega. Grebali su noću noktima po vratima, samo da bi pobegli od njega. A on uvek samo tako leži. Ovde pre ili kasnije možete sve videti. Kao da ga uopšte nije briga gde se nalazi. Evo nas.” Otključao je vrata i ušao u sobu ispred Ora. „Posetilac, dr Haber.” Kazao je.

Haber je omršavio. Bela i plava pidžama landarala je na njemu. Njegova kosa i brada bile su kraće, ali pažljivo negovane i uredne. Sedeo je na krevetu i zurio u ništavilo.

„Dr Haber”, kazao je Or, ali ga je glas izdao; osetio je bolno sažaljenje i strah. Znao je u šta Haber gleda. I sam je to video. Gledao je u svet posle aprila 1998. Gledao je u svet onakav kakvim ga je učinio um pogrešnim razumevanjem: ružan san.

U jednoj poemi od T. S. Eliota, ptica kaže da čovečanstvo ne može da podnese mnogo od stvarnosti; ali ptica greši. Čovek može da izdrži sveukupnu težinu univerzuma tokom čitavih osamdeset godina. Nestvarnost je ono što ne može podneti.

Haber je bio izgubljen. Izgubio je dodir.

Or ponovo pokuša da progovori, ali nije nalazio reči. Pošao je unazad, izašao, a bolničar, odmah za njim, zatvorio je i zaključao vrata.

„Ne mogu”, kazao je Or. „Nema izlaza.”

„Nema izlaza”, kazao je bolničar.

Dok su koračali niz koridor, dodao je svojim blagim glasom: „Dr Volters kaže da je on bio naučnik koji je mnogo obećavao.”

Or se u predgrađe Portlanda vratio brodom. Saobraćaj je još uvek bio u priličnoj zbrci: komadići, ostaci i začeci nekih šest sistema javnog prevoza popunjavali su grad. Kod Ridovog koledža nalazila se stanica podzemne železnice, ali nije bilo same železnice; viseća železnica do Vašington Parka završavala se pored ulaza u tunel koji je išao do pola puta ispod Viliamete i tamo se prekidao. U međuvremenu, neki

preduzimljivi društvan prepravio je nekoliko lađa koje su se ranije koristile za turistička putovanja po Viliameti i Kolumbiji i koristio ih kao feribote na redovnim linijama između Lintona, Vankuvera, Portlanda i Oregon Sitija. Bilo je to prijatno putovanje.

Or je uzeo dugačku pauzu za ručak da bi posetio bolnicu. Njegovog poslodavca, Stranca E'nememen Asfaha, nisu zanimali sati provedeni na poslu, važan mu je bio samo obavljeni posao. Kada će ga ko uraditi bila je njegova briga. Or je veliki deo svojeg posla obavljao u glavi, dok je napola razbuđen ležao u krevetu pre nego što će izjutra ustati.

Bilo je tri sata kada se vratio u kuhinjsku radionicu i seo za svoj crtači sto u radnji. Asfah je bio u prostoriji za kupce i čekao mušterije. Njegovo osoblje činila su tri dizajnera, a imao je ugovore s raznim zanatlijama koji su pravili sve moguće tipove kuhinjske opreme, zdele, kuhinjsko posuđe, alat, raznu opremu, sve izuzev složenijih uređaja. Industriju i sistem raspodele Slom je ostavio u razornom haosu; nacionalna i međunarodna vlada nedeljama su bile u toj meri poremećene da je silom prilika preovladalo stanje Laissez Fairea, a male privatne firme koje su imale mogućnost da nastave sa radom ili da budu osnovane našle su se u dobrom položaju. U Oregonu, određeni broj takvih firmi, koje su se bavile proizvodnjom ovih ili onih materijalnih dobara, vodili su Aldebaranci; bili su dobri organizatori i izuzetni prodavci, iako su za sav posao u kome su bile potrebne ruke morali da plaćaju ljude. Vlada ih je volela jer su rado prihvatili zakonska ograničenja i kontrolu, a svetska ekonomija se oporavljala. Ljudi su čak počinjali da ponovo govore o zajedničkom nacionalnom dohotku, a predstavnik Merdl predvideo je povratak na normalno stanje do božica.

Asfah je prodavao i u maloprodaji i na veliko, a njegova kuhinjska radionica bila je popularna zbog trajnosti proizvoda i umerenih cena. Nakon Sloma, domaćice koje su ponovo sređivale neočekivane kuhinje u kojima su se našle one aprilske večeri, dolazile su u sve većem broju. Or je upravo tražio neke uzorke drveta za daske za seckanje mesa, kada je čuo kako neko govori: „Volela bih da pogledam jednu od tih žica za lupanje jaja”, a pošto ga je glas podsetio na njegovu ženu, podigao se i provirio u prostoriju za kupce. Asfah je pokazivao nešto smeđoj ženi srednje visine, staroj nekih tridesetak godina, kratke, crne, kovrdžave kose na lepo oblikovanoj glavi.

„Heter”, kazao je i prišao.

Okrenula se. Dugo ga je gledala. „Or”, kazala je. „Džordž Or. Je li

tako? Kada smo se upoznali?"

„U...” oklevao je. „Niste li vi advokat?"

E' nememen je stojao, ogroman u zelenkastom oklopu, i držao žicu za lupanje jaja.

„Jok. Sekretarica. Radim kod Rutija i Gudhjuja, u zgradi Pendlton.”

„Sigurno se radi o tome. Bio sam jednom tamo. Da li, da li vam se” sviđa? Ja sam je dizajnirao.” Uzeo je sa držača još jednu žicu za lupanje jaja i pokazao joj. „Vidite, dobro je uravnotežena. S njom se radi brzo. Obično se prave preteške ili previše krute žice, osim u Francuskoj.”

„Dobro izgleda”, kazala je. „Ja imam stari električni mikser, ali želela sam da ga već jednom gurnem u fioku. Vi ovde radite? Ranije niste. Sada se sećam. Bili ste u nekom uredu u ulici Stark i išli ste kod doktora na Dobrovoljnu Terapiju.”

Nije imao pojma čega se i u kojoj meri ona seća, niti je znao kako da to uklopi u svoja višestruka sećanja.

Naravno, njegova žena imala je sivu kožu. Govorilo se da još uvek ima sivih ljudi, naročito na srednjem zapadu i u Nemačkoj, ali većina se vratila na belu, smeđu, crnu, crvenu, žutu kožu i mešavine toga. Njegova žena bila je siva, mnogo nežnija od ove, pomislio je. Ova Heter nosila je veliku, crnu torbu s bronzanom drškom i verovatno je unutra imala pola pinte brendija; bila je žestoka. Njegova žena bila je neagresivna i, iako hrabra, njeno ponašanje bilo je blago. Ovo nije bila njegova supruga, već jača žena, živa i nepredvidljiva.

„Tako je”, kazao je. „Pre sloma. Mi smo... U stvari, gospođice Lelaš, imali smo dogovoren ručak. Kod Dejva, u Ankeniju. Nikada nismo otišli.”

„Ja nisam gospođica Lelaš, to mi je devojačko prezime. Ja sam gospođa Endrjus.”

Radoznalo ga je osmotrila. Stajao je i privikavao se na stvarnost.

„Muž mi je poginuo u ratu na Bliskom Istoku”, dodala je. „Da”, kazao je Or. „Dizajnirate li sve ove stvari?"

„Većinu pribora i takvih stvari. I kuhinjsko posuđe. Evo, sviđa li vam se ovo?” Izvukao je čajnik s bakarnim dnom, masivan a ipak elegantan, proporcija koje su bile određene potrebom, poput jedrenjaka.

„Kome ne bi?“ kazala je i pružila ruke. Dodao joj ga je. Uzela ga je i odmerila. „Volim stvari“, kazala je.

Klimnuo je.

„Pravi ste umetnik. Divan je.“

„G. Or je stručnjak za osetljive stvari“, umešao se vlasnik, bezbojnim glasom koji je dopirao iz levog lakta.

„Čujte, sada se sećam“, kazala je Heter iznenada. „Naravno, bilo je to pre Sloma, zato mi se sve tako pomešalo. Sanjali ste, hoću da kažem mislili ste da sanjate stvari koje se ostvaruju. Zar ne? A doktor vas je terao da to sve više i više činite, vi niste hteli, pa ste tražili način da se izvučete sa Dobrovoljne terapije, a da ne zaglavite na Prisilnoj. Vidite, sećam se. Jeste li ikada otišli do drugog psihijatra?“

„Ne. Prevazišao sam ih“, kazao je Or i nasmejao se. I ona se nasmejala.

„Šta ste učinili s snovima?“

„Oh... Nastavio sam da sanjam.“

„Mislila sam da možete da promenite svet. Zar je ovo najbolje što možete? da učinite za nas — ova zbrka?“ „Moraće da posluži“, kazao je.

Njemu lično više bi se sviđala manja zbrka, ali nije zavisilo od njega. Bar ju je najzad pronašao. Tragao je za njom što bolje ume, nije uspeo da je nađe, pa se za utehu posvetio poslu; nije mnogo imao od toga, ali bio je to posao koji mu je odgovarao, a on je bio strpljiv čovek. Ali sada ta jalova i tiha patnja za izgubljenom ženom morala je prestati, jer evo nje, čvrstog, nepokornog, a ipak krhkog stranca, da je zauvek ponovo osvaja.

Poznavao je, znao je svojeg stranca, znao je kako da razgovara s njom i kako da je zasmee. Konačno je rekao: „Jeste li za kafu? U blizini se nalazi kafe. A meni je vreme za pauzu.“

„Vraga je vreme“, kazala je. Bilo je petnaest do pet. Krišom je pogledala Stranca. „Naravno da bih volela da popijem kafu, ali...“

„Vraćam se za deset minuta, E'nememen Asfah“, kazao je Or svojem poslodavcu dok je uzimao mantil.

„Uzmi slobodno veče“, kazao je Stranac. „Ima vremena. Sve se vraća. Ko pođe nazad opet dođe.“

„Hvala veliko“, kazao je Or i rukovao se s gazdom. Veliko, zeleno

peraje bilo je hladno u njegovoj ljudskoj šaci. Izašao je s Heter u toplo, kišno letnje popodne. Iza zastakljenog izloga, poput morskog stvorenja u akvarijumu, Stranac ih je pratio pogledom i video kako odlaze i nestaju u magli.

Katalog raspoloživih knjiga edicije ZOROASTER

1. ISAK ASIMOV: BOGOVI LIČNO

Najslavniji pisac naučne fantastike u svetu dobio je mnogo nagrada u svojoj plodnoj karijeri, ali samo je sa romanom **BOGOVI LIČNO** dobio obe najveće svetske nagrade, HUGO I NEBULA. Stručnjaci su zdušno proglasili ovaj roman za Asimovljevo najbolje delo. Posredi je veliki uspeh piščeve imaginacije koji je uspeo da spoji dva potpuno različita univerzuma i, na samo njemu svojstven način, ostvari kontakt između njih. Cena knjige: 3000 dinara. Strana: 186. Korice četvorbojne, plastificirane.

2. DAGLAS ADAMS: VODIČ KROZ GALAKSIJU ZA AUTOSTOPERE

Sa četiri miliona prodatih knjiga, ova humoristička trilogija predstavlja najveći komercijalni uspeh u istoriji naučne fantastike. Sjajno pisana parodija, ova knjiga je već postigla lep uspeh i kod nas. Sadrži tri romana:

- 1) Vodič kroz galaksiju za autostopere
- 2) Restoran na kraju univerzuma
- 3) Život, univerzum i sve ostalo

Cena knjige: 5000 dinara. Strana: 366. Korice četvorbojne, plastificirane.

2. DŽEJMS BLISH: GRADOVI U LETU

Ova monumentalna tetralogija jedan je od kamena temeljaca naučne fantastike uopšte. Predstavlja opredmetljenje vekovnih težnji ka osvajanju kosmosa, skrivenih u svakome od nas. Veliki pisac svoje životno delo ostvario je u četiri romana:

- 1) Oni će imati zvezde
- 2) Jedan život za zvezde

3) Zemljanine, vrati se kući

4) Tresak cimbala

Cena: 5000 dinara. Strana: 469. Korice četvorbojne, plastificirane.

USKORO IZLAZI

5. VILIJEM GIBSON: NEUROMANSER

Pravo sa svih svetskih toplista stiže nam najnagrađivaniji roman u istoriji naučne fantastike! Prošle godine dobio je sve postojeće nagrade u svetu, postigavši time neponovljiv uspeh. Cena: 4000 dinara. Strana: oko 230. Korice četvorbojne, plastificirane.